

vi människor

SVENSKA KVINNORS VÄNSTERFÖRBUNDS TIDNING

Nr 5—6/1975

Årgång 27

Kr 5:—

**Barbro: Behovet att behövas
är livsnödvändigt...**

**Doris: Jag håller folk
lite på avstånd...**

Britta: En dag tar jag nog sats...

**Ulla: Gud slog — jag
drämmer tillbaka...**

**Harriet: När man är 50 är det dags
att tänka på sin framtid...**

TEMANUMMER:

**KVINNOR MELLAN 40 OCH 55
MYTERNA OCH VERKLIGHETEN**

vi människor

Nr 5—6 — 1975 — Årg. 27

VI MÄNSKOR

Adolf Fredriks Kyrkogata 12,
Box 3120, 103 62 Sthlm

Tel: 08/20 37 56

Månd—fred kl 10—14

Redaktör

LOUISE WALDÉN

Redaktionskommitté

Eva Palmaer

Katja Waldén

Harriet Clayhills

Vivan Nyström

Bodil Österlund

Gunilla Myrberg

Ansvarig utgivare

VALBORG SVENSSON

Layout Birgit Lundin

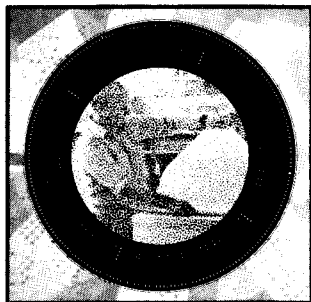
Annonser Erik Winnå

Utkommer med 6 nr per år

Prenumeration 20 kr helår

Postgiro 5 13 23 - 4

Sjuhäradsbygdens Tryckeri AB
Borås 1975

Ett modernt
civiltryckeri med
fotosättning, offset,
boktryck, rotation,
bokbinderi och distribution.

Sjuhäradsbygdens Tryckeri AB

Allégatan 59, 501 02 Borås
Telefon 033/11 70 30

Stockholmskontor

Kammargatan 66
111 24 Stockholm
Telefon 08/20 14 19

Svenska Kvinnors Vänsterförbund

Svenska Kvinnors Vänsterförbund har i korthet följande historia. 1914 bildades Föreningen Frisinnade Kvinnor under parollen: Mot krigspsykos, för demokrati och för kvinnornas likställighet. År 1931 utvidgades förbundet så att ett samarbete blev möjligt mellan alla kvinnor som önskade en samhällsutveckling i vänsterriktning. Då fick förbundet sitt nuvarande namn.

Förbundet vill verka för fullständig likställdhet mellan kvinnor och män och för kvinnornas deltagande i full utsträckning på alla områden av det ekonomiska, sociala och politiska livet; för erkännande av och respekt för kvinnornas värdighet i familj och samhälle.

Förbundet vill verka för samarbete

mellan kvinnor i alla länder och med all kraft deltaga i strävandena att uppnå och befästa en varaktig fred, allt framtidsarbets grundval.

År 1946 anslöts Svenska Kvinnors Vänsterförbund (Swedish women's left federation) till Kvinnornas Demokratiska Världsförbund (KDV).

KDV hade 1969 anslutna organisationer i 90 länder med omkring 200 miljoner medlemmar.

KDV har nu tillerkänts konsulatativ status I (tidigare hette det A) hos FN:s ekonomiska och sociala råd. Endast 16 organisationer har denna status vilken innebär rätt att yttra sig vid rådets sammanträden och att framlägga egna förslag muntligen eller skriftligen.

Innehåll

Ledare.....	3
Barbro: Behovet att behövas är livsnödvändigt. Intervju <i>Katja Waldén</i>	4
På jakt efter de osynliga kvinnorna. <i>Louise Waldén</i>	10
Britta: En dag tar jag nog sats. Intervju <i>Gunilla Thorgren</i>	14
Jämställdhetsdelegationen — vad gör den för de medelålders kvinnorna. Intervju <i>Maud Hägg</i>	20
Statistik om kvinnor mellan 40 och 55.....	22
Kvinnovärlden och kvinnovärden. <i>LW</i>	24
Var finns de medelålders kvinnorna? <i>Maud Hägg</i>	24
Vem tjänar på medelåldern? <i>Gunilla Thorgren</i>	25
Hemmafrun — borgerligt ideal. <i>Birgit Lundin</i>	25
Doris: Jag håller folk lite på avstånd. Intervju <i>Katja Waldén</i>	26
Den privatiserade världen. <i>Katja Waldén</i>	30
När man är 50 är det dags att börja tänka på sin framtid. <i>Harriet Clayhills</i>	34
Ulla: Gud slog — och jag drämmer tillbaka. Intervju <i>Gunilla Thorgren</i>	35
Myterna om medelåldern — könsproblem och klassproblem. <i>Ulla Torpe</i>	42
Klimakterieförtrycket. <i>Gunilla Myrberg</i>	46
Portugals kvinnor mot 40 års fascism. <i>Paul Sandison</i> och <i>Anne-Marie Larsson</i>	50
Kvinnornas världskongress i Öst-Berlin. <i>Gunilla Myrberg</i>	54
Aktuellt.....	56
För Indokinas kvinnor och barn.....	63

SVENSKA KVINNORS VÄNSTERFÖRBUND

Box 3120, 103 62 Sthlm

Tel: 08/20 37 56

Månd—fred kl 10—14

Medlemsavgift 20 kr per år

Postgiro 5 13 23 - 4

I arbetsgruppen för detta nummer har ingått: Louise Waldén, Birgit Lundin, Gunilla Thorgren, Katja Waldén, Ulla Torpe.

Framåtknuffar

Kvinnoåret är snart tillända. Det är dags att göra en överblick. Kvinnornas problem har kommit i centrum, vi har blivit förstasidesstoff — samtidigt som vi nästan dränkts i larviga kommentarer och tjatiga anspelningar. Vårt arbete i SKV har förstås påverkats. Vi har haft Kungälvsseminariet, vi har haft chansen att visa upp oss inför en större allmänhet, bl a på kvinnomanifestationen i Kulturhuset i Stockholm.

För de aktiva, organiserade kvinnorna har kvinnoåret inte betytt något omvälvande och det hade väl ingen tänkt sig heller. Men kvinnoåret har varit en väckarklocka, en upptakt, en rejäl knuff för miljoner kvinnor i världen, som tidigare varken setts eller hörts. Är inte det stort nog!

*

Kvinnoårets kulmen var världskongressen i Berlin 20—24 oktober, som Gunilla Myrberg skriver om i det här numret. Den var ingen konkurrent till Mexikokonferensen, snarare en uppföljning. Den var folkens kongress. Kvinnorna från Latinamerika, Afrika, Mellanöstern, Ostasien dominerade. De rapporterade om kvinnors och barns fruktansvärda situation. Några axplock ur rapporterna:

De mänskliga rättigheterna finns inte (Brasilien), analfabetismen är stor, skolor saknas (i Sydafrika går 20 % av barnen i skola, 600 000 slutar efter ett år), familjer splittras, barn svälter, blir föräldralösa (Jamaica, Sydafrika), barn förgiftas av miljöföroreningar, självmord bland barn och ungdom är vanliga, antalet missfall och missbildade barn ökar (Japan), kvinnor är slavinnor, får inte lämna hemmet, mannen bestämmer ensam över kvinnan (Sudan).

Alla hade samma slutord: hjälp oss, var solidariska. Västvärldens kvinnoproblem, våra problem, kom ej att dominera, som ni förstår. Men de är ej mindre för det. Vår förmåga till solidaritetshjälp blir en annan när vi får verklig jämställdhet, när vi löst våra egna problem.

På KDV:s efterföljande kongress valdes Freda Brown till ny ordförande. Vi känner henne redan sedan länge som KDV:s vice ordförande. Hon är en varm, klok och mycket sympatisk person från det avlägsna Australien. Vi gläder oss åt valet.

*

Det här numret handlat om kvinnor mellan 40 och 55, den ålder vi brukar kalla medelåldern. Vi har valt att gå in och försöka avslöja föreställningar och myter som råder om de medelålders kvinnorna, att i personliga intervjuer komma åt känslomässiga och psykologiska upplevelser och kompletterat det med fakta och artiklar kring olika problem. Det finns många andra aspekter att ta upp, men allt kan inte rymmas i ett nummer och detta är den infallsvinkel vi valt.

Numret är producerat med hjälp av projektstöd från Kulturrådet.

*

Till slut önskan om en glad och ledig jul och ett aktivt nytt år, där vi utnyttjar de chanser och framåtknuffar som kvinnoåret givit.

E.P.

"Behovet att behövas är livsnödvändigt"

När Barbro var 18 år och gick i sista ring, fick hon sitt första barn, Cissi. Det var år 1951 och det var inte så heroiskt som det verkar. Hennes far hade satsat hårt på sina tre flickors utbildning; hans ambitioner skulle inte stäckas av två ömhetssvultna ungdomars friheter. Men aborten misslyckades, Barbro förträngde havandeskapet ur sitt medvetande så att födandet, två månader för tidigt, nästan kom som en chock. När Cissi var ett faktum, gled familjen över krisen, Barbro återtog sin skolgång och tog studenten 1952.

I dag är Barbro 42, i en tidig, aktiv medelålder. Hon tror att dessa tidiga upplevelser var avgörande för hennes liv.

*Intervju:
Katja Waldén*

*Foto:
Ann Andrén*

— Jag kommer från en småborgerlig miljö. Pappa var försäljare på en Texacomack, farfar var polis. Mammans bakgrund var mer proletär, mormor var en stark kvinno-kvinna. Pappa och mamma var liberaler, röstade på folkpartiet fast mot slutet av sitt liv gick pappa över till högern.

Mamma yrkesarbetade på Televerket. Pappa var stolt över det, stödde henne alltid. Vi hade hemhjälp. Under kriget, när pappa var inkallad, fick mamma helt ta hand om det praktiska, bl a utdelningen av ransoneringskuponger. Jag hjälpte henne, fick tidigt ta ansvar.

Jag har haft en fin barndom. Den människa jag är i dag är frukten av ett lyckligt förhållande mellan två mycket olika människor, som hade en idé om vad de ville göra med sina liv och sina barn. Pappas stora idé var att hans flickor skulle studera, om det så skulle kosta blod.

Till uppfostran hörde att man skulle skickas utomlands. När jag var 15 fick jag åka till Nice i 6 veckor och for sen ensam till Paris en vecka. Det var min första upplevelse av att jag var en självständig individ som kunde ta egna initiativ.

Jag var äldst, tjock, otymplig — pappa kallade mig Stintan. Det blev inte bättre av att min mellansyster var utåtriktad, glad, teatralisk. Det var hon som kom hemdrällande med Rolf. Rolf behövde mig, jag behövde någon som behövde mig. Och jag har aldrig blivit älskad av någon som jag blivit älskad av Rolf. Han kom från svåra, torftiga hemförhållanden, men kunde ändå ge fullt av sina känslor. Och även om jag haft det bättre var jag känslomässigt utsulten. För mig är Rolf den känslomässiga tryggheten.

Omkring Cissis födelse var jag nästan apatisk. Min första viljetrytning var när jag åter

tog kontakt med Rolf. När kastrofen väl var ett faktum, accepterade familjen den. Jag fick börja skolan igen och fick bra betyg. Rolfs mor tog hand om Cissi på dagarna, jag sprang hem och ammade. Studentexamen upplevde jag som en parodi. "Sånt jävla dravel", sa jag till pappa, som ingenting förstod. Sen var det dags för mig att klara mig själv.

Men familjepressen var ändå så hård att vi gick till kungs för att få gifta oss, trots att ingen av oss ville det. Jag hade snabbt blivit gravid igen. Simon föddes i maj 54. Jag var hemmafru, bodde med två barn i ett rum och kök på söder, 24 m². Rolf låg i lumpen, all hans fina mjuka känslighet spolades bort. Det dröjde innan vi nådde fram till varandra igen.

När Rolf kom tillbaka hade jag insett att det inte gick att jag levde helt isolerad med honom. Vi flyttade till en tvåa

För två år sedan köpte Barbro och Rolf en tobaksaffär. Det har bl a betytt att de nu kan tillbringa sin tid tillsammans, både under arbetet och fritiden. Men affären har också blivit en samlingspunkt för dem som bor i trakten, där man kan träffas och prata och där man har tillgång till ett alternativt kulturutbud: porren hittar man inte men däremot Kvinnobulletinen, Vietnambulletinen, Vi Mänskor och ett urval bra böcker.

i Vällingby, barnen fick daghemsplats, jag började jobba. På sätt och vis som en protest mot mina föräldrar, studentexamen och hela vår uppföstran. Jag började som springflicka hos en modist i Vällingby, jobbade upp mig, fick egna kunder. Det var en oerhört rolig tid. Sen, när jag tyckte att jag blivit så duktig att jag kunde få mer betalt, krävde jag det. När jag inte fick det slutade jag, efter sju år. Sen arbetade jag ett år hos en modist i Gamla Stan.

Vid den här tiden ville Rolf bryta upp från sitt jobb som urmakare, och då måste jag få ett säkrare jobb. Sparbankernas bank behövde folk på resetjänstavdelningen, och där fick jag fast jobb. Samma sak där: jag fick börja med skitjobben, men arbetade mig upp. Jobbade fackligt också, inom fackföreningen.

Också det här jobbet var roligt, utvecklande. Jag ställdes hela tiden inför problem som måste lösas, fick ta reda på saker. De satsade på mig också, jag fick utbilda mig. Men upptäckte att som kvinna kom man bara till en viss punkt, sen kom man inte längre.

Jag ville inte bli ett inventarium på den här arbetsplatsen, förstenas. Att utvecklas, att få erfarenheter är faktiskt

en grundidé i mitt liv. Och det har haft den följden att jag sadlat om ungefär vart femte år.

Så jag började läsa annonser igen — detta var år 1968 — och sökte plats som kamrer på ett museum. Vilken glädjedag när jag fick det jobbet! Jag möttes av en respekt som gav mig självförtroende. Jobbet gjorde man till det man ville göra. Jag upptäckte att jag behövde inte alls bara sitta i mitt rum och bokföra. Gick jag utanför dörren, fanns det fullt upp av nya kontakter, människor, uppgifter, behov. Du ser att jag återkommer till det där: att behövas. Att göra sig behövd. Människokontakterna, projekten som skulle genomföras, möjligheten att påverka var det viktigaste i det här jobbet. Att man möttes av en positiv attityd och av respekt gjorde att man utvecklades hela tiden. Ibland fick jag uppdrag som jag aldrig trodde att jag skulle klara — men det gjorde jag. Det var en enorm kick.

Jag kom till det här muséet politiskt och kulturellt okunnig. Jag ville veta, förstå, lära mig. Och det fick jag verkligen. Det här var 1968 och muséet hade en central, dynamisk plats mitt i kulturlivet. Om man ser tillbaka var det ett fantastiskt uppbrott jag gjorde den gången. Den klarsyn och de erfarenheter jag fick på muséet kan ingen ta ifrån mig.

I sex år arbetade jag på muséet. Det som omvärlden såg som kriser, svårigheter, skandaler upplevde jag som utmaningar: det här ska vi ro i land. Jag hade en så stark tro på att det som hände där var viktigt, att verksamheten som bedrevs på det där muséet förde utvecklingen framåt.

Men så småningom förändrades muséet, fick en konstig, kommersiell inriktning. Kulturlimatet svängde, alla började bli rädda. Det fanns inget

att satsa på, en sorts trötthet bredde ut sig. Den där lagan-dan som hade funnits, tron på att vi tillsammans kunde utföra något, falnade.

Och jag behöver den tron, jag behöver vara en i laget, som gör nytta på min plats. Även om man inte kan författa eller skapa på annat sätt, kan man dra stenciler. Blir det revolution en gång i det här landet, är det jag som står i en källare och drar stenciler och är förbannat stolt över det. Men nån annan får dra i gång revolutionen.

Vid den här tiden dog min far och vi ärvde lite pengar. Rolf höll på att knäckas i sitt jobb och jag var också ganska desperat. Den desperationen — att inte kunna, inte orka —

känner väl alla av. Vår möjlighet att komma ur den hette pengar. Så köpte vi den här tobaksaffären. Många tyckte vi var tokiga som lämnade trygga kommunala och statliga anställningar.

Men jag är ändå litet ödmjuk omkring det här uppbrottet. Vi hade chansen att välja, vi hade pengarna. Jag behövde inte kompromissa och fortsätta mitt arbete så som det var. En annan viktig faktor var att vi var barnlösa vid det här laget, hade bara vår egen försörjningsbörda. För att klara oss hade vi kunnat ta vilket skitjobb som helst.

Visst har det varit kärt de här två åren, och vi har ännu ett hårt år kvar.

Ären mellan 40 och 55 — det kan vara åren då man plötsligt får tid till annat. En period av livet har varit fylld av barn och arbete. Nu kommer den tiden då man får mer tid för sig själv, då försörjaransvarets tyngsta bit släpper, då man kan satsa på något nytt, på sitt eget liv. Då de starka kvinnor som förmår ta ut det bästa av sina kvinnoår får en ny rik period, men med annat innehåll och en större frihet, kanske med mer utrymme för sin livspartner då barnen inte längre tar så mycket av ens tid och kärlek.

Den här problemlösarinställningen — är det något typiskt för dej?

— Jag tycker om att tampas med problem. Om livet bara skulle gå ut på att tjäna pengar och göra av med dem, vore det ju meningslöst. Det måste finnas motstånd och problem. Varje gång jag något så när helskinnad har kommit ur en bekymmerstid, har jag vunnit en seger. Varför ska man vara rädd att kasta sig ut på djupa vatten, när det kan ge erfarenheter? Erfarenhet och fantasi som är så viktig — det måste jag ju ha. Hur skall jag annars kunna hjälpa människor?

Du talar mycket om att behöva och framför allt behövas. Är det stora-systerrollen? Ligger det inte en fara i den?

— Jo, jag har säkert bidragit till att göra min omgivning svagare än den egentligen är. Min stolthet har varit att ta ansvar, jag har velat att man lassat mycket på mig. Det har nog inte varit bra för Rolf, för barnen. Men vi har pratat igenom det här, jag tror jag vet riskerna.

Förklaringen till att folk söker sig till mig är väl att jag ger intryck av att vara stark. Alla orkar inte ställa upp på andra människor men jag tycker om att göra det. Att lyssna

på dem och hjälpa till i den utsträckning jag kan. Pappa var likadan. Det där behovet att behövas är livsnödvändigt för mig — så jag får skylla mig själv.

Vad är det för egenskaper hos dig, tror du, som gör att du kan hjälpa andra?

— Jag kan lyssna. Jag har ett enormt tålamod när det gäller att lyssna. Man ser på en människa om hon är betryckt eller ledsen. Ofta kan man göra det lite lättare för henne genom att ge sig tid. Vår tobaksaffär fungerar ibland nästan som en socialbyrå...

Du verkar så stark. Har du ingen svaghet?

— Visst finns det saker som får mig i gungning. Jag tror alla människor om gott. För det mesta är det rätt. Det gör att människor som jag möter tar fram det bästa inom sig. Lika lite som jag vill göra dem illa, vill de göra mig ont.

Men så händer det att man får en örfil. Då åker man ned i en svacka, förlorar tron, knyter in sig i sig själv. I den situationen har jag ingen att tala med. Jag kan inte plötsligt säga till människor omkring mig: "Nej, nu vill jag inte ställa upp längre. Nu vill jag bearbeta den här sorgen." Har

man hela tiden försökt vara en stark, duktig problemlösare kan man plötsligt inte svika den bilden. En människa som ställer upp på andra, blir ensam och utlämnad när hon själv råkar in i en kris. Men den brukar gå över ganska snabbt hos mig.

När jag drabbas av osäkerhet och rädsla är alltså då min grundvärdering — tron på människan — får sina stötar. Svek tar jag oerhört hårt.

Har du svikit dig själv någon gång?

— Det är egentligen den svåraste fråga jag kan få. Du menar om jag har gjort avkall på mina värderingar — tjaa. När jag var liten var jag alltid i opposition. Jag ville alltid tala sanning, vara rak, ren, aldrig falsk. Pappa tyckte det var fint, men var samtidigt lite skräm. "Var lite diplomat, Barbro, sa han. Ibland måste man tumma lite på vad man tänker och tycker — för att inte skada andra." Kanske har jag lytt hans råd ibland.

Om jag svikit mina ideal? Jo, i kvinnofrågan. Jag gjorde skillnad mellan barnen. Följde det traditionella könsrollsmönstret — och upptäckte för sent att jag skämde bort pojken mer än flickan.

Visst har jag svaga perioder. När pappa dog, jag var så fa-

dersfixerad, då drack jag för mycket, en lång tid, sen lyckades jag skära ned.

Rolf har ju jobbat med utslagna. Han har haft en mycket handfast uppfattning om alkoholism. Jag upplever att det bara ligger ett tuppfjät mellan mig som socialt etablerad och de utslagna. Jag vet att en kris med påföljande alkoholmissbruk kan jag klara av. Men två eller flera kriser på en gång som jag skulle försöka dämpa genom att dricka — då skulle jag aldrig kunna hejda mig i tid. Jag vet att jag är disponerad för alkoholism. När pappa dog blev det akut. Allt annat förlorade i betydelse utom detta enda: att uppleva hur en stark, positiv, viktig person bryts ned av sjukdom utan att man kan göra något. Jag drack inte så jag var berusad, men jag drack för att dämpa sorgen. Det gjorde så förbannat ont.

Pappa och jag hade ett inre samförstånd. Vi hade gjort rent hus oss emellan. "Barbro den duktiga" kallade han mig. Han förväntade sig att jag skulle vara duktigast. När folk väntar sig att man ska vara stark — blir man det. Jag tycker man skulle tala mer om kvinnoalkoholismen. Det finns så många fördomar att bryta ned. Jag har dem själv — jag måste medge att jag blir mer obehagligt berörd av en berusad kvinna än av en berusad karl. Man vill inte att en kvinna ska lämna ut sig på det sättet.

Jag är stark, jag har reserver. När jag dricker är det för att nå fram till en positiv lösning. Spriten dövar min ångest, jag ser att knuten går att lösa upp (nu talar jag alltså om ett glas whisky, inte mer). Ångest är för mig ett främmande element, som jag får bukt med genom att dricka. Spriten tar fram mitt rätta, stridbara jag. Ändå vet jag att ångest kan vara något positivt, en erfarenhet som gör

att man kan förstå människor med ångest. Men jag vill inte ha den handlingsförlamning som ångest kan skapa. Jag har knutit upp så många människor till mig, jag har inte rätt att ge efter.

Man kan inte säga. "Jag är inte stark längre." Man har kanske förlamat människor omkring sig med sin styrka. Man får leva med detta att man skapat ett beroende. Det är inte negativt utan positivt tycker jag.

Du har tagit ansvar, också politiskt?

— Ja. Jag har ju arbetat inom facket. Men nu har jag gått från socialdemokratin till VPK. Jag är kassör i Grupp 8 och med i verkställande gruppen. Jag går inte med i demonstrationer och utåtriktade aktioner men jag sköter räkenskaperna. Det tycker jag är det bästa jag kan göra för vänstern. Sen är jag ordförande i villaägarföreningen här ute. Det kan låta lite komiskt, men jag vet vad jag vill. Kommunalpolitiken intresserar mig, och jag skulle gärna ägna mig åt den i framtiden.

Du har alltså ganska nyss fyllt fyrtio. Har något förändrats, tycker du?

Det bästa är att man kan disponera sin tid. När affären är klar har jag ju hela kvällarna. Till Anna, mitt barnbarn, till olika engagemang.

Det svåraste är att släppa ungarna. Man är ju en hönsmamma. Ändå var jag redan från början helt klar över min situation. Jag satsade lika mycket på jobbet som på ungarna och jag garderade mig mot skilsmässan. Satte in försvaret mot att mista dom långt innan det blev aktuellt. Jag var så angelägen att inte känslomässigt binda dem vid mig att min pojke en gång sa: "Tycker du inte om mig, mamma?" Det kändes.

Sen upplever man sig själv som sexuellt mindre attraktiv. Jag är faktiskt påverkad av veckopressens skönhetsideal. Naturligtvis ser jag klart hur vi blir manipulerade. Men ändå. Man ska inte ha hängmage. Jag hade just blivit vän med min hängmage, men ändå vågar jag inte trotsa. Det finns kvar som ett komplex när jag möter en ny kille, som kanske tänder på mig. Jag vill inte att han ska få se min hängmage...

Det hänger ihop med "Lilla Stintan" och mina tonårskomplex. Trots att så många tycker att jag verkar stabil och säker är jag inte opåverkad av sexbilden. När man känner som jag är det skönt att vara gift med en man som tycker om ens kropp.

Rädd för att åldras?

Nej, jag ser det som något positivt. Jag tycker faktiskt om att lägga ett år till min ålder. Jag tycker att jag sitter på en skatt av erfarenheter. Och jag tror att jag är så stabil nu att jag kan dra de rätta slutsatserna ur dem. Att jag kan vara till nytta för mina barn och barnbarn. Det är detta som är spännande med att bli äldre.

Men rent fysiskt har jag ju märkt förändringar. Jag tycker inte om att bli slapp, likna sin egen faster. Tycker inte heller om att vara krasslig. Men jag har mig själv att skylla. Jag förstör min egen kropp genom att leva osunt. Röker för mycket, dricker för mycket ibland. Egentligen bryr jag mig inte så mycket om min kropp.

Sen är det också det att Rolf och jag lever så fast ihop. 24 timmar om dygnet, hemma och i tobaksaffären. Det har blivit en vardaglig, nära gemenskap som ger oss trygghet. Ibland undrar vi: Vad skulle hända om någon av oss gick bort? Vi blir lika panik-

slagna båda inför tanken. Vi är båda helt klara över att visst fan kan vi leva utan varandra. Men livet skulle inte vara lika roligt, tryggt och skönt.

Vad betyder utseendet för dig?

Jag accepterar mitt ansikte när jag ser det i spegeln, jag målar mig inte. Det här är mitt ansikte. Det får ni ta. Det är svårare att acceptera kroppens förändringar.

Jag skulle vilja vara en sån person om vilken man säger att hon har hittat sin stil. Jag är faktiskt beroende av vad folk säger om mig. Och jag skulle vilja att de sa så om mig, fast jag inte går till fris-san eller sminkar mig eller följer modet: Att hon har en egen stil.

Sex?

Jag tycker sex är en under-bar ventil. Rolf och jag har det bra tillsammans sexuellt. Om det går en vecka eller två utan sexliv, så fungerar ingenting annat heller, varken på jobbet eller hemma. Visst finns det perioder när det bara funkar till husbehov — husbehovsgöken kallar vi det. Men sen har vi orgier också. De där lyckliga tillfällena då vi tänder i exakt samma stund, allt blir rent och avskalat och vi bara är två varelser, som fungerar fritt från vår livssituation. Allt som finns är bara en enda stor drift som ska tillfredsställas.

Rolf och jag har ett fritt förhållande, vi tillåter varandra upplevelser utanför äktenskapet. När det händer — och det är inte ofta — talar vi inte om det för varandra. Jag tycker det är egoism att lassa över sitt dåliga samvete på den andre. Jag är lite rädd för ett dramatiskt klimakterium. Jag vill inte acceptera att det ska bli så jävligt som det sägs. Och jag vill inte proppa i mig en massa konstiga saker, bli påverkad. Jag

tycker inte om att bli av med menssen. För mig är mens något skönt, man blir ren och fin i kroppen och det är skönare att älska efter mens.

Jag skulle så hemskt gärna vilja vara sexig. Ibland är jag så jävla trött på den där etiketten "Duktiga Barbro".

Men jag tror inte jag attraherar män i första hand som sexobjekt, utan som med-människa. Och innerst inne är det nog så jag vill ha det. Jag vill vara jämlike, arbetskompis, kamrat. Att en man närmar sig mig med respekt, att man kan ha vettiga resone-mang, diskutera — och sen vara jämlik också i sexlivet.

Är du nöjd med ditt liv hittills?

— Ja. På sätt och vis är man ju på väg ned från en höjdpunkt. Men jag fortsätter att samla och samla. Jag skulle vilja bli en riktigt klok gammal gumma. Och jag tycker att det finns mycket kvar att utträtta. Jag skulle vilja ha tio år till att vara verksam, lära mig, skaffa mig erfarenheter. Och sen tio år till att bearbeta dem. Men fan vet om jag vill bli pensionär i det här landet. Då och då planerar vi för ännu ett uppbrott, kanske söderut. Sen skulle jag vilja dö knall och fall, i en bilolycka eller en hjärtinfarkt. Så känns det i alla fall i dag.

Du tycker alltså att du passerat höjdpunkten i ditt liv?

— Ja. det tycker jag. Höjdpunkten är i alla fall att ha fått barn, fått följa dem, utvecklas med dem, sätta sin prägel på dem. Att ens värderingar finns i dem. Det är ju det som är meningen med livet.

Och nu har jag ju Anna, mitt barnbarn. Hon är viktig för mig. Att få prata med henne, dela med mig av den gnutta visdom som jag kanske har samlat. Varje människa har ju sitt livsinnehåll, och detta är mitt. Andra människor har annat livsinnehåll, som är värdefullt för dom.

Har du ångrat något?

— Ja, när jag gjort människor illa. När jag lovar att ställa upp och sen svikit. I mitt eget liv? Nej, varför skulle jag ångra något? Jo, förresten, att jag inte vågat lite mer. Jag skulle gärna velat ha lite fler sexuella förbindelser. Men jag var ju gift med en man som tyckte om mig, jag var rädd för otryggheten, rädd att lämna ut mig. Men kanske skulle jag ha vågat ändå. Kanske hade jag varit ännu litet klokare då.

Det är något mer jag skulle vilja tala om. Det finns en problematik som ständigt sysselsätter mig. Det som händer i Nazi-Tyskland och det som händer t ex under en boxningsmatch. Varför blir människor bödlar? Vad släpper loss de onda krafterna inom oss? Skulle jag själv kunna stå emot? Jag är inte säker på det, och jag skulle aldrig våga utsätta mig för den situationen. Jag är rädd att jag kanske skulle fungera lika bra på "fel sida". Att jag inte skulle ha kritik och självständighet nog att stå emot. Av mig blir aldrig någon barrikadkämpe. Däremot tycker jag det är skönt att ställa mina krafter till förfogande när stans längre bak i ledet. Vi behövs väl också?

På jakt efter de osynliga kvinnorna

Det här skulle bli ett nummer om medelåldern och medelålders kvinnor. Det är inte alldeles säkert att det är det. Medan vi höll på med numret blev begreppet "medelålder" allt egendomligare. Vad är medelålder? Är det en viss bestämd ålder eller är det en period av livet som infaller ett antal år före döden? I Zambia, som jag besökte i somras, var kvinnor omkring 30 medelålders, med stora barnskaror och vördad status. Medellivslängden i Zambia ligger omkring 47 år. I början av seklet var medelåldern något liknande hos oss. När jag var tonåring var 50 år en hög ålder och folk över 35 medelålders. Jag ansåg att kvinnor över 40 var tanter. Men när vi skulle leta efter den tanten idag fann vi henne inte. En kvinna på 40 idag är ingen tant. Vi hittade aktiva, stridbara kvinnor — MILI-TANTER kallade vi dem. Vi hittade ANTI-TANTER, kvinnor som klädde sig och levde och kände och tänkte som man i schablonerna menar hör "ungdomen" till (vad nu "ungdomen" är för något). Vi hittade kvinnor som börjar på nytt, med medvetenhet om vilka dom är och kunskap om vad dom vill. Vi tror också att det finns "osynliga" kvinnor, kvinnor som

levt sitt liv för och genom andra, som aldrig fått chansen att bygga upp ett egenvärde och en jagidentitet. Men deras osynlighet gjorde dem osynliga också för oss, så vi vet inte än idag hur mycket som är myt och hur mycket som är verklighet på den punkten.

Vi som har gjort det här numret är en blandning av kvinnor mellan 40 och 50, som lever i den ålder vi valt att beskriva, och kvinnor mellan 30 och 35, som, visade det sig, hade en hel del idéer och vanföreställningar om vad den kommande "medelålder" skulle vara.

der" skulle betyda för oss
som kvinnor.

Vi gick ut med våra fördomar och fick dem korrigerade av verkligheten. Vi mötte styrka, klarhet och självmedvetenhet hos många av de kvinnor vi talade med. Vi insåg att de problem som kvinnor i den här åldern drabbas av är konsekvenserna av deras tidigare liv, som nu slår ut med full kraft. De kvinnor som tidigare haft psykiska besvär får dem också i den här åldern (se artikeln om klimakteriet), kvinnor som helhjärtat gått in för vår kulturs traditionella kvinnoroll med huvuduppgiften i modersrollen och uppgåendet i andras liv riskerar att ställas inför det faktum att den rollen faktiskt bara var tänkt fram till 45 år, att det sedan blir ett stort tomrum (se artikeln om myterna). De kvinnor som kämpat sig igenom ett dubbelliv av arbete och barn fick nu skörda frukterna i form av en livsmening utanför den privata rollen. De kvinnor som aldrig fått barn upptogs jämlikt i kvinnogemenskapen.

Vi upptäckte att vi själva fallit offer för den åldersdiskriminering som vår kultur tvingat på oss: att förändringarna i livet sker efter en sorts decennium-klockslag.

Finns det då en medelålder?

Jo, visst finns det en sorts mätbar förändring i kvinnornas liv under åren mellan 40 och 50. Fruktsamheten upphör — det kan vara en tragedi för en del och en lättnad för många. Utseendet förändras — en del känner det som om de höll på att bli "osynliga", ingen ser dem längre, andra känner en frihet i att inte längre spela med på sexobjektmarknaden. Barnen "flyger ur boet" — det kan betyda tomhet och svårighet att finna mening med sitt liv, men det kan också vara tid för sig själv, möjlighet till självförverkligande. Man kan ha svårt att få arbete — men inom vissa yrken (handeln, läraryrket) finns efterfrågan på just dessa kvinnor. De är "stabil

arbetskraft". Det finns de som väljer att nu börja ett nytt, eget liv — och det finns de som tvingas till uppbrott därför att mannen lämnar dem, eller för att äktenskapets tomhet blir tydlig när barnen försvinner.

Visst finns det tydliga, konkreta förändringar. Men det finns inga entydiga konsekvenser av dessa förändringar.

Vilka konsekvenser de förändringarna får beror på vårt tidigare liv. Men det är kanske medelålderns grymhet: att man inte — framför allt inte som kvinna — lär sig ta ansvar för sitt liv, inser att vi alla en gång blir medelålders, att vårt liv i den åldern avgörs långt tidigare, då, när vi kanske inte

tänker på att vi väljer — que sera, sera, det som sker, det sker.

Det är den ålder då de traditionella könsrollernas pris ska betalas, inte bara för kvinnan som förankrat sig i en privat identitet utan också för mannen som förankrat sig i en ensidigt social identitet och de plötsligt står inför insikten att de "missat" en stor del av livet.

Men det är också en ålder då man lärt känna sig själv, "man känner igen sina erfarenheter, man har dom i ryggmärgen och kan ta det lugnare" sade en kvinna "man lever mer i nuet för man är närmare döden. Man tar till vara det som finns och man skärper sina val".

Ett nummer om en generation

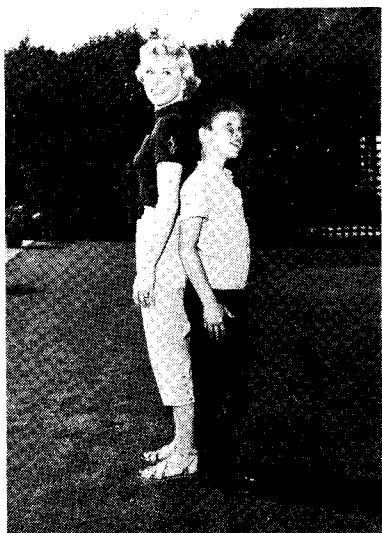

Vasaparken, Stockholm 1934

Det här numret handlar inte om "medelåldern" utan om en alldeles bestämd medelålder: medelåldern för de kvinnor som föddes mellan 1920 och 1935. Deras barndom inföll under 30-talet, med massarbetslöshet och tilltagande fascism, men också en tid då det gamla Sverige fortfarande var en levande verklighet. Flykten från landsbygden var det stora begreppet. Många var första generationens stadsbor, med en ständig kontakt med mor- och farföräldrar på landsbygden. Städerna var städer med småaffärer och småhantverkare och bakgårdar och socialt liv — våra nuvarande förorter/sovstäder kom först efter kriget.

Sundbybergs
barnavårdscentral 1938.

Text:
Louise Waldén

Foto:
Nordiska Muséet
Svenska Filminstitutet

Ann Andrén
Peter de Ru

Man handlade hos sin handlare eller köptroget i Konsum, mjölkbutikerna fanns i varje hörn — köpcentra och stormarknader var knappt påtänkt. Klassgränserna var klara — arbetarkvinnorna arbetade och medelklasskvinnorna hade hembiträden och husor och barnjungfrur. Men också borgarbarnen hade kontakt över klassgränserna, om inte annat genom jungfrur och jungfrurs fästmän som berättade historier i köket på kvällarna. Arbetarklassens barn höll samman i solidariska gäng. Flergenerationsfamiljen fanns kvar, familjerna var större.

Klassgränserna var naturligtvis hårdare, tydligare, med en klart utmärkt läroverkselit och folkskoleungar (men hur mycket har *egentligen* hänt när det gäller att sälla eliten från massan och hålla dem åtskilda?)

Så kom kriget, med moralisk upprustning, riksmarscher, en svensk tiger, beredskap, sparsamhet, hemstickade strumpor, puritanism. Och efterkrigstiden: gränserna öppnas. Den första plastväskan och de åtråvärda nylonstrumporna (som man lämnade till uppmaskning), syntetmaterialen. Bristen på män i ett krigshärjat Europa gav återklang också hos oss — hemmafruidealet, modersbilden haussades. Modet blev nykvinnligt med Diors The New Look och svepande kjolar. Kvinnosak blev en ful sak, politik likaså, det kalla kriget gjorde världen svartvit. Den käckä Doris Day och den syndiga Rita Hayworth var förebilderna för dagen. Schlagern hette "Que sera sera — det som sker det sker" — sången om flickan som inte för en sekund förväntas ta ansvar för sitt eget liv. Med 50-talet kommer också välfärden, den tilltagande kommersialismen. En del går in för den nya tiden med tingens lycka, andra har

Lite siffror om vad som hänt i Sverige

År 1900 bodde 75 % på landsbygd, 25 % i tätorter

År 1930 bodde 50 % på landsbygd, 50 % i tätorter

År 1970 bodde 20 % på landsbygd, 80 % i tätorter

År 1900 försörjde sig 55 % av befolkningen på jordbruk, år 1970 20 %

År 1959 fanns det 1 870 533 bilar i Sverige,

dvs 146 bilar per 1 000 invånare

År 1974 fanns det 2 638 885 bilar i Sverige,

dvs 323 bilar per 1 000 invånare

År 1957 fanns det 29 095 TV-apparater i Sverige

År 1960 548 102

År 1965 2 016 125

År 1975 2 882 378 varav 1 266 033 färg-TV

(siffrorna beräknade efter betalda licenser)

kvar sin ungdoms indoktrinering om sparsamhet och puritanism.

När de är i giftasåldern, är kyrkbröllopet en självklarhet, tvåsamhetslyckan idealet. Men den familj de själva växte upp i som skulle kunna vara en förebild, finns inte längre. Familjerna har krympt till små kärnfamiljer. Bilen, som förut var en lyxartikel, börjar bli allmän och bidrar till familjens privatisering. Barnomens familjekvällar med kortspel och radio har blivit TV-konsumtion och ökat familjens isolering.

Så kommer 60-talet, med P-piller och den s k sexuella frigörelsen och bryter graviditetskräck och oskuldsmytens praktiska orsak. Plötsligt finns det nya förutsättningar för förhållandet mellan man

och kvinna. Allting "politiserar", världssamvetet vaknar, hembiträdenas försvinnande 20 år tillbaka i tiden börjar ge resultat i samlade krav på barntillsyn. Mellanölet kommer, för en generation som levt med motboken. Det gamla Sverige blir en idyll lika överklig som Sörgården.

"Vi är den förlorade generationen", sade en kvinna vi talade med. "Vi växte upp under den tid då man skulle lyda föräldrar och överhet och vara lydig och snäll, men när vi själva kom i den åldern att vi skulle vara auktoriteter hade ungdomsrevolten kommit. Det blev liksom aldrig vår tur".

Det här är en beskrivning utifrån, av en som inte var med, men det är viktigt tror jag att hålla i minnet de sociala och historiska förutsättningarna för den generation som talar i det här numret.

Vår bild av medelåldern är kanske fortfarande präglad av medelåldern hos en generation före den här och vår egen medelålder — vi som nu är 30—35 år — kommer kanske att se helt annorlunda ut, med våra historiska förutsättningar.

Vi kan knappast fördöma att en generation kvinnor som större delen av sitt liv präglats av ett för oss föråldrat könsrollsideal lever efter det. Vi kanske förstår det om vi inser de våldsamma förändringar som skett under denna period, från det gamla Sveriges idyll och puritanism, fattigdom och landsbygd till dagens högeffektiva, höginustrialiserade, stadscentrerade, genomkommersialiserade och åldersdiskriminerande samhälle.

Det här numret handlar om hur fyra kvinnors liv format sig, utifrån det perspektiv de nu har. Och en del om hur alla de andra har det, alla dem vi inte kunnat intervjuat. □

"Förr eller senare tar jag nog sats"

Britta är 46 år. Hon är KRAFTFULL och hon är STARK. När jag hade talat med henne slog mig plötsligt tanken. Herregud, det är ju på just kvinnor som Britta som hela det här samhället bygger. Britta och hennes medsystrar är stommen och styrkan i samhällsbyggnaden. Men utan utbildning, utan att värdesättas, lämnade ensamma när barn och samhälle fått sitt. TÄNK när alla BRITTOR inser sitt värde, tillsammans känner sin styrka och vikten av sina livserfarenheter.

*Intervju:
Gunilla Thorgren*

Britta: Jag slutade skolan när jag var fjorton år. Dagen före examen kom mamma hem och berättade att jag hade fått jobb i en affär. Det var aldrig frågan om att "vill du jobba i affär?" En dag var jag ledig efter skolan, sen fick jag börja. Där jobbade jag bara nåt år. Sen jobbade jag på café och på hembageri osv. Jag har hattat runt. Har aldrig känt mig nöjd med det jag gjort. När jag var ung drömde jag om att bli småskollärarinna. Det blev inte så och därför har jag väl alltid sökt på nåt sätt, men jag känner mig så handikappad utan utbildning.

Jag gifte mig när jag var 23 år och fick två pojkar. Innan pojkarna började skolan var jag hemmafru. En del andra fruar dom gick och väntade på att deras barn skulle börja skolan så dom fick börja jobba. Inte jag. Jag tänkte "aldrig i mitt liv att jag ska börja arbeta så länge mina barn bor hemma". Jag trivdes så FANTASTISKT med hemmajobbet. Sen tvingades jag ut i arbetslivet av ekonomiska skäl. Min man kunde inte sköta pengar. Herregud vad jag led och hade samvetsqual — för fredagsstädningen tex. Det skulle bonas golv och torkas

målning och piskas mattor och maten skulle handlas och allt skulle vara tip-top till lördagen för då var Sune ledig och hela familjen skulle umgås. Jag hade den inställningen då helt enkelt. Och jag hade samvetsqual för barnen fast dom egentligen hade det jättefint hos en grannfru med barn i samma ålder.

Jag jobbade på kaféet. Det var inget roligt jobb. Det var väl mycket det också. Jag fick inte välja SPONTANT utan jag var TVINGAD. Min man var duktig att skriva på checkar som det inte fanns täckning för. Han var lågav-

lönad. Allting var en enda röra och jag fick skuldkänslor för att jag inte räckte till för honom och barnen. Jag blev trött och utarbetad. Tyckte inte att dom fick nog med passning hemma och jag tyckte synd om Sune när han var tvungen att hjälpa till med disken. Det gjorde han väl inte frivilligt utan jag fick lära honom. Men ibland skötte jag allting själv för jag kände mig liksom mycket starkare än honom. Jag har nog alltid känt mig starkare än honom. Men så småningom orkade jag inte med att vara den starkaste jämt.

"Ingen hade riktigt tid med oss barn"

Gunilla: Vad hade du för förväntningar när du gick in i äktenskapet?

Britta: Mina föräldrars äktenskap var väl inte så lyckligt. Vi hade det fattigt, bråkigt och besvärligt. Ingen hade riktigt tid med oss barn. Jag gick väl in i äktenskapet med den attityden att mina barn skulle få det helt annorlunda mot vad jag hade haft. Och jag vet inte hur dom har haft det. Så länge vi kunde betala räkningarna så hade vi det jättehärligt — fint och mysigt. Men sen dessemellan var det jättebesvärligt. Och Sune hade det väl inte så lätt han heller för i och med att det började trassla med pengarna så kunde jag helt enkelt inte koppla av när vi hade gått och lagt oss. Jag låg och undrade om Johans skor skulle hålla en månad till och jag tänkte: "tänk om nån av ungarna skulle bryta armen. Jag har ju inte pengar så jag kan betala taxi in till Vaxholm". Och jag undrade om man kunde få bli skyldig hos doktorn om nåt skulle

hända. Jag kunde ligga och grubbla i timmar. Jag klarade helt enkelt inte att älska med honom då. Jag hade inga känslor. Och det måste jag säga; att så fantastiskt som jag har upplevt det att ligga med en karl nu, det har jag ALDRIG upplevt i ett äktenskap. Jag har faktiskt lärt mig älska sen jag skilde mig. När jag var gift låg bekymren där och gnagde och jag kände mig nog utnyttjad som kvinna också. Jag tyckte det att om han verkligen tyckte om mig och barnen så skulle han inte trassla till det så för oss. Man ska vara goa å rara mot varann hela dagen, tycker jag, då slutar det med att man ligger med varann på kvällen.

Och inte vet jag vart pengarna tog vägen heller. Han drack inte särskilt mycket, men jag tror tex att när han var ute på fackliga kurser så ville han vara flott och fin och han bjöd och bjöd. Sen köpte han ofta massor med presenter till mig och pojkarna. Jag vet, ibland så låg jag på julaftonsnätterna och grät och tänkte "herregud vad mycket dyra julklappar han köpt, var ska jag få matpengar ifrån hela januari". Jaa, sen fick vi låna pengar från bekanta och vänner och jag fick varje månad skriva och begära uppskov än här än där för att betala en tredje, fjärde osv. På slutet var det så uppslitande. Han kunde ligga och tigga och be och gråta en hel natt att vi skulle älska, men jag gav mig fan på att jag inte skulle ställa upp. Sen efteråt så har jag tänkt ibland. "Herregud, han hade väl kunnat få det han ville ha även om inte jag känt nåt. Jag hade ju bara behövt lägga mig på rygg ett par minuter."

I stället blev det långa trassande samtal, vi skulle prata ut då om nätterna. Sen skulle man upp på morron å jobba. Man tålde varken sig själv eller ungarna. Jag ville bara spy

åt alltihop. Men så ibland då lyckades vi santera ekonomin och allting flöt lugnt och stilla ett tag och då hade vi det HÄRLIGT tillsammans. Sen braka det ihop igen.

"Jag saknar inte Sune, men jag saknar familjelivet"

Men allt är ju inte svart-vitt. På sätt och vis var vi väl en lycklig familj också; och alla våra bekanta trodde att vi hade världens lyckligaste äktenskap. Det kom nog som en chock för alla — även för Sune när skilsmässan var ett faktum. Vi höll faktiskt på i fem år. Vi tog ut hemskillnad fyra gånger, innan jag verkligen kunde bryta mig loss. Men jag kände att jag var tvungen att komma ifrån det. Och jag saknar inte Sune, men jag saknar familjelivet väldigt mycket. Men även om jag hade varit kvar i äktenskapet så hade ju barnen blivit vuxna. Då hade jag blivit ännu ensamman än jag är nu om jag skulle leva med en karl där det inte längre finns någonting kvar av känslor mellan oss.

Skilsmässan var ett HELVETE. Vi hade varit gifta i 20 år. Jag var 43 när vi skildes. Jag hade såna FRUKTANSVÄRDA samvetsqual för både pojkarna och Sune. Mina systrar dom sa "ut och dansa för sjutton, du behöver en karl för att pigga till". "Nej fy fan," sa jag "jag vill inte ha nån karl, jag har fått nog. Jag har det så bra själv". Å jag grina å snörvla å depade. Det gör jag fortfarande ibland. Jag vet en gång så ville syrran bota mig med brännvin och jag käkade nervtabletter. Äldsta pojken kom hem å plocka ut mig i badrummet å stoppa fingrarna i halsen "du är ju för fan full"

sa han. Jag grina "Jag har förstört alltsammans för er. Om jag inte hade tagit ut skilsmässa så hade vi varit lyckligare". Men då sa han att "vi har det jobbigt just nu både du och jag mamma, men om du inte tagit ut skilsmässa så hade både jag och Ragnar haft dåligt samvete JÄMT för din skull, när vi visste hur du hade det".

"När jag hade levt ensam ett halvår började jag längta efter en karl"

När jag hade levt ensam ett halvår, då började jag i alla fall längta efter en karl. Då började jag svara på kontaktannonser. Men det rann likasom ut i sanden för då träffade jag en kille på min systers 50-årsfest, som jag hade haft sällskap med innan jag gifte mig med Sune. Då hade jag inte haft en karl på nio månader så jag tänkte direkt på honom. Sen hängde vi ihop dag och natt i två år, men det var ohyggligt uppslitande för han var inte fränksild, utan hade bara flyttat isär från sin familj.

Men jag hade en väldig tur som träffade Arne. Han är en sån fantastisk naturmänniska. Han lärde mig att älska. Som Sune och jag, vi hade väl aldrig duschat tillsammans fastän vi varit gifta i 20 år och vi använde inga preventivmedel utan "hoppade av" i stället. Men Arne han lärde mig hur man kunde använda gummi och göra det till en spännande lek och han lärde mig att tycka om min egen kropp. I början så ville jag inte visa mig naken för honom för min kropp hade ju förändrats sen vi hade sällskap när jag var 23. Jag tyckte väl att min kropp inte var något

att visa upp. Men han tyckte om den och lärde mig att tappa blygsel och att man aldrig skulle skämmas för sin kropp. Så jag hade väl en jåkla tur. Men sen lämnade han mig när han tog ut skilsmässa och det blev ett helsike. Han tyckte att jag ställde för stora krav på honom och det gjorde jag nog också. Jag blev väldigt beroende av honom.

När Arne lämnade mig började jag svara på kontaktannonser igen. "NÅT måste man ju göra", tänkte jag "om man inte tycker om att gå ut och dansa och vill träffa en karl". Åh herregud vad man kan råka ut för. Det var en karl som ringde. Han hade tvillingpojkar på 18 år som han haft hand om sen dom var 5 år. Det tyckte jag lät tufft och han var nån sorts föreståndare i en Ica-livs.

"Vad bra", tänkte jag "då har vi i alla fall nåt att prata om", för jag hade ju också jobbat i livsmedelsaffär. Han ville att jag skulle komma och hälsa på honom i Hökarängen. "Okey", tänkte jag "det kan jag väl göra", för i Vaxholm ville jag inte hålla på å släpa hem karlar. Jag kanske måste träffa många olika innan jag fastnar för nån.

"Men kom in till oss"

Men vilken upplevelse. Jag åkte dit då. För det första fick jag stå och ringa på dörren både länge och väl. Det dånade musik inifrån lägenheten. Men jag tänkte det att har han två 18-åringar så vet man ju hur ungar håller igång. Till sist kom en pojke och öppnade "ojdå, sa han, farsan trodde inte du skulle komma så han har gått och lagt sig. Men kom in till oss".

Jag fick KLIVA IN över en massa bråte och där satt tiotolv ungdomar i rummet med tre-fyra backar öl på golvet å hade high-life. Dom var hemskt rara. Bjöd på kaffe och öl. Ja, sen kom farsan då... herregud, direkt uppstigen ur sängen. Om han åtminstone hade smugit sig in på toaletten och kammat till sig. Ja du, det var det skitigaste, mest orakade, magrasste, mest sluskiga karl jag sett i hela mitt liv. Å jag tänkte: "men HUR ska jag klara mig ur detta" och grabbarna som ställde upp som sjutton. Kom ut i köket och presenterade sina flickor å dom krama mig å var glada å sa "gud vilken gullig tjej som kommit till farsan, Han e så ensam". Dom verkade överlyckliga att det dykt upp någon. Fast jag drog mig därifrån efter en halvtimme. Jag skyllde på nåt, jag minns inte vad, och kostade på mig taxi ända ut till Vaxholm.

"Vi är fina kompisar helt enkelt"

Ja, sen gick det bra länge innan jag vågade träffa någon igen. Men sen träffa jag en kille som jag var tillsammans med. Vi hälsa på varann och låg med varann. Vi har kommit underfund med att vi kan ses när han inte haft en tjej på länge å jag inte haft en karl. Då ses vi, knäcker en flaska vin och ligger med varann. Vi har det jättefint tillsammans — han är en skön älskare. Han är änkling och har inga barn och är ohyggligt ensam. Ibland när vi är depiga ringer vi till varann och pratar. Vi kan ringa fastän det är mitt i natten. Vi skulle aldrig kunna leva tillsammans, men vi är fina kompisar helt enkelt.

I somras träffade jag en jät-trevlig kille. Jag träffade honom vid Jarlaplan. Han lät så kul när han snackade. Jodå, han tyckte om små knubbiga tjejer, sa han. (han va 1,82). TÄNK DEJ att jag träffa honom vid en busshållplats, fast jag är så gammal. PANG DIREKT, jag vart upp över öronen förälskad. Jag tror inte jag varit så kär sen jag var fjorton år. Han var precis min typ, rolig och skojfrisk. Men när vi hade träffats några gånger upptäckte jag att han var alkoholist. Då hoppade jag av.

Men jag har ställt upp på honom många gånger. Hans kompisar har ringt och frågat om jag vill ta reda på honom. Jag har fått ta emot honom tolv på natten ibland — döfull — stoppat honom isäng. På morron har jag duschat honom, rakat och klätt honom, matat honom med välling som ett barn. Han har lovat han ska sluta dricka men så sätter han igång igen. Jag tyckte om honom och han var nog en fin människa innerst inne men jag kom på att jag orkade inte hålla på å försöka leda honom på rätt väg. Kärleken fixar inte allt.

"Det är väl ett nytt äktenskap jag är ute efter"

Gunilla: Skulle du kunna tänka dig att leva i ett nytt äktenskap?

Britta: Det är väl det jag är ute efter. Jag är nog inte skapt att leva ensam. Ibland tycker jag väl att det är skönt att slippa tänka på nån annan än mig själv, men jag är så ovan vid det. Och när jag tittar framåt så känns det rätt meningslöst att inte ha NÅGON att planera tillsammans med.

"Vad ska vi göra till helgen? Vad ska vi göra på semestern? Vad ska vi göra när vi blir gamla?" Ja, jag saknar någon. Men jag kanske skulle trivas lika bra att leva ihop med en kvinna. Det vet jag inte. Bara det är en människa som man har något gemensamt med. När jag är ensam känner jag mig som på ett gungfly. Det finns liksom inget att ta på.

Men det är väl också det att dom första två åren efter skilsmässan hade jag en sån fin karl så den här ensamheten är liksom ny för mig än så länge. Jag har inte hunnit göra nånting av den. Och det beror nog på att när jag var gift så tänkte jag aldrig på mig själv — i 20 års tid — tänkte jag bara på familjen och på det som rörde sig inom hemmets fyra väggar. DÄR vet jag att jag gjort ett hemskt stort fel, för det skapar skuld hos omgivningen och själv blev jag bara till för andra och det blev mitt liv.

Gunilla: Hur upplevde du fyrtio-års-strecket?

Britta: Jag är inte rädd att bli rynkig och jag går inte och tittar efter gråa hårstrån eller kontrollerar vågen. Vet du, jag tror att det är vid 40 som livet börjar. Jag känner mig friare nu på nåt vis. Jag har alltid varit liten och rund och knubbig. Inte för att det har gjort mig så mycket, men det var så trist förr när man såg nåt snyggt i klädväg och sen kunde man inte ha nånting när man provade. Man gymnastiserade och bantade efter veckotidningsrecepten å man sprang och knogade. Men nu när jag är 40 tycker jag liksom att jag har rätt att lägga på hullet å bli lite rynkig och gråhårig. Vill dom inte ha mig som jag är, så får det va med karlar. Nuförtiden behöver man ju inte gå omkring i fruklänningar heller utan man kan klä sig som man känner för.

Det är så fint att man vågar vara sig själv mera nu också. Förr vågade jag aldrig visa mig dum. Mina pojkar har ofta kamrater hemma och dom pratar om så mycket som jag inte känner till. Då vågar jag fråga och lära mig saker. Annars är det väl en känsla som är svår — "om jag vore yngre så skulle jag nog försöka plugga. Men jag tycker jag är för gammal för det". Det är väl en felaktig känsla förstås, men jag har svårt att ta mig över den.

"Jag känner mig accepterad som medelålders på arbetsmarknaden"

Nu har jag ett jobb i Pressbyrån och är ansluten till Handels. Just inom den delen av arbetsmarknaden skriker man ju efter folk, så jag vet inte hur det är för andra men jag känner mig också accepterad som medelålders på arbetsmarknaden. Jag hade bara jobbat i 1 1/2 månad i en kiosk när jag fick jobbet som föreståndarinna för den. Det var ingen som tyckte att jag är för gammal.

Gunilla: Trivs du med ditt jobb?

Britta: Både jag och nej. Jag trivs med att jobba med folk. Men samtidigt känner jag mig ofta väldigt onyttig. Ibland när jag står där i pressbyrån så får jag såna här tankar: "fy fan, här ska jag stå och lura på folk en massa onyttiga varor för att pressbyrån ska gå med vinst. Och inte får jag mycket av den där vinsten i lön heller". Men det är klart, nån ska ju stå där också och ibland är vi väl bra att ha om nån behöver ett paket cigaretter på kvällen. Om nån skulle fråga mig vad jag EGENTLIGEN ville bli så vet jag nog inte vad jag skulle

svara. Nu har jag ju flyttat till Tensta och innan jag beslöt mig för att söka jobb i kassan på ICA och fått det, så tänkte jag ett tag börja jobba som hemvårdarinna. För jag skulle vilja ha ett jobb där jag kände mig lite mer nyttig. Jag skulle nog bli mer tillfredsställd med livet då också. Fast jag vet inte, jag kanske varken skulle trivas eller orka med det. En liten dröm har jag väl också att få jobba med barn. Det kanske hänger ihop med att mina egna är vuxna nu och jag vill nog hemskt gärna känna att det finns någon som är beroende av mig. Det är nog egoistiskt egentligen?

Gunilla: Nej men det är det väl inte. Varje människa har väl rätt att få uppleva att hon behövs, är nyttig och värdefull för andra.

Britta: Jag är ändå privilegierad som har så fin kontakt med mina barn. Jag är nog jobbig för dom ibland, men jag känner så här: "nu har jag gjort så gott jag har kunnat i 22 år. Nu kan jag inte göra mer, nu får dom försöka reda upp sina liv och jag får försöka reda upp mitt". Därför är jag liksom kompis med mina barn.

Du vet jag har väl alltid bölat och grinat när jag haft det svårt, men jag har aldrig hållit barnen utanför. Jag har berättat om varför jag är ledsen, om jag inte haft pengar, om jag haft mens å sådär. Jag har alltid ställt upp på barnen och dom har alltid ställt upp på mig. Jag minns väl att Sune han skällde och skrek på Johan att hans kompisar var kommunister och FNL-are och långhåriga knarkare och allt möjligt. Men jag har alltid trivts med hans kompisar och dom har lärt mig massor. Det var också från Johan som jag fick det enda stödet när jag skulle skilja mig. Jag pratade aldrig med någon utomstående utan bara med honom.

"Pojkarna hjälpte mig att flytta"

Han hjälpte mig med allt juridiskt och det var pojkarna och deras kompisar som hjälpte mig att flytta. Och allt det där fina kamratskapet som jag har fått uppleva, det har liksom gjort också att jag tänker mindre på min ålder nu än jag gjorde när jag var yngre.

Gunilla: Lillpojken han stannade hos pappa när ni skilde er. Hur upplevde du det?

Britta: Jag har alltid haft svårt att förstå honom. Jag har själv svårt att vara ensam, men han har alltid valt ensamheten Ragnar. När han var mindre trodde jag att det var nåt fel på honom, men nu förstår jag att han tyckte om att vara ensam. När vi skilde oss var han mitt inne i puberteten — sur och butter. Men Sune flyttade snart ihop med en annan kvinna som hade en dotter i Ragnars ålder och dom blev förälskade i varann. Då blev Ragnar som en helt annan människa. Han blev öppnare och gladare och kuligare och vi kunde prata med varann han och jag också. Så det tyckte jag bara var positivt. Jag kände det inte alls som om han föredrog pappa framför mig. Jag har alltid försökt försvara Sune inför barnen också, för det tycker jag är det fulaste som finns, när föräldrar som ska skilja sig spelar ut barnen mot varann.

Gunilla: Upplevde du inte barnens frigörelse som en plåga?

Britta: Du menar att dom blev stora och flyttade? Nej det gjorde jag inte. Jag tyckte det var jätteskönt att slippa förhålla läxor och läsa svenska texten på alla tv-filmer och jag slipper det där trycket

att jag borde vara "glad-trevliga-mamma" jämt.

Gunilla: Men ibland har du djupa depressioner. Vad tror du dom kommer ifrån?

Britta: Ja om jag visste det ändå... Då tycker jag bara synd om mig själv? Jag har haft det värsta utan att jag vetat om det. Nu har mensen börjat haka upp sig alldeles åt helsike och då är man ju nervös när man inte har en fast förbindelse att man ska bli med barn för jag äter inte p-piller och ibland slarvar man med skydd. Men nu har jag varit hos en läkare och berättat att jag är så orolig ibland, att jag ska vara med barn och då sa han: "om ni hade ställt frågan så här "jag har träffat en karl och vill gärna ha barn" då hade jag blivit tvungen att göra er besviknen för chansen att ni ska bli gravid är nästan obefintlig". Nu äter jag östrogen (kvinnligt könshormon) eftersom jag tror på det så känns det bra.

Gunilla: Så du tycker det är skönt att fruktsamhetsperioden är över?

Britta: Ja jösses ja. Jag skulle vara jätteglad om doktorn sa att det var hundra-procentigt säkert.

Jo förresten, när jag hade sällskap med den där killen i två år — då skulle jag nog hemskt gärna velat haft ett barn för min egen del. Men man måste ju tänka på barnen också. Tänk vilka gamla föräldrar...

"Jag längtar inte tillbaka en sekund"

Gunilla: Angrar du dig att du bröt dig loss och startade på ny kula?

Britta: Neej vet du vad, det gör jag inte. Jag längtar inte tillbaka en sekund och vet du

Åren mellan 40 och 55 — det kan vara åren då ens livet plötsligt förändras. Från ett liv av man och barn och familjebestyr kanske man plötsligt blir ensam, utan partner, med vuxna barn. Då man tvingas gå utanför hemmet för att söka nya uppgifter, nya kontakter. Och mer eller mindre ofrivilligt får ett nytt liv, med nästan helt nytt innehåll. Ett ofrivilligt uppbrott som visar sig vara början till något nytt.

jag tycker det är nästan hemskt för vi ses ju ibland och vi är som främlingar för varann fastän vi levt i 20 år tillsammans. Det är otäckt. Sen ser jag det ju så också. Nu var det jag som gjorde det. Om jag hade väntat hade det kanske varit Sune som lämnat mig eftersom han flyttade ihop med en annan kvinna så snabbt efter skilsmässan. Hon verkar vara en jättebra människa. Hon är nog lite tuffare än jag var också. Hon kan nog slå näven i bordet. Det tänker jag på ibland — om jag hade varit annorlunda så hade han också varit det kanske.

"Jag är ju jättestark"

Men det var väl inte min sak att uppfostra honom. Sen blev jag ju lämnad själv då av Arne två år efter skilsmässan och det tog mig ett tag att komma över det. Men nu har jag flyttat från Vaxholm till Tensta där flera av mina systerar bor — några med familjer och en som är franskild. Jag toppen-trivs nu och känner mig jättestark. PLOTS-

LIGHT kom jag på det. "jag är ju jättestark som har klarat av allt det jag gjort". Så jag känner mig DUKTIG som orkade bryta mig loss till ett nytt liv.

Jag har mognat till en friare människa också. Jag har kommit så långt att jag kan erkänna att jag tänder på en karl precis som en karl kan tända på mig. Å jag vill lika mycket gå i säng med honom som han med mig. Prestigen har jag liksom vuxit ifrån. Jag vet inte, men jag tycker det verkar som om man skulle få starkare sexuella känslor med åren. Ibland känner jag mig som 17 år (skratt). Jag tänder så in i vassen (skratt). Jag kan njuta av tillfällen utan att planera en lång framtid. Men sen måste jag ju erkänna att omväxlingen inte är nåt behov hos mig. När jag träffar nån som jag trivs med så vill jag gärna leva mer regelbundet.

Men för mig har dom här tillfälliga förbindelserna ändå betytt väldigt mycket för jag har fått en helt annan syn på det här med trohet och sex. Nu vet jag att otrohet inte alls är så jävligt som jag trodde och jag vet också att man kan uppleva en innerlig gemenskap med någon som man ba-

ra träffar en gång men att det inte behöver bli nåt mer sen. Jag har kommit på också att vi kvinnor är mycket starkare än vi någonsin ANAR bara vi kan komma förbi rädslan. Karlar dom verkar så tuffa men innerst är dom mest som småpojkar, men vi kvinnor landar nästan alltid på fötterna.

"Förr eller senare tar jag nog sats..."

Men vi är för rädda att säga ifrån. Som tex inom Pressbyrån där dom mest anställer kvinnor i min ålder för att vi är pålitliga. Och vi är så förbaskat tacksamma så vi bara tackar å tar emot och vågar inte säga annat än ja och amen hur mycket dom än lassar på oss. När jag hade jobbat i fjorton dagar i pressbyrån kom jag på att våra arbetstider inte stämde med avtalet. Jag ville ringa till inspektören och påpeka det. "Det kan vi väl inte göra" sa tanten som jag jobbade ihop med. Hon var livrädd att vi skulle stöta oss. "Det skiter jag i", sa jag "så här ska det väl inte vara, vi har ju ett avtal". Så jag ringde till inspektören och bad honom komma ner å prata. Han kom och det var inga problem alls.

Sen förstår du Gunilla har jag lärt mig skilja på byxkärlek och kärlek. Du — med byxkärlek menar jag att man bara tillfredsställer sina lustar och med kärlek menar jag att det finns en gemenskap i erotiken. Kärlek behöver inte vara förknippat med äktenskap — det handlar snarare om vilken människosyn man har.

Gunilla: Och framtiden?

Britta: Jaa, om jag någon gång kunde komma dit att jag vågade börja plugga. Förr eller senare tar jag nog sats...

Jämställdhetsdelegationen — vad gör den för de medelålders kvinnorna?

Maud Hägg redogör för delegationens insatser i det sammanhanget i en intervju med Elisabet Sandberg, sekreterare i Stor-Stockholms planeringskansli och medlem i delegationen.

M.H.: Vad gör delegationen för de medelålders kvinnorna — kvinnorna över 40 år?

E.S.: Delegationen har ingen speciell inriktning på kvinnorna i den åldern, utan de kommer in under de andra projekten som delegationen har. De två viktigaste projekten i det sammanhanget är för det första kvoteringen av de lokaliseringsbidrag som ges till företag i det sk stödområdet i landet och för det andra en deltidsoversökning som sattes igång på initiativ av delegationen 1973.

M.H.: Vad innebär lokaliseringsbidragen och kan de hjälpa de medelålders kvinnorna på något sätt?

E.S.: Många kvinnor går arbetslösa bl a i Norrland och bland dem finns många medelålders kvinnor. I de norra och nordvästra delarna av landet är tillgången på arbete sämre och näringslivet inriktat på mera traditionellt manliga näringsfrågor än i resten av landet.

Man har därför i de delar av landet — Norrland, Dalarna och Värmland — där företagarna kan få lokaliseringsbidrag, satt upp ett nytt villkor för att lokaliseringsstöd ska få betalas ut. I traditionellt manliga industrier måste man anställa minst 40 % kvinnor och i traditionellt kvinnliga industrier minst 40 % män. Den här kvoteringen är gjord för att göra något åt just kvinnornas arbetslöshet. Som en följd av det här har efterfrågan på kvinnor till traditionellt manliga jobb ökat och AMS-utbildningen för sådana arbeten har måst öka. Det

har startats kurser för kvinnor i mekanikeryrken.

Många var tveksamma när vi från delegationen föreslog lokaliseringsstödet 1973, men vi anser att det varit en stor framgång — företagen vill i varje fall ha lokaliseringsstödet. Och antalet dispenser från att uppfylla den här kvoten mellan kvinnliga och manliga anställda har gällt mycket få jobb. När det gäller de medelålders kvinnorna får man anta att också en del av dem kommit ut på arbetsmarknaden med hjälp av lokaliseringsstödet. Den här nya lagen är ju formellt könsneutral, men inte i praktiken. Vi tror att sådana här särskilda åtgärder måste vidtas för att samhället ska utvecklas mot jämställdhet. I bland måste man t o m vara öppen för att diskriminera till kvinnornas förmån.

M.H.: Deltidsundersökningen då, handlar den något om de medelålders kvinnorna?

E.S.: Den undersökningen berör verkligen de medelålders kvinnorna — merparten av de deltidsoarbetande är kvinnor i medelåldern. De befinner sig inom få yrken, de har nästan ingen valfrihet i yrkesvalet, de arbetar för låga löner på oekvåma arbetstider. De har också låg facklig anslutning. 37 % av alla kvinnor på arbetsmarknaden jobbar deltid och deltidsoarbeten ökar. De flesta av de deltidsoarbetande kvinnorna arbetar med städning, i handeln och i den kommunala hemhjälpen.

I undersökningen har man försökt få fram en genomsnittlig timlön för de deltidsoarbetande kvinnorna. Det är mycket svårt eftersom de har så många olika löneformer som inte går att jämföra med varann som beting, ackord, timlön, provision osv. Omkring 40 % av kvinnorna tjänar, enligt vad de själva sa, under 13 kr/tim. Vad man vet är att de del-

Delegationen för jämställdhet är en statlig beredning som arbetar direkt under statsministern i hans kansli. Den kan ge synpunkter på regeringsförslag innan dessa läggs fram för riksdagen. Delegationen har enligt sina direktiv "rätt att trycka på myndigheter, organisationer, kommuner och näringsliv. Den ska samverka med folkrörelserna till en bred studie- och upplysningsverksamhet om jämställdheten". Ordförande är biträdande arbetsmarknadsministern Anna-Greta Leijon.

Hittills har delegationen framför allt försökt få bort murarna mellan kvinnornas och männens arbetsmarknader.

tidsarbetande i varje fall tjänar väldigt lite, troligen under avtalen många gånger beroende bl a på låg facklig aktivitet. De flesta av de deltidsoarbetande, 400 000, arbetar över 18 timmar i veckan, men 167 000 arbetar mindre än 18 timmar i veckan och bland dessa finns 45 000 städare och 45 000 hemvårdare.

Det finns enligt andra undersökningar en rätt stor sjuklighet bland medelålders kvinnor och anledningen till att många av dem är deltidsoarbetande är nog att de är sjuka. De deltidsoarbetandes arbetsförhållanden, barn tillsyn m m kommer att undersökas i den här deltidsoundersökningen. Den ska publiceras i slutet av 1975 och delegationen kommer då att ge förslag till förbättringar.

M.H.: Du tror på att det kommer att ge något resultat?

E.S.: Ja, det tror jag. Visserligen kan ett statligt organ som delegationen bara komma med lösningar på vissa problem och vi kan inte heller göra direkta ingripanden, men vi kan gå in på arbetsmarknadspolitik och vissa delar av det sociala området.

Kvinnor över 40 — så här många var vi 1974:

	40—44	45—49	50—54	55—59	60—64	65—	Summa
Gifta	180 267	191 749	210 586	180 630	163 990	257 328	1 183 550
Ogifta.....	16 411	16 924	20 432	20 244	26 035	114 571	214 617
Frånskilda.....	19 089	19 817	21 582	17 313	15 505	29 599	122 905
Änkor.....	4 623	8 805	16 893	26 542	42 539	283 902	383 304
Samtliga	220 390	236 295	269 493	244 729	248 069	685 400	1 904 376

Källa:SCB

M.H.: Hur tycker du att man tar tillvara de medelålders kvinnornas kunskaper och erfarenheter i samhället?

E.S.: Jag tycker att man tar tillvara deras erfarenheter när de arbetar som hemsamariter, i sjukvården och inom handeln och liknande områden.

M.H.: Tycker du inte att de bara utsugs där utan att få något stöd eller någon status?

E.S.: Jo, men facket har ju pekat på deras arbete och försöker också uppvärdera deras jobb. Det finns ett allmänt "kärningförakt" i samhället som de medelålders kvinnorna drabbas av — de är de osynliga kvinnorna när de inte längre är mammor. Man måste jobba med opinionsbildning för att komma åt det.

M.H.: Åsa Moberg ställde på en konferens som delegationen hade ordnat, en fråga till Anna-Greta Leijon, som är delegationens ord-

förande, varför inte arbetslösa kvinnor kunde få AMS-utbildning för att bli läkare eller andra yrken som fordrade mer utbildning om de själva ville. Åsa Moberg menade att de här kvinnorna borde kunna få utbilda sig till något de hellre ville än att bara gå de traditionella kvinnokurserna i kontorsutbildning och liknande. Arbetslösa blev de oftast ändå och då kunde de i alla fall få göra något roligt när de gick på utbildning, ansåg hon. Vad tycker du om det?

E.S.: AMS-utbildning är bara till för att motverka arbetslöshet, inte för att man ska få förverkliga sig själv. Man är mycket restriktiv med AMS-bidrag till akademisk utbildning.

Men man kan ju gå kommunal vuxenutbildning där man får studielån och där går också många kvinnor. 1976 börjar ett nytt vux-

enutbildningsbidrag där man kan ansöka om studielön hos speciella nämnder i de olika länen. Det kommer då att tas hänsyn till om man har tungt, skitigt jobb, lång yrkeserfarenhet, om man haft hemarbete i många år osv.

Det är också ett enormt högt deltagande av kvinnor i studiecirklar. Kvinnorna deltog redan 1968 betydligt mer än männen och kvinnornas deltagande har också ökat mer än männens. Det har också skett en stark ökning av just de medelålders kvinnorna i studiecirklar. Även inom AMS-utbildningen har kvinnorna blivit fler — 1973 var hälften kvinnor. □

Marit Paulsen

FÖRLOSSNINGEN

Med intensitet och starkt engagemang berättar hon för sitt nyfödda barn om den värld som väntar. Om förtryck, maktmissbruk, konsumtionshysteri, konkurrens och slöseri men också om hoppet om den politiska förändring varje människa kan bidra till. Marit Paulsen skriver om sin livsupplevelse med vrede och ömsint värme, med klokhet och klarsyn. Ca 40:—

Rabén & Sjögren

ett KF företag

På nästa uppslag har vi samlat den statistik vi kunnat hitta om kvinnor över 40. Statistik görs ju alltid i bestämda syften och det är tydligt att det inte finns något behov av att ta reda på just de medelålders kvinnornas problem. Vi kan få veta deras civilstånd och förvärvsintensitet men vi vet inte var de jobbar — den fördelningen görs efter kön, inte ålder. Fast vi gissar att de i högre grad än genomsnittet befinner sig inom kvinnolåglöneyrken eftersom de har lägre utbildning. Vi fann belägg i statistiken för att äldre kvinnor inte är mer arbetslösa eller omskolar sig mer än yngre. De var klart mindre frånvarande från jobbet, dvs stabilare arbetskraft. Det tycks som om myterna om de medelålders kvinnorna inte bara rör deras privata roll utan också deras situation på arbetsmarknaden. Men de osynliga kvinnorna saknas också här — to m deras arbetslöshet är dold.

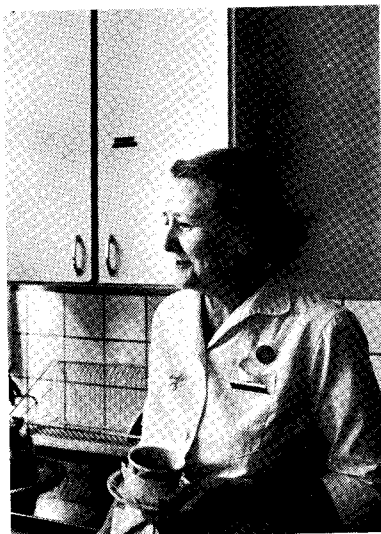

Foto:
Kjell-Åke Andersson
Peter de Ru

Vandrar kvinnor över 40 från AMS-kurs till AMS-kurs utan att nånsin få ett jobb? Det är svårt att veta. Statistiken från AMS och från vuxenutbildningen tyder inte på att fler äldre kvinnor ingår än yngre. Inte heller kan man se något säkert samband mellan ålder eller kön när det gäller att få jobb efter avslutad kurs. Delvis beror det på att den tillgängliga statistiken inte är gjord så att det går att jämföra olika tabeller.

Arbetsmarknadsutbildning efter deltagarnas ålder. Ålder vid utbildningens början (1970)

	Kvinnor	
	Antal	%
Under 18 år	770	38
18—24.....	3 280	50
21—24.....	6 398	45
25—34.....	11 778	52
35—44.....	9 751	59
45—54.....	7 940	61
55 år och mer	2 208	49
Samtliga	42 125	53

Källa: AMS, Arbetsmarknadsstatistik Nr 5 B 1972. Arbetsmarknadsutbildning 1970.

Kvinnor över 36 år i vuxenutbildningen Andelen kvinnor i vuxenutbildningen är så gott som alltid mer än 50 procent i alla åldrar utom i fackskolor, där den ligger mellan 26 och 51 procent.

Skolform	Antal kvinnor	andel i %
Gymnasium.....	7 608	65
Fackskola.....	822	51
Grundskola	10 104	67
S:a teoretiska kurser	18 534	65
Yrkesskola, (deltid) .	16 834	78
Totalt	35 368	71

Källa: SCB SM U 1971:8

Förvärvsintensitet 1971, efter civilstånd och ålder

Procent som förvärvsarbetar

Kön, civilstånd	20—24	25—34	35—44	45—54	55—64	Samtl.
Gifta kvinnor	58	57	68	65	41	53
Ej gifta kvinnor	70	80	82	78	53	55
Alla kvinnor	66	63	70	68	45	54
Alla män och kvinnor ...	71	79	83	81	64	67

Källa: AKU, årsmedeltal 1971

Kvinnors inkomster 1973 i medeltal

	Ogifta	Gifta	Förut gifta	S:a kvinnor
20—34 år.....	21 700	16 700	22 800	19 000
35—49.....	30 100	18 700	26 900	20 500
50—66.....	25 700	14 800	23 200	17 700
67.....	17 000	8 400	15 400	12 600
Alla åldrar	20 700	15 800	20 600	17 700

Källa: SCB

Gifta kvinnor över 25 år är de som oftast arbetar deltid. Över hälften av dem har en arbetsvecka som understiger 35 timmar. Genomsnittssiffran ligger på 55 procent.

Ogifta kvinnor däremot arbetar oftast heltid (mer än 35 timmar). Av ogifta över 40 år arbetar 10—20 procent mindre än 20 timmar, medan 46—75 procent arbetar heltid.

Kvinnornas skolutbildning 1970 ålder 45—64 år

Utbildningsnivå	antal	%
Mindre än 9 skolår.....	755 900	74
9—10 skolår	69 000	7
Gymnasial utbildn.	144 400	14
Eftergymnasial utb.	45 500	4
Uppgift saknas.....	8 900	1
Summa.....	1 023 700	100

Källa: AMS meddelanden från utredningsbyrån 1971:12 Arbetsmarknadens utbildningsstruktur.

Blir kvinnor arbetslösa när de blir äldre?

Svårt att säga. Den registrerade arbetslösheten visar att de yngre kvinnorna oftare är arbetslösa än de äldre. Efter 30-årsåldern håller den sig tämligen konstant kring 2 procent, utom för ogifta kvinnor över 65 år, där siffran är 3 procent. Män har också en hög arbetslöshet i yngre åldrar, gifta män håller sig sedan kring 1 procent, upp till 65 år där den stiger till 4. Ogifta män däremot håller sig kring 3 och 4 procent i alla åldrar utom de yngsta. Vem sa att kvinnorna mår bäst av familjeliv...?

Andel som deltagit i demonstrationståg (procent)

Alder	Kvinnor i socialgrupp		
	I	II	III
15—29 år	6	7	4
30—54.....	5	5	10
55—75.....	2	9	13
15—75 år	5	7	10

Källa: Låginkomstutredningen

Vi ser alltså att demonstrationståg ingalunda är någon ny företeelse och att våra mödrar och mormödrar i arbetarklassen oftare gick med än nutidens arbetarkvinnor. Numera förekommer oftare mellan-skiktets kvinnor i demonstrationståg.

Antal sjukpenningdagar 1970

Ålder, år	Män	Kvinnor	Samtliga
40—49.....	19	19	19
50—59.....	28	24	26
60—66.....	44	30	37
Alla som fyllt 16 år	21	19	20

Källa: AF 1970

Av den här tabellen kan vi se att medelålders kvinnor är synnerligen pålitliga som arbetskraft. Att yngre kvinnor är frånvarande oftare än männen be-

ror väl en del på sjuka småbarn och en del på trista jobb. Att äldre män är borta oftare än kvinnor är förmodligen ett resultat av förslitning och stress.

Psykiska besvär hos kvinnor (lätta eller svåra)

Mängd hushållsarbete

Procentandel med besvär

	Heltids- arbetande	Deltids- arbetande	Hemma- fruar
Väldigt mycket	15	37	34
Måttligt	36	39	37
Litet	29	37	40
Mycket litet	34	33	61

Källa: Låginkomstutredningen

Användning av sömnmedel och lugnande medicin bland kvinnor

Mängd hushållsarbete

Procentandel som tar medicin

	Heltids- arbetande	Deltids- arbetande	Hemma- fruar
--	-----------------------	-----------------------	-----------------

Väldigt mycket

Lugnande medicin..... 0 10 9

Sömnmedel

0 1 3

Måttligt

Lugnande medicin..... 10 16 19

Sömnmedel

2 6 10

Mycket litet

Lugnande medel..... 9 10 28

Sömnmedel

7 7 28

Källa: Låginkomstutredningen

Enligt låginkomstutredningen ser vi att mängden hushållsarbete påverkar kvinnornas psykiska hälsa. De kvinnor som har mycket hushållsarbete har färre psykiska besvär än de som har lite. De kvinnor som har förvärvsarbete mår genomgående mycket bättre och de som i kombination med sitt heltidsarbete har mycket hushållsarbete klarar sig allra

bäst, medan hemmafruar med lite hushållsarbete klarar sig sämst.

Den här statistiken illustrerar tydligt att det finns två idealbilder av oss själva (som andra har ritat): Det räcker inte med att vara duktig husmor eller att vara självförsörjande — vi bör helst vara bådadara.

Kvinnovärlden och kvinnovärden

"Utan egenvärde kan man inte ens höja en knuten näve" har någon sagt. Utan självrespekt och självtillit kan man inte ställa krav och kämpa igenom de kraven. Om man känner sig onödig är man tacksam för att ens finnas till. Det är självklara sanningar men de är viktiga sanningar i kvinnokampen. För kvinnorna får inte mycket stöd för att skaffa sig den självtilliten och det egenvärdet, annat än genom egen kamp.

Det finns ett nyckelord som kommer igen i våra intervjuer: *behovet att behövas*. Så länge man behövs i sin privata värld kan ens självtillit förankras i att man behövs där. Men när det behovet försvinner, när man inte längre behövs, var hittar man då sitt egenvärde?

Allt det vi bygger vårt egenvärde på i den privata

världen (och varje kvinna är någon gång husmor, har en förankring i kvinnorollen) — att vårda, att vara solidarisk mot dom svagare, visa känslor och hänsyn, *ha tid* — alla de värdena faller platt till marken i ett samhälle byggt på värden som presterande, konkurrens, lönsamhet, tävlingsanda. Utom i de s k kvinnoyrkena, vårdsektorn och servicesektorn och varatillhandssektorn — yrken som rakt igenom är lågavlönade och nedvärderade. Respekten för dom värdena kan vi aldrig få utifrån, den måste börja med vår egen självrespekt. Först när städerskorna strejkade blev det tydligt att städning är livsnödvändigt för produktionen, för den heliga *bruttonationalprodukten*.

Egentligen är det ju självklart: utan reproduktion ing-

en produktion. Utan vården och ordningen och människovården och matlagningen och klädtvätten blir det heller ingen produktion. Ändå har vi samfällt gått med på att produktionen är det som ger oss välståndet och standardökningen och att reproduktionen — vare sig den sker i hemmets obetalda bruks ekonomi eller till marknadens lägsta löner — inte är lika värdefull.

Det är inte ett medelålders dilemma, det är ett kvinnodilemma, men det drabbar kanske just nu de medelålders kvinnorna mest, dem som fostrats i ett traditionellt kvinnoideal, som fått lära sig att offer är en dygd, som har dålig skolutbildning — 6-årig folkskola kanske — i botten, som aldrig riktigt fått veta att de har rätt till ett eget liv.

I Århus i Danmark har Inger Berg, själv medelålders, lyckats få tillstånd till särskilda universitetskurser för medelålders kvinnor. En av de viktigaste delarna är att ge de kvinnor som varit hemma 10–15 år *självtillit* och *egen värde*. Kurserna, som omfattar medicinska, psykologis-

Var finns de medelålders kvinnorna?

Vad kan nu de medelålders kvinnorna göra med sina liv och sin tid? Alltfler av dessa kvinnor lämnar nu hemmen och försöker skaffa något arbete — om de inte redan tidigare har ett. Antalet hemarbetande kvinnor har minskat med 300 000 sedan 1965. Men många är fortfarande hemma och de utgörs av medelålders och äldre kvinnor och yngre med småbarn.

Kvinnor i medelåldern kommer ut på arbetsmarknaden av olika anledningar. För det första finns det de kvinnor som självmant söker sig ut. De vill tjäna egna pengar, skaffa sig arbetskamrater, få något annat att göra osv. och försöker aktivt sätta sig in i sina möjligheter att få ett jobb som de trivs med. Deras för-

utsättningar är troligen oftast bättre än de kvinnors som *tvingas* ut för att försöka sig själv av olika anledningar. De har kanske blivit änkor eller lämnats av sina män. De har inte psykiskt förberett sig för ett annat slags liv än som hemmafru.

"Osynliga" på jobbet

Sedan finns det dessa medelålders kvinnor som alltid förvärvat arbetat, men aldrig gjort så stort väsen av sig. De står bakom diskarna i varuhuset, städar skolsalarna och kontoren, lagar skolmaten i matbetspisningen, sköter gamla i hemmen och på sjukhus osv. De har haft sitt arbete i många år men inte avancerat el-

ler fått höjda löner. De har sällan fått någon uppskattnings för sitt arbete och ännu mindre något att säga till om genom dem. De bara finns där och gör allt detta viktiga "osynliga" arbete som samhället inte skulle fungera utan.

Dessutom är de ju tacksamma för att överhuvudtaget ha fått tag i ett jobb som de orkar med och vill därför inte bråka. Det är kanske bara en deltidsanställning de fått — alltfler kvinnor får deltidsjobb.

Samhället kan i lugn och ro fortsätta att utsuga individerna i arbetslivet år ut och år in så länge som kvinnorna ställer upp och plåstrar om såren, i stället för att gå ut i samhället och kräva och kämpa för ett människovärdigare samhälle.

MH

ka, sociala och arbetsmarknadsaspekter, har fått stor uppslutning. Deltagarna har förklarat sig trötta på att behandlas som "omyndiga barn", de har startat basgrupper för sin egen åldersgrupp där de behandlar sina egna problem, de har producerat ett radioprogram med titeln "En kvinna är överflödig — eller vad?" En viktig del har varit att man fått prata om sina gemensamma upplevelser och insett vilken roll man spelat i samhället.

"Det finns en enorm intelligensreserv bland de hemarbetande kvinnorna", utropar Inger Berg. Det är sant. Men är samhället berett att ta till vara den intelligensreserven? Det ser inte så ut. Den kanaliseras från privatvärlden in i arbetsmarknadens kvinnovärld men ut i resten av samhället kommer den inte. Idag finns det en manlig och en kvinnlig arbetsmarknad med olika uppsättningar av värderingar — för att inte tala om löner. Och delvis har likhetstecknet mellan kvinnoyrken — låglönejobb satts av kvinnorna själva, i bristen på självrespekt och värdering av sin

egen insats. I accepterandet av att vara en mer eller mindre tillfällig gäst på arbetsmarknaden. En del kan vi skylla på det borgerliga samhällets privatiserade kvinnoideal som placerade kvinnorna utanför produktionen, åtminstone i myternas värld.

Men det är ju inte värdena som hör ihop med mor-makahusmor-rollen som det är fel på. Det är det sätt på vilket de utnyttjats. Till att upprätthålla ett privatliv som i sin tur ska göra det möjligt att maximalt utnyttja mannen som arbetskraft. Till att lågvärdera kvinnoyrken.

Vi måste hålla isär begreppen: kvinnovärden och kvinnovärlden. Kvinnovärdena ska vi föra med oss ut när vi återtar vår självklara plats i produktionen och samhället och politiken. Dem ska vi inte låsa in i kvinnovärlden, privatisera. Tvärtom, när vi arbetar för ett mänskligare samhälle är de en viktig del av vårt bidrag till kampen.

Vi behövs i samhället — och på det behovet ska vi bygga vårt egenvärde, vår självrespekt och vår självtillit.

LW

Hemmafrun — borgerligt ideal

Begreppet familj infördes då borgarkulturen uppstod i och med industrialismen på 1700- och 1800-talen. Tidigare talade man om gårdshushåll. Den borgerliga familjen bor skilt från familjefaderns verksamhet och den övriga familjen deltar inte i verksamheten.

Det är i de borgerliga miljöerna intresset börjar koncentreras på den lilla familjegruppen, den "heliga familjen". I uppfostringsmönstret inskräps familjesammanhållningens och föräldraauktoritets betydelse.

Det är under 1800-talet som den skyddade hemmafrun blir kvinnoideal. Tidigare hade adelsdamer och borgarfruar haft en självständig uppgift i hushållet och de kunde ofta efter makens död sköta stor del av verksamheten.

Den borgerliga hemmafruns främsta uppgifter blev i stället att sekundera mannen i det allt ritualrikare representations- och umgängeslivet. Det högborgerliga kvinnoidealet utgjordes av en hustru, som inte behövde befatta sig med praktiskt hushållsarbete. Kvinnans sysslolöshet blev prestigebetonad för mannen. Kvinnans prestige låg i att bli gift med en man som hade råd att hålla henne sysslolös.

I de lågborgerliga skikten gjorde kvinnorna vissa insatser i hushållsarbetet. Arbetarklassens kvinnor arbetade ute med diverse lågavlönat slit. Först när enför-sörjar-familjen blev möjlig också i lägre samhällsklasser befestes det borgerliga familjeidealet även där.

De stora inflyttningarna till städerna har gjort att släktingar lever långt ifrån varandra. Den lilla familjen är mer isolerad än tidigare.

För kvinnornas del har den här utvecklingen inte bara medfört färre mänskliga kontakter. Den har dessutom medfört en försvagad samhällsställning som följd av deras indragna arbetsuppgifter.

B.L.

Vem tjänar på medelåldern?

Det här samhället bygger på principen "människa-anpassa dig till-samhället" och inte tvärtom. Vi skaffar oss eller tvingas välja olika yrkesroller (huvudsysselsättningar) i livet. Vi blir skogsarbetare, gruvarbetare, hemmafruar, byråkrater, sjuksköterskor osv. En arbetare som jobbar under jord eller en skogsarbetare är ofta utsliten vid 45 år. Sen kallas dom sjukpensionärer.

Hemmafrun med barn är färdig med sin HUVUDROLL vid 45 års ålder, när barnen flugit ur boet och då är hon medelålders och en problemgrupp för sig. Med andra ord, människan-anpassa dig-till-samhället-ideologin kan inte tillgodose behovet av att ha en kontinuerlig funktion som MÄNNISKA och INDIVID.

Indelningen av människor i KATEGORIER och ROLLER anpassar oss till arbetsmarknaden.

På detta sätt får arbetsmarknaden en stor grupp med människor som man kan manipulera med och som man kan använda sig av vid punktinsatser i arbetslivet eller vid mindre attraktiva arbeten och som man fungera som arbetskraftsreserv i konjunktursvängningarna.

Lönsamhetssamhället behöver kategoritänkandet, bl a medelåldersproblematiken, för att skylla över det faktum att en kvinna som "valt" hemmalivet egentligen inte behövs längre när hon fyllt sina barnavårdande och reproducerande uppgifter.

GT

"Jag håller folk lite på avstånd"

Inför 50-årsdagen förra året kände Doris panik. Ett barndomsminne föresvävade henne: en farbror som fick käpp med silverkrycka på just den dagen. Som ett tecken på att nu var livets höjdpunkt nådd. Nu var det självständiga livet slut, nu var det stöd som behövdes för både kropp och själ.

Hon kände sig också låst i sin egen situation. Hon hade arbetat länge och engagerat inom en ideell institution, men tyckte nu att hennes arbete inte längre uppskattades, att hennes idéer inte kunde fullföljas. I denna sjunkande sinnesstämning läste hon rapporterna från arbetsmarknaden. Ur dem framgick att en medelålders kvinna är ungefär det obehövligaste som finns.

Ett år efteråt är allt annorlunda. Hon skall börja ett nytt jobb, och har haft fler att välja på.

Intervju:
Katja Waldén
Foto:
Ann Andrén

Doris kommer från ett småborgerligt hem i en liten stad, har två systrar. Familjen hade vissa ambitioner, Doris skulle ta studenten. Men av olika anledningar blev det inte så, hon nöjde sig med realexamen och sekreterarutbildning.

Mer av en tillfällighet upptäcktes det som på många sätt skulle avgöra hennes liv: hon hade en naturlig säljargåva, som först utnyttjades på det redaktionssekreterarjobb, som hon fick efter skolan och sedan inom den ideella förening, där hon arbetat sammanlagt 13 år av sitt liv — med avbrott för några års in-

hopp i industrin och några sabbatsmånader 1966.

Men egentligen är Doris skeptisk inför den här specialbegåvningen. Trots att hon kostat på sig en tvåårig utbildning inom reklam och försäljning och arbetat på en reklambyrå utomlands, tycker hon reklam- och PR-arbetet är motbjudande. Att hon ändå samtyckt att göra det, beror på att hon tidvis har kunnat koppla det till ett ideellt innehåll. I de bästa perioderna har hon dessutom fått arbeta självständigt med studiematerial. Men pengarna och arbetsuppgifterna tog slut, och för ungefär ett år

sen varslades Doris om uppsägning.

— Det var fruktansvärt. Framför allt känslan av att det inte längre fanns något förtroende för mig. Jag hade i så hög grad jobbat för att jag trodde på de där idéerna. Att jag skulle uppfattas som ett påhäng som man måste gardera sig för att bli av med var för mig ofattbart. Jag gick ned i besvikelse som var mycket svår att ta sig ut, kände mig alltmer instängd i mig själv.

Arbetet har varit en viktig del av ditt liv?

Ja, jag har varit road av att

arbета. Att jag har kunnat försörja mig själv har givit mig en frihet som har varit väsentlig för mig.

Jag blir fruktansvärt irriterad om någon försöker inskränka på min frihet. På sätt och vis var mitt val av våning också ett uttryck för min vilja till oberoende. Längre — ända tills för några år sen — bodde jag i en liten lya på 27 m².

Att bo enkelt och billigt gav mig en känsla av frihet. Pengarna använde jag mest till resor. Men så tyckte jag att jag hade kommit upp i en ålder, då jag i första hand behövde ha det bra hemma. Så flytta-

de jag till den här trean på 72 m². Den är dyr, 950 kr i månaden, och har ökat med 100 kr sedan jag skrev kontrakt. När jag blev utan arbete kände jag det som om jag satt fast här, att jag till varje pris måste tjäna pengar så att jag kunde betala våningen. Det är inte lätt att hitta bostäder i centrala Stockholm. Jag såg bara problemen, ingen lösning, jag var mycket olycklig. Tre jobb sökte jag utan att få dem. Plötsligt kände jag mig gammal.

Doris våning är vacker, ljus med få och lätta möbler. Korgstolar i stället för fåtöljer, funktionella, rena möb-

ler, varm textil. Här finns mycket av Doris: stil, enkelhet, också fantasi i blandningen av möbler. Men fönstren ut mot Hammarbyleden går inte att öppna, då störs luftkonditioneringen.

Vi talar om hur det är att vara medelålders, kvinna, ogift och utan barn. Det är Doris situation.

Du har i hög grad valt arbetet som innehåll i ditt liv?

—Vad är val och vad är djupare förklaringar? Men en sak som har haft stor betydelse för mitt liv har varit den allergi som jag har haft ända sen jag var liten. Den har va-

Ären mellan 40 och 55 — det kan vara de åren då de frivilligt eller ofrivilligt barnlösa kvinnorna plötsligt är i samma situation som sina jämnåriga kamrater, vars barn nu är vuxna. Under de barnproducerande åren mellan 20 och 35 år är kvinnorna utan barn bortglömda, de är kvinnor som faller utanför kvinnoförställningen och dess uppknytning till modersmyten. Deras uppgående i sitt arbete bortförklaras lätt som kompensation för barnlösheten. Nu är de år då kanske deras medsystrar avundas dem deras frihet och självständighet.

rit väldigt besvärande, tagit sig uttryck i hönsnuva och många gånger ännu svårare anfall. Jag var tvungen att rusa i väg från fester och andra sammanhang, utan att kunna förklara varför. Så drog jag mig undan människor. Jag orkade inte hålla på att försöka förklara. Den här allergin gjorde mig inbunden, nästan kontaktlös.

Ändå verkar du så glad och öppen?

— Jag har inte svårt att få en ytlig kontakt med människor. Samtidigt håller jag omedvetet folk på avstånd. I mitt arbete träffade jag en mängd människor, men jag fördjupade aldrig de kontakterna. Mina närmaste har varit mina systrar, mina syskonbarn och några väninnor. På något sätt har jag aldrig velat tala om den här sjukdomen, knappt velat erkänna den för att den inte skulle slå klorna i mig.

Tycker du att ditt liv är annorlunda nu mot tidigare?

— Egentligen inte. Om du menar någon fyrtioårskris så tycker jag mig inte ha haft någon. I så fall kom den krisen senare. Jo, en sak hände mig, som var viktig. Allergin blev lindrigare. I en ålder då andra kvinnor ofta har fysiska och psykiska besvär har jag känt mig friskare.

Och det ändrade också min inställning om världen. Jag förstod äntligen att den där

kontaktlösheten till stor del berodde på mig själv. Jag har alltid rest och träffat folk, men nu är det som om det blev krafter över att våga närma sig andra människor. Jag håller inte längre inne med bekymmer och tråkiga erfarenheter, jag både erkänner dem och berättar om dem.

När jag reste till Grekland, efter juntan, det år jag fyllde 50, beslöt jag att tala med andra, också om detta. Det var som att hoppa med huvudet före i kallt vatten men jag tog risken. Det var skönt, man kunde tvinga sig till det.

Har du önskat dig en egen familj?

— Nej, jag har aldrig haft något begär efter att föda egna barn.

Jag har ju haft mina syskonbarn som betytt mycket. En äkta man — kunde ha varit bra ibland. Men också där har mitt handikapp kommit in, hindrande. Vad jag i så fall saknat skulle vara en vardagsgemenskap. Min tillvaro är ibland ganska ensam. Samtidigt är jag vän med ensamheten. Jag lagar god mat, och väl, även när jag är helt ensam.

Jag är inte någon missträknad kvinna för att jag är ensam. Jag känner mig inte besviken eller gammal eller ful. Kanske därför att jag aldrig har upplevt mig som söt. Varken utseende eller kläder har betytt mycket för mig. Men jag har heller aldrig haft

svårt att få kontakt med män, jag har haft det som kallas pojktuckye. Två gånger har det varit nära att jag gift mig, men första gången var det med en man som ville ha mig hemma, och jag var redan från början inställd på att jobba ute. Andra gången blev det en långdragen historia, som började med en intensiv känsla av gemenskap över ett middagsbord, för att med åren tunnast ut. Det lustiga var att vi först såg varandra äta — och gillade det. Maten var faktiskt en stor del av attraktionen oss emellan.

Sex är inget problem för mig och har aldrig varit det. Det har heller inte varit en huvudsak. Jag får dock säga att det har minskat i betydelse för mig med åren.

Jag tycker att det är en tillgång att behovet dämpas. Det är lättare och lugnare att bli bekant med män nu, när man varken behöver hålla dem på avstånd eller vara rädd att inte vara attraktiv nog. Man kan möta dem som människor.

Du kompromissar inte?

— Nej, det måste vara kvaliteten i det mänskliga förhållandet. Jag kan inte tänka mig att gifta mig för att "vara gift". Fast den pressen var hård i min generation. Jag reagerade häftigt emot den där inställningen redan som flicka och tyckte de där tidiga, slutna parförhållandena var fåniga.

Har du varit politiskt eller socialt engagerad?

— När jag var yngre tyckte jag att politik var ett smutsigt hantverk, som inte intresserade mig. Mitt behov av engagemang, tillfredsställdes också i hög grad av mitt arbete. I mitt val av arbete

fanns också ett ställningstagande: jag ville jobba med något som jag trodde på — inte bara för pengarnas skull.

Men under 60-talet väcktes många till liv och jag också. Jag vågade erkänna det som jag förut bara vagt känt, ett slags känslomässig uppfattning av socialismen. Den

är fortfarande vag, men den finns inom mig och jag tror att jag nu, när jag kommer att arbeta inom industrin, skall försöka formulera den klarare inom mig, kanske arbeta för den. Jag behöver nog stödet av ett engagemang. Politiken blev också under 60-talet internationellare och därmed intressantare.

Om du fick leva om ditt liv?

Ja, om jag fötts i en miljö närmare universitetsstudier så att jag självklart letts in på en akademisk bana skulle jag ha velat bli språkforskare. Språket fascinerar mig. Jag blir alldeles glad när jag hittar samband mellan ord.

Men jag är nöjd med mitt liv så som det har blivit. Förändringarna är inte så stora, nu mot förr, och snarare till det bättre. Men det är klart att man känner att man inte är lika stark som förr, man blir fortare trött. En viss bekvämlighet spelar in. Men du ska veta att man inte upplever den ålder man har. Man fattar den helt enkelt inte.

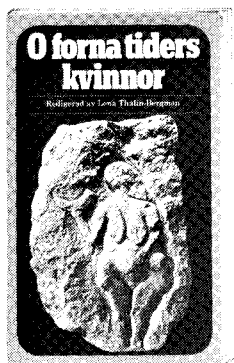
Framtiden?

Jag önskar det gamla vanliga: att få vara frisk, ha ett arbete. Samma skulle jag vilja önska mina syskonbarn: att de kan hitta en meningsfull sysselsättning. För det tycker jag, att jag, trots allt, har kunnat fylla mitt liv med. Så skulle jag önska att de får ett naturligt behov av nya kunskaper.

Hur känns det just nu?

— Jag upplever helt enkelt ett stort lugn. Jag har fått tillbaka stora delar av mitt självförtroende, i och med att jag fått chans till ett arbete som låter intressant. Det ger mig möjlighet att klara min försörjning. Och så hoppas — och tror — jag att jag i det här skedet av mitt liv ska våga knyta djupare kontakter med människor omkring mig.

O forna tiders kvinnor

I boken ger välkända vetenskapsmän och yngre forskare besked om hur kvinnobilden skiftat under olika tider i vårt eget samhälle och några främmande kulturer. Kvinnans situation speglas också i de avsnitt ur lagar och annan litteratur som återges. Boken utges i samarbete med Historiska museet. Just nu pågår en utställning på museet med samma tema som boken. Boken kostar ca 28:— inkl. moms.

Läs också boken KVINNOR SOM KONSTNÄRER. Den är en antologi om de kvinnliga konstnärernas situation och kamp för jämlika arbetsvillkor under 1800-talet och fram i våra dagar.

Ca-pris inkl. moms 24:—

Böckerna finns i bokhandeln

 LTs förlag

105 33 Stockholm

Den privatiserade tillvaron

Hur ser den medelålders kvinnan ut om man utgår ifrån att veckopressens bild är sann? Vi bad Katja Waldén att med den utgångspunkten följa ett antal "damtidningar" under några veckor. Den bild som framträdde var bilden av den helt privatiserade kvinnan, som lever sitt liv för och genom andra.

"Dampressen" ägnar sig huvudsakligen åt det som finns inom hemmets väggar: heminredning, matlagning, barnen, männen, samlevnadsproblem, krukväxter. De utflykter som görs till världen utanför visar kändisar, kungligheter, överklassmänniskor, exotiska varelser i främmande länder, politiker och affärsmän kan intervjua, bara inte om sin yrkesverksamhet.

Vår uppmärksamhet lockas hela tiden in mot vår egen värld eller ut mot en yttre skenvärld. Aldrig ut mot den värld där det viktiga händer. Ur dessa tidningar kan vi aldrig hämta kraft, vilja och förmåga att uträtta något utanför hemmet, det får vi skaffa oss själva, i verkligheten, skriver Katja Waldén.

Av Katja Waldén

Kvinnor är inte lättleda, ytliga, skvallriga — det är veckopressen som är det. Påstod Femina i en helsidesannons.

Nej, ytlig och skvallrig kände jag mig egentligen bara när jag läste SVENSK DAMTIDNING. Den, ICA-KURI-REN, HUSMODERN, ÅRET RUNT, HEMMETS JOURNAL och HEMMETS VECKOTIDNING har varit mitt sällskap i fyra veckor. Tidningar som företrädesvis riktar sig till kvinnan över fyrtio och som rimligtvis påverkar hennes bild av sig själv.

Dessutom kände jag mig ofullkomlig, trött och stressad av alla recept på grytor, svamprätter och höstcardigans. Jag har insett att mitt kanske enda värde ligger i vad jag sätter fram på bordet åt min familj, de koftar jag sveper dem i, det rena hem jag omger dem med.

Ty det var inte litet damtidningarna hade tänkt att jag skulle hinna med fyra veckor i september.

Husmodern (ägare Åhlén & Åkerlund, upplaga 185 218, pris 3:25, chefredaktör Caj Andersson) vill att jag ska brodera piffiga fåglar på lampskärmen och virka skärp för 6:50. Förnya mitt hem med tyg och tapeter, spara med tomat och slösa med paprika. Samtidigt förmanar mig Anna-Greta Winberg i ledaren att inte vara så duktig. Om detta inte driver mig ut i schizofreni kan jag engagera mig i prins Henriks barnuppfostran eller i Farah Dibas svar på frågan: Är shahen en perfekt äkta man?

Veckan därpå lagar jag världens godaste äppelrätt men minskar samtidigt snabbt i vikt med Doktors bantning, virkar en tavla, syr min höst-

hatt, stickar bussaronger och sätter blommor till jul. Jag blir nästan sur när Anna-Greta Winberg berättar om killar som inte knegar... Men den irritationen sköljer jag bort genom att läsa om Lena Glistrup, som avslöjar att hennes man är underbar — utom i köket, och följa det irrande patrasket på håll, i jet-set-glimtarna. Präktig men tråkig känner jag mig när jag läst Husmodern.

Året Runt ska man intressera sig för TV-kändisar, skvaller från Hollywood och kungligheter, tycker Året Runt. (Ägare Å&Å, upplaga 387 352, pris 3:25, chefredaktör Sven Broman). Nenne Björnberg berättar om lille kungen: "Dustaf är en herre så Dustaf vågar." (Att inte kungligheter, och andra med

förresten stämmer dem som författar alla larvigheter omkring dem! Lite äventyr, lite landsbygdsromantik, och så kakbak och virkning förstås. Frågespalten, "Räck mig handen" och läsarbrevens speglar att det fortfarande finns en landsbygd i Sverige, med andra problem än storstadens. Gärna spetsar man med litet snyftreportage i handikapp-, sjukdoms- och olycksfalls-genren. Heminredningstips och följetong.

Hemmets Journal (ägare Svenska Dagbladet, upplaga 277 177, pris 3:25) chefredaktör Göran Rask) har en stor tillgång: den märkliga Anna Wahlgren, författare till bla "Veka livet" och "Den sjunde vintern", sexbarnsmor, som på ett förnyat sätt berättat om kvinnoerfarenheter. Också i ledarna i HJ tar hon upp samlevnadsfrågor, men i mer salvelsefull ton:

"Kärleken, den gör underverk", "Vad uträttar vi utan förståelse". Man får veta att "andra har det inte sämre men också andra famlar i osäkerhet och oro, i ensamhet och ångest. Det kan bli en förståelse, ett tyst band av medmänsklighet." Detta säkert lönsamma "band av medmänsklighet" knyts upp i reportagen, som håller sig tätt intill den svenska vardagen: invaliden som åker godsvagn, Annbritt som lider av en gåtfull sjukdom, Anna-Lisa som spelat bort 50 000 på enarmade banditer. Utmärkt, därför att den inte är en gnutta sentimental, är en intervju med den 78-åriga, f.d. journalisten Synnöve Bellander, som berättar om sin verksamhet inom AMS och ger synpunkter på åldrandet. — Mode, mat och trädgårdsavsnitt ingår, men är inte alltför överväldigande. Och redan i septem-

ber sätter man igång med handarbeten till jul...

Hemmets Veckotidning (ägare AB TIFA, upplaga 366 770, pris 2:95, chefredaktör A Önnertz) framhåller sitt låga pris. Och nog får man mycken och rörig läsning för 2:95. En viss inriktning på slott och herrgårdar, kändisskvallar, mycket noveller. Astrologi, övernaturliga upplevelser, barndomsminnen från läsarna, praktiskt mode, virk-recept, amerikanska serier. Chefredaktören lär vara legendarisk för sin förmåga att säkert sedan årtionden pricka in vad läsekretsen vill ha. Både HJ och HV upprätthåller traditionerna och familjetidningarnas 30 och 40-tal och reflekterar ett idylliskt, småborgerligt Sverige som annars sällan skymtar i massmedia.

Riktigt läskig är *Svensk Damtidning* — Sveriges störs-

Den privatiserade tillvaron

ta damtidning. (ägare Saxon & Lindström, upplaga 218 065, pris 3:25, chefredaktör Lisa Winnerlid). Det har ofta förvånat mig att den tidningen skonats medan kritikerna kastat sig över tex *Femina*. Förklaringen är kanske att den är så skamlöst cyniskt gjord att den nästan verkar hederlig. De klipska flickorna i redaktionen vet precis hur man blandar ingredienserna kunglighet (Carl-Gustaf och Sylvia går som följetong), patraskskvaller, mode och mat. Opolitisk är SD inte. I reportagen från olika guldkuster tas det som en självklarhet att vederbörande flytt från Sverige av skattekärl. Man tar gärna chansen att presentera "framgångsrik företagare" med stilig hemmafru som älskar att heminreda. Hamburgerkungen Paul Lederhausen tycker "att familjen är viktig. Att förhöra läxor, lägga pussel och sköta om traditionerna i familjen tycker jag om"... "Man tycker synd om honom", snyftar intervjuaren. "En vanlig kille som jobbat sig fram. Som säger att han står med fötterna stadigt på jorden. Älskar romantik och sköna luktupplevelser. Och förstår inte alls varför man ena dagen kastar bomber på honom och nästa dag kommer och kakar..." En smygreaktionär femetta i insinuant, förment opolitisk form.

Emellertid kastar SD då och då in ett reportage om yrkeskvinnor eller kvinnor som fortsätter att leva ett aktivt liv fast de fyllt 50. Kan det tänkas att allt det övriga tramset till slut står redaktörerna i halsen och de någon gång vill se andra ideal? Men

dess intervjuer är nog snarare led i tidningens skickliga marknadsspridning. En del av "Sveriges största damtidnings" läsare bör vara yrkesarbetande och måste få identifikationsobjekt. En ny tid är kanske på väg. Gardera med litet annorlunda-artiklar...

Efter SD känns det nästan skönt att bläddra i *ICA-Kuriren*. Jordnära är ordet för den tidningen, från recepten till trädgårds- och inredningstipsen och läkarråden. Madeleine Gustafsson presenterar böcker och författare på ett sätt som om de också hörde till vardagens nödvändigheter. ICA-kuriren har en upplaga på 720 090.

Det är en ödlig bild de här veckotidningarna ger av den medelålders kvinnans uppgift i livet och intressen. Den förstärks av annonserna. Medan *Feminas*, *Damernas Världs* och i någon mån *Svensk Damtidnings* annonsörer fortfarande siktar på kvinnan som attraktiv könsvarsel, tar husmoderstidningarnas annonser för givet att hon älskar att städa och feja, dricka kaffe, tvätta riktigt rent och diska... Läser hon en bok är det en månadsklubbsbok. Efter 40 år är hon nästan reducerad till en skötare av maskiner, en blandare av mixers.

Detta är alltså den ena rollen som veckopressen tilldelar mig. Jag sätter fram mat på bordet, pysslar om de mina, virkar och stickar, tillämpar tusen hushållsknep. Att familjen krympt, att mina egna och kanske min omgivnings behov har förändrats har jag inte lagt märke. I en skräck för tomrum och tomtid pysslar jag oavbrutet. Det

rör sig alltid om saker jag skall göra, för att bevisa min nödvändighet. Det handlar alltid om andras blick på mig, aldrig min blick på världen.

Min andra roll är den som beundrande åskådare. Av kungligheter, av kändisar förutsätts jag vara road på ett sätt som närmast verkar mentalt efterblivet. Jag får titta in bland kungligheter som lever ett osannolikt välordnat och sagolikt tråkigt liv, eller bland stjärnor som lever högst dramatiskt och ofta opassande. Det går inte att göra en vetlig jämförelse med min egen tillvaro. Verklighetsflykten är satt i system. När jag dagdrömt färdigt kan jag, om jag orkar, ta itu med virk- och matrecepten och känna mig nyttig. Blandningen är smart — de båda delarna kompletterar varandra!

Visst kastas det då och då åt mig en "duktig tjej", men oftast i en position eller en ålder som jag inte kan identifiera mig med. Snarare får hon mig att känna mig ännu mer förbrukad och passé.

(Lägg därtill att min man antagligen läser *Lektyr* eller *FIB-Aktuellt*, de två populäraste herrtidningarna. Det innebär att han matas med porr och våldsporr. Ett märkligt äktenskap mellan oss båda. Men kanske inte så omaka som det kan synas. Ty vad är min roll annat än den evigt överseende, tålige moderns. Och hans annat än den evige pojken, som ingenting lärt känslomässigt och som inte mognat till mänsklighet. Dessa båda människotyper passar varandra väl — men deras inbördes förhållande är ingen verklig vuxen gemenskap.)

Vecka ut och vecka in, år ut

och är in matas jag som medelålders med den här dieten. Visserligen har nästan samtliga av dessa tidningar gått ned i upplaga men det beror nog mer på det höjda priset än på ett avståndstagande från läsekretsens sida.

Men vad ligger det för ont i att några hundratusen medelålders kvinnor tillåts drömma bort några timmar och för några ögonblick fly sin verklighet — när de strax efteråt är beredda att dyka ned i samma verklighet igen och sätta i gång med nya verksamheter, som i alla fall får dem att känna sig aktiva, kanske nyttiga?

Jo, det ligger något ont i det. För kvinnotidningarna av den här sorten med sitt konservativa och smygreaktionära innehåll bidrar till att behålla ett föråldrat mönster, befäs-

ta gamla fördomar om kvinnorollen. Vi uppmanas att hålla på med ett självgenererande pyssel. Vår uppmärksamhet lockas hela tiden mot ett och samma håll, in mot vår egen värld eller mot en yttre kvasivärld. Aldrig ut mot den värld, där det viktiga händer. Den politiska, sociala, gemensamma världen. De gör oss andligt och idémässigt inaktiva. I stället för att fylla vårt tomrum med liv, handling, utåtriktade verksamheter hjälper de oss att fylla den med futiliteter.

Den hemska sanningen är väl den att de här tidningarna

fyller en roll och speglar en verklighet. Det är mer praktiskt för vårt samhälle med en privatiserad, i hemmet fullt sysselsatt kvinna, vars energi tillåts pysa ut i dagdrömmar, än med en kravfylld och självständig kvinnotyp.

Sanningen är väl också att om alla dessa kvinnor plötsligt slutade upp med att läsa dessa tidningar och fylla sina liv med den här sortens aktiviteter och i stället krävde arbete och en uppgift i samhället — så har detta samhälle i dag ingen plats för dem. Deras erfarenheter, deras styrka, som i andra samhällen och i tidigare generationer utnyttjades självklart är i dag, hos oss, en överflödsvara. Inom samhällsramen finns bara undantagsvis plats för dem.

Det finns ingen anledning att tro att kvinnotidningarna kommer att ändra sitt innehåll. Femina försöker verkligt ambitiöst, men utgången är oviss. De andra tidningarna är marknadsanpassade efter vår samhälle i dag, och deras uppgift är att gå med vinst, inte mot strömmen. En beskrivning av mitt liv och en analys av min situation som säger mig att jag har kraft, vilja och förmåga att utträtta något också utanför hemmet kommer jag aldrig att hitta i de här tidningarna. Den bilden får vi skapa själva, i verkligheten. □

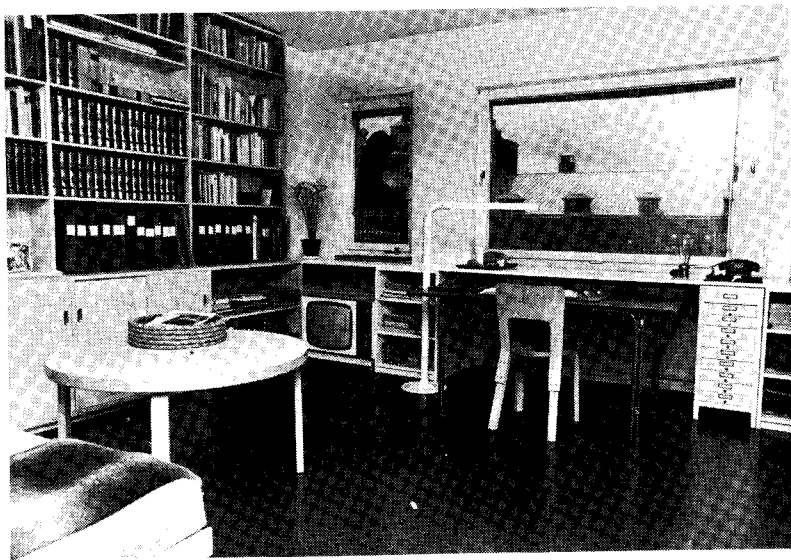
KulturHuset — en mötesplats

KulturHuset är framför allt en mötesplats. En öppen mötesplats för ickekommersiell kultur. Konstutställningar, debatter, författarprogram, konserter, dans, film o s v. Allt kan hända i

KulturHuset

Aktuella utställningar och program: Se annonser i DN och Sv D.

Mitt hem är min operationsbas

När man har fyllt femtio kan det vara dags att börja tänka på sin framtid.

Det finns alltid många möjligheter. Jag hade länge något slags idé om att flytta utanför stan så snart barnen gett sig av och börjat bo för sig själva. I ett stort charmfullt hus skulle jag åldras bland mina böcker, gråhårig men pigg, ett utflyktsmål för barn och barnbarn och otaliga vänner. Faktiskt studerade jag annonser om hus, jag ringde till mäklare och jag besåg en förfallen men intressant byggnad i Gnesta.

Bästa sättet att bli av med sina fantasier är att ta ner dem på jorden, in i verkligheten. Gnesta-huset gjorde susen.

Jag insåg plötsligt och gnistrande klart vad det skulle betyda att skaffa sig något sådant. Jag skulle komma att bli alldeles låst, både med om-

sorger och ekonomiskt. Huset skulle ta all min kraft. Jag skulle aldrig hinna vara med på något trevligt inne i stan. Barn, barnbarn och vänner skulle börja undvika mig för att slippa hjälpa till med lossnade takpannor, snöskottning och vatten i källaren.

Ville jag detta?
Ingalunda.

Jag gjorde helt om. Vad jag faktiskt ville ha, just nu och medan jag var i full aktivitet, var en liten praktisk lägenhet mitt i Stockholm, lättskött, inredd exakt efter mina grundbehov. Den skulle ge mig rörelsefrihet.

På en vecka hade jag hittat lägenheten, en etta på Söder, 28 kvm. Glad flyttade jag från förortstreaan, lämnande där min överraskade son bland alla gamla schabbiga pinaler. Jag tog bara med mig en bokhylla och Aalto-möbler i bøjträ som stått i köket —

och så ett antal lådor med böcker och papper.

Jag specialbyggde längs vägarna i ettan, det blev som att bo på en båt med en plats för allt och allt på sin plats. Det visade sig att jag visste vad som var viktigast för mig av bruksting och andra grejor. Den servis och de verktyg jag behövde skulle vara precis de jag gillade, i form och funktion.

Och så färdig med det.

Ingen plats för mera saker. Det är underbart. Det är funktionalism! På trettioalet tyckte jag "funkis" var kallt och tråkigt — i mitt föräldrahem hade vi det ombonat och förvirrat à la muminfamiljen. Men nu är detta riktigt för mig.

Ettan är inte ens för trång för barn och barnbarn. Det finns extramadrasser i garderoben och på vinden och möblerna kan skjutas under varandra.

I nödfall kan de skruvas isär.

Arbetsbordet kan bli matbord för sex-åtta stycken, det finns extrastolar också.

Så nu hinner jag ta ut ordentliga semesterveckor i stugan jag anskaffade i Norge just innan inflationen fick priserna att rusa i höjden. Och jag har dessutom tid, krafter och t o m pengar tillräckligt för att gå med i projekt kring möteslokaler m m på stan.

Mitt hem är min operationsbas och livet har börjat på nytt, för ungefär sjuttonde gången.

Harriet Clayhills

"Gud slog —jag drämmar tillbaka"

Ulla och jag har känt varann i flera år. Ulla fyllde nyss femtio jag är 32 år. Vår vänskap är djup och bygger på en dialog, där vi ofta talar om oss själva och våra privata situationer. Vi försöker hjälpa varann att se det politiskt viktiga i det, som ibland när man är ensam känns som ett enda stort privat misslyckande. Kanske just därför att vi tillhör olika generationer och har olika bakgrund har detta varit fruktbart för oss — för vi har sett att trots dessa olikheter så är våra problem i grunden de samma, har samma rot. Var och en på sitt sätt försöker vi få våra liv att gå ihop i ett samhälle som hela tiden motarbetar våra intentioner och våra försök att växa till hela och kampglada människor.

Tillsammans har vi upptäckt att våra privata upplevelser innehåller viktiga erfarenheter, som behövs när vi formulerar de politiska kraven för ett nytt samhälle.

*Intervju:
Gunilla Thorgren*

*Foto:
Ann Andrén*

Ären mellan 40 och 55 — det kanske bara är år som fortsätter ens tidigare liv, en kontinuitet. Allt det som förut fanns där, av arbete och barnpassning och självförverkligandebehov och kriser och kärlek finns där fortfarande. Man har blivit äldre, i utseende och kropp, men det innebär i sig inget brott i tillvaron — det innebär bara en del förändrade förtecken.

Ulla: När jag tänker tillbaka på mitt liv så kan jag väldigt tydligt se två linjer som följt mig hela vägen. När jag var mellan 10 och 14 år så vägrade jag gå in i flickbilden. Jag höll mig ute bland pojkgruppen. Jag klädde mig som en kille, läste indianböcker, sköt med pilbåge, tände eld på hus och brände upp banvallar. Jag gjorde det inte för att bli accepterad utan för att det livet tilltalade mig så fruktansvärt. Jag var självständig. Jag var fri. En tjej hade jag som ställde upp på det där, resten av mina kompisar som killar. Sen blev jag 14 år och började i dansskolan. Vi stod uppradda längs en vägg och jag stod där med någon indianskt i blicken — och med knästrumpor, kort hår, nån sorts patronhylsebälte på mig. Det var ingen kille som såg mig. Jag var verkligen osynlig. Tjejen som dom skulle dansa med, skulle vara liten och graciös i nätt kjol. Jag upptäckte att jag hade kommit i fel ram. Hela jag var fel. Den upptäckten var en chock för mig — hela det året var en chock. Men eftersom jag hade utvecklat en självständighet och självkänsla så bestämde jag mig för att: "jag skulle väl för fan in i kvinnobilden". Det var ju där man fick allt det roliga nu, så jag övergav mitt gamla jag men med stora skuldkänslor. **Gunilla:** Menar du att du var så medveten då?

Ulla: Ja helt medveten. Jag minns att jag satt och grät och kände "jag sviker, men jag måste". Sen började jag kräma mig framför spegeln i timmar — justera och göra miner. Jag skapade en sån falsk bild av mig själv för jag skulle in i kvinnobilden. Så provade jag den och det var ju också kul men samtidigt började självföraktet gro. Det var jag inte medveten om då. Jag kände bara att jag svek. Sent omsider har jag ju upptäckt att jag tvangs att svika. Jag kunde ju inte leva som en stäppvarg.

Jag kan säga att: dom här båda linjerna självständigheten — "jag gör precis det jag vill" och sen tvänget — "jag kan inte, jag måste ju in i det alltså" har följt mig hela livet.

Dubbelheten mellan självständighet och kvinnoroll

Dubbelheten mellan självständighet och kvinnoroll, den kan jag spåra om jag går tillbaka till min mor och far. Far kom från en typisk bondemiljö. Han var den första i släkten som fick utbildning, men jag var den första i hela släkten som fick ta studenten. Han drev på mig där, samtidigt fanns det ett krav att jag skulle motsvara hans kvinnobild.

Det var den där andra, visserligen aktiva, men väntande hemmakvinnan. Han mötte min självständighet med ett tyst ogillande. Det låg som ett tak över mig hela tiden, för han betydde väldigt mycket för mig. Han ville ha mig fri och självständig, men friheten och självständigheten skulle ta sig precis såna banor som han hade tänkt sig. Jag skulle bli lanthushållslärlarinna tyckte han — hushåll, mat, väva osv.

Sen hade jag min mor att identifiera mig med också. Hon var kvinno-kvinnan — rankan — vacker, charmig, livlig, avvikande.

Hälften av mitt liv har jag fått använda för att frigöra mig från henne. Morsgestalten betyder så fruktansvärt mycket även när man kommer upp i medelåldern. Men jag hade en känsla av att hon som kvinna höll sig levande och vacker ända tills hon 65 år gammal dog, men självständigheten utvecklade hon inte alls. När hon tvingades flytta ifrån min far så tynade hon praktiskt taget bort — av just den anledningen.

Gunilla: Det vi kan lära oss av våra mödrar är väl att sammanfatta deras erfarenheter och med den ökade medvetenheten som verktyg använda oss av dom.

Ulla: Ja men det kunde jag alltså inte göra förrän jag re-

dan hade gått in i mitt första äktenskap, hade fått mina två barn, brutit upp för den stora kärleken; satt fattig, ännu inte färdigutbildad. När jag fick gå upp och amma klockan fem på morgonen, jobba på universitetet från åtta, hem och amma osv ta hand om barn, känna sig otillräcklig. Så höll jag på i flera år — det är bara 1 år och 2 månader mellan mina båda äldsta flickor. Inte förrän jag hade gått igenom denna basupplevelse så begrep jag vad det var frågan om. Då upplevde jag den verkliga utsugningen av kvinnan — förtrycket. Det var då som jag beslöt mig när jag var längst ner på botten: "kommer jag någonsin ur detta", vilket var ovisst faktiskt för jag var sjuk mycket också efter förlossningarna "då ska jag kämpa för en förändring". Och där upplever jag det väldigt orättvist: alla anklagelser som kommer både från dogmatiska marxister och reaktionärer "att det är intellektuella kvinnor som för kvinnokampen". Javisst, det är klart att man måste ha nått en viss intellektualism för att kunna formulera kraven. Men många av oss har ju känt in på bestommen vad det är frågan om, innan vi kunde formulera oss.

Jag var Julia han var Romeo

Gunilla: Men Ulla, du var nästan nygift, hade ett spädbarn och väntade ett andra. Du höll just på med att fullfölja dina studier. Vad tusan var det som fick dig att riskera allt bara för en ny man?

Ulla: (lång tystnad — ... fnitter kärlek) Väntar du dig nåt jävligt intressant svar va? KÄRLEK har du inte läst om det? Tristan och Isolde. Paul och Franceska. Romeo och Julia. Vad vill du ha för svar? Jag var Julia och han

var Romeo. Sen när det började gå åt helvete, då blev jag Hallgärd — Gunnar på Lidarrändes fru, som vägrade hårstrået i det avgörande ögonblicket. "När ditt liv står på spel, då ska jag minnas örfilen du gav mig."

Han var vacker. Jag minns jag såg honom genom fönstret när jag gick till vårt första möte. Jag minns hur han satt med sina långa ögonfransar, sin mörka uppsyn, sin kraftiga haka. Han såg ut som ett porträtt ur Allers. Hans polisonger, hans kraftiga överkropp och hans starka tänder. Jag minns hur jag älskade och dyrkade honom. Sen är bara frågan — ska man nedvärdera det, eller omvärdera det?

Känslan fanns ju och den var djup och varade länge. Jag lämnade mitt äktenskap för den känslan och han lämnade ett äktenskap med två barn. Jag var villig att offra allt utom mina barn och min utbildning. Men jag offrade min ekonomi och jag offrade hälsan å krafter å styrka. Ja jag satte faktiskt mitt liv på spel för den känslan. Efter två svåra förlossningar orkade jag egentligen inte gå igenom skilsmässan, ta hand om barnen, läsa på nätterna, amma var fjärde timma. Jag blev sjuk — fick gallsten, utomkvedshavandeskap och en massa andra fysiska krämpor, därför att det blev för mycket. Jag har inget minne av att jag sov på flera år. Jag har en känsla av att jag släpade mig fram. Jag hade en känsla utav att jag förvandlades till ett kräldjur under dom där åren. Jag låg på golvet och krälade och kände att jag hade utmanat makterna och tagit ett steg för mycket och nu slog makterna tillbaka. Jag minns att jag satt på golvet i ett hörn med gröna ögon och skrek och citerade Gunnar Björling: "GUD SLOG — JAG DRÄMER TILLBAKA."

Pennan är allas vapen

Men jag offrade inte mina barn och jag offrade inte mitt jobb och mitt skapande. Min räddning under dom svåra åren var att jag mitt i skiten satte mig ner och skrev en roman. Då började jag långsamt formulera mig. Boken var inget självporträtt, men den handlade om en kvinna som var förfärligt betryckt. Hon hade fyra barn. Jag la på ordentligt där, för själv kände jag det som jag hade tio, fast det bara var två. Hon upplever kärleken som räddningen men hon följer aldrig kärleken utan stannar kvar i sitt gamla äktenskap och det blir på slutet hennes räddning. Ha... skratt... Nånstans hängde väl det där ihop med mig själv. Det faktum att jag fick ut den här boken... Det blev mitt dråpslag mot makterna. Sen kom dom aldrig åt mig. Jag fick ett självförtroende och framför allt jag började formulera mig så långsamt. Det tror jag alltså på att börjar kvinnorna formulera sig så... Pennan är ditt vapen, va? Allas vapen! Inte bara intellektuella som somliga vill göra gällande.

Jag fullföljde min utbildning under den tiden också och fick jobb som svensklärare. Försörjde mig själv och barnen. Men jag gick ständigt omkring i känslan av att aldrig fullfölja någonting ordentligt. Jag hade skuldkänslor mot barnen, mot jobbet. Och passionen — ja den tog slut av rena utmattningen. Men det var mitt krav på att han skulle ställa upp som en far för mina barn som blev den slutgiltiga konflikten. Min lojalitet mot mina barn var stark. Han ställde inte upp på dom på det sätt som jag ville.

Han ville ha mig för sig själv, som man då vill med en människa som man älskar djupt och passionerat. Och det gick bara inte att förena med att vara mamma till två barn. Man måste i ett vardagsliv med två barn göra en rad kompromisser som han inte orkade och jag orkade inte inse att han inte orkade.

Gunilla: Haa... min analys stämmer. Kärlek och äktenskap går inte ihop så som vår bild av kärleken ser ut och så som institutionen äktenskap ser ut. Det finns inte plats för en inkrökt, inåtvänd passion när det finns barn i huset. Och en kärlek som kräver så stort utrymme och själviskhet, att det inte finns plats för barnen — det vill jag inte kalla kärlek. Vi har lärt oss att använda passionen som flykt i stället för att använda den till att växa.

Ulla: Men där har du Susanne Brøgers tes igen "kärlek är inte att två människor ser varann i ögonen, kärlek är att två människor ser i samma riktning" (Saint Exupéry)

När jag analyserar igenom min och Agnes passionshistoria, så ser jag naturligtvis var felet låg. Vi hade inte någon politisk medvetenhet. Vi gick in i en passionshistoria som gick ut på att förverkliga oss tillsammans. Utan omvärlden. Vi klarade inte ens att tillsammans ta hand om våra fyra barn. Inte ens så mycket omvärld klarade vi av. Och jag tror, att hur mycket fin känsla det än fanns i det här, så var det en känsla som bara fick rinna iväg oförbrukad. Om den i stället satts in för ett gemensamt mål, i ett gemensamt samhällsligt arbete, i stället för att sikta in sig på att bygga den egna tomtebolyckan då hade det förmodligen hållit och då hade vi kunnat använda passionen å gödlat med. Passionen som gödsla. Jag tror på passionen, men den ska bara vara ett redskap den också. Det finns

så fantastiskt mycket snett i det här samhället och när vi har fått en sån styrka, som vi får när vi känner kärlek i varann, det är en gåva som vi bör använda till något annat än bara tillfredsställa oss själva.

Det långa målet måste vara samhällsligt

Gunilla: Det är också en fråga om när man upplever sig tillfredsställd. Kampen för ett gemensamt mål i en stark känsla är väl verkligen något som ger också personlig tillfredsställelse.

Ulla: Ja och det är den typen av förhållande jag tror på. Och nästan så är alltså mitt tredje äktenskap, mitt uppe i en massa jobbiga grejer, just ett sånt förhållande. Vi är båda politiskt medvetna och vi jobbar båda två, var och en på sitt sätt, för en annan typ av samhälle.

Gunilla: Det är svårt att formulera det här så att många kan identifiera sig i det — det blir så lätt fyrkantigt.

Ulla: Men det är så fruktansvärt viktigt att få sagt. *Det får aldrig vara den personliga lyckan som står som ditt långsiktiga mål, det måste alltid vara ditt korta mål. Utan personlig lycka kan du aldrig göra något här på jorden, men när du nått detta mål måste du för fan också ha ett långt mål och det måste vara samhällsligt.* Vi är samhällsvarelser. Hur vi än vrider och vänder oss så är vi sociala varelser. Försök att förverkliga dig och bygg murar mot yttervärlden så ska du få se vad det spricker till slut. Suck... suck.

Men för att återgå — bara för att jag trasslade till det så grundligt för mig under en period så har jag fått sona det hela mitt liv faktiskt. Samtidigt som det som jag betraktade som en sån röra då, var just det som sen gav mig med-

vetenheten att vandra vidare. Jag tror att det nu i medelåldern har givit mig en förbannad styrka på ett sätt, för jag har släpat med mig alla bitar jag vill ha i livet. Jag ville ha med mig ungarna, kärleken, sex, jobbet och skapandet (skrivandet och den politiska aktiviteten) Jag har släpat. Jag har känt mig som en prämdragare, ibland har jag nästan gått i däck.

Utseendet och åldern viktiga

Gunilla: Dom här fem bitarna Vilken skulle du släppa först?

Ulla: Det vill du bra gärna veta va? ... skratt ... jag kan se att vissa bitar är svårare att hålla kvar. Men ställ frågan så här i stället Vilken bit tvingas jag att släppa först? Och då kommer vi in i min medelålderssits — utseendet, sex och beroendet av utseendet som vi tror. Och likaså jobbet. Man är inte lika önskvärd på arbetsmarknaden när man fyllt femtio.

Gunilla: Menar du att det gäller läraryrket också?

Ulla: Ung är ett väldigt positivt laddat ord för elever. Den samhälleliga värderingen; att man ska vara ung — det skulle vara fel av mig att påstå att jag inte är påverkad av allt det som trumfas i en från hela konsumtionssamhället. Kläder ska sitta tajt, man ska vara smärt och smal. Man får inte vara halvflåkig. Tänk när man tittar på fotografier av sig själv som är tagna utan att man vet om det. Då får man inte se ut som en avnagd råtta som jag gjorde på sista kortet (skratt...) "förgrämd" sa min dotter. Javisst, om man inte tänker sig för när man är medelålders så åker mungiporna ner till bröstvårtorna. Åsså säger folk "vad arg du ser ut". Då har man helt enkelt suttit och tänkt och då faller inte ansiktet i dom van-

liga väna dragen. Men man har en bild av sig själv som man grundlade rätt tidigt. Man ser vän ut, rätt rosig och ögonen strålar lite lätt och plötsligt får man i spegeln se en helt annan. Det tror jag att många betraktar som tragik, när den unga bilden av en själv försvinner.

Gunilla: Nå, det här med sexbiten då? Du har väl dessutom varit väldigt identifierad i vackra-Ulla-bilden?

Ulla: För det första är den där vackra-Ulla-bilden helt fel. När jag var yngre kunde jag gå omkring som en disktrasa. Men sen kunde jag under perioder fiffa till mig så jag såg parisisk och blomstrande ut. Jag hade dubbelheten där också. Men jag har nog inte upplevt åldrandet speciellt starkt just vid 40-strecket. Vid 25 upplevde jag åldrandet med skräck. När jag var 23 var jag ängslig för att jag inte var gift än. Varje ålder har sin utseendeförändring och man ser med oro på utvecklingen från 23 och framåt.

Det är rätt spännande att spekulera i hur det skulle se ut om vi vore befriade från det här ålderstänkandet. Tänk du och jag tex som ändå spelat med i det här spelet *fånga karlar* som mansslukerskor... skratt... Jag tror nämligen att jag skulle fungerat ungefär som när jag var mellan 10 och 14 år. Vara ute i ett gäng, helt jämställd och accepterad. Jag var ju förälskad då också, men då var utseendet helt ovidkommande. Det var den egna utstrålningen som gällde.

Visionen — att leva som människa

Gunilla: Jag har en väldigt stark känslomässig vision av hur det skulle kunna vara om man var befriad från sina påträngande skal — men jag har hemskt svårt att formulera det i ord. Men visionen — att få leva som människa —

den lever väldigt starkt i mig. Man upplever korta sekunder ibland, men dom sekunderna får man kämpa för i många år när man varit så fast i kvinno- rollen som jag varit.

Ulla: Jag hade en kärlekshistoria en gång, där jag upplevde mig totalt jämlik. Det var en sjöman som hade suttit i fängelse. När vi träffades var han skogsarbetare. Det var en sån där kort och uppflammande kärlek men den hade betydelse för mig i fortsättningen. Vi var bara två människor som satt och snackade med varann om våra liv. Vi anförtrorde varann och gav varandra råd — vi hade svåra situationer båda två just då.

Gunilla: Det är klart att man kan ha korta upplevelser av jämställdhet, men jag tror ändå att det är en falsk bild. Man kan inte leva jämställd med en man i längden i ett samhälle som bl a överlever på sitt kvinnoförtryck. Två enskilda människor kan inte vara befriade från samhällets krav och samhällets krav är motstridiga och splittrar en aldrig så kärleksfull solidaritet mellan man och kvinna. Jag förstår inte hur man ska värja sig mot det. Jag klarar det då inte.

Ulla: Nej men Gunilla du försöker hela tiden leva som en fri kvinna i ett patriarkalt samhälle. Jag är äldre än du och därför har jag en mycket större kompromissinställning. Samtidigt vill jag inte kalla det kompromiss heller för jag lever hela tiden på två plan. Jag lever dels det liv jag måste för att inte gå under och dels så försöker jag kämpa för visionen. Och det är klart att jag ofta misslyckas när jag försöker dra tunna trådar från visionen in i verkligheten. Då deppar jag men "jag kan omöjligt gå tillbaka och leva bara så som man ska och kan för då blir ju hela min självständighet satt ur spel".

Min kropp har blivit sliten

Gunilla: En kvinnas erotiska liv accelererar efter 40 säger dom. Tycker du det?

Ulla: Nej det gör det inte. Jag tycker inte att erotiken blivit varken bättre eller sämre, men däremot har den blivit annorlunda — åtminstone för mig.

Gunilla: Hur då?

Ulla: Det är svårt att formulera verkligen. För nu kommer alltså alla lögner man så gärna vill servera när det gäller ens sex-liv. Men om jag försöker. När jag var yngre var jag väldigt beroende av mitt utseende; att spela ut det i det erotiska livet, som nån sorts Venus från Milo. Att visa mig i all min nakna glans och allt det där, det tyckte jag var toppen. Det var en del i det erotiska spelet — nån sorts exhibitionism. Nu är det inte alls lika intressant. Jag själv existerar inte lika mycket i det nu... kanske kan man uttrycka det så att jag är mera observant på min partner nu. Det är mer medmänsklighet i min erotik nu faktiskt.

Gunilla: Första gången jag insåg att din hälsa var jävligt bräcklig, det var när du föll ner från en stol i Grupp 8:s första lokal när vi hängde upp gardiner. Då slog du upp nån gammal skada i underlivet och blev väldigt tagen.

Ulla: Ja det är inte måttligt vet du. Jag är skuren kors och tvärs över hela kroppen. Det är ett under att jag lever. Jag har ärr överallt — gallstensärr och utomkvedshavandeskapsärr och cancerärr och ett stort ärr i ryggen från det dom plockade bort en massa revben när jag hade var i lungsäcken. Ärren har ju inte med åldern att göra, men min kropp har blivit sliten och blir lätt uttröttad. Det finns i

allra högsta grad gränser för vad jag orkar. Jag kan inte jobba sent in på nätterna. Jag måste gå i säng tidigt. Jag måste organisera min dag väl så jag inte överanstränger mig. Jag var tvungen att sluta röka, dricka måttligt. Men det här är ju inget speciellt kvinnoproblem.

Gunilla: Nej, men kvinnans status är förknippad med hennes kropp. En trött kvinnokropp förlorar sitt värde på ett annat sätt än en trött manskropp.

Ulla: Jo, men för det första glömmer du att jag alltid har haft ett yrke, alltid varit ekonomiskt självförsörjande. Det ger mig styrka. Om sexbilden börjar falna så slår det inte så hårt mot mig. Jag har så mycket kvar ändå. Det är ju nästan så att först när man slipper vara observant på sig själv som sex-varelse kan man börja satsa ordentligt på jobbet. Skapandet. Och jag tror to m att jag skulle ha kunnat reducera sex-biten tidigare om jag hade kunnat ersätta den med skrivandet. Men det är roligare att ha den med sig också. Men hur ärlig jag än försöker vara, så tycker jag inte det är värt att gråta över den försvunna sex-bilden. Men jag tycker inte heller att den försvunnit på det sättet som du nu med dina fördomar försöker framställa det.

Men däremot det här med att tvingas operera bort ett bröst, som jag ganska nyss har fått göra i en canceroperation — det är något alldeles speciellt för en kvinna. Det görs inte alls så stor affär av vad det betyder ur stympningshänseende erotiskt. När man upptäcker cancer, även om det är på ett tidigt stadium, så beslutar läkarna omedelbart "vi tar bort bröstet". Jag tror inte ens man har forskat över hur man ska bära sig åt för att få ha kvar bröstet. Ett bröst står ändå för så mycket i erotiken.

Det innebär en kränkning för en som könsvarelse, att få det bortopererat.

Manliga forskare ointresserade

Gunilla: Du menar att det kanske inte är säkert att bröstet måste bort för att bli av med cancer?

Ulla: Nej, det är faktiskt inte alls säkert. Det har jag inte hört någon som säger. "Det är säkrast", säger dom. Men dom har aldrig diskuterat nån metod, för att slippa. Helt enkelt därför att manliga forskare är så ointresserade av den aspekten. Men det har visat sig i undersökningar att det betyder enormt mycket. Det har det gjort för mig också, även om jag inte velat erkänna det. Jag har inte riktigt rätt ut det där för mig själv. Men jag tror tex att jag skulle vara hemskt obenägen att ställa upp på några nya förhållanden därför att jag måste tala om det där med bröstet. Det måste vara en gammal god vän då, i så fall. Jag känner mig stympad och vill inte visa mig naken för en främmande älskare. Och det är faktiskt många kvinnor som drabbas av den här problematiken.

Gunilla: Medelåldern och dessutom då när man haft cancer. Får man inte en jävla dödsångest då? Jag tror jag minns att du åtminstone förut hade det. Har det gått över?

Ulla: Både ja och nej — för jag är fortfarande inte alls beredd att dö. Jag upptäckte när jag kom hem från sjukhuset och sjukdomen inte hade gått vidare en sån underbar och stor livslust. Jag kände att vartenda grönt grässtrå angick mig. Jag har jobbat hårt med mig själv i den här frågan. Jag var helt enkelt tvungen för att inte ångesten skulle ta överhand.

I våras hade jag en dröm: Jag drömde att jag satt i ett

flygplan, hela familjen och alla mina vänner var med i planet. Vi passerade nästan lodrätt upp mot en bergstopp. Men vi lyckades inte ta oss upp och förbi toppen utan vi störtade baklänges ner och kraschade. Medan vi störtade upplevde jag "jag är beredd att dö, gud vad jag är lycklig att jag är beredd att dö". Sen dog vi inte ändå men jag upplevde bara en stor lycka — inte för att vi överlevde utan för att jag äntligen var beredd att dö. Jag levde på den drömmen väldigt länge.

Jag tror att drömmen utlöstes utav att jag nu äntligen har fått tid att ta itu med det som jag så länge tvingats stoppa åt sidan — skrivandet. Jag har ett manus som är nästan klart och när det är helt klart är jag beredd på ett helt annat sätt. Därmed inte sagt att jag inte är rädd — för det är jag. Men jag är precis lika rädd att tvingas leva utan att få fullfölja den här sista biten. *Om dom skulle rycka pennan ur händerna på mig nu skulle jag gå i däck.* Jag har levtt ett omväxlande och rikt liv och jag har lärt mig massor som jag vill hinna förmedla — både känslomässigt och politiskt.

Sen vill jag säga en sak till apropå kärleken, visioner och det gemensamma samhällsliga målet som vi pratade om förut. Jag vill inte påstå att jag inom kvinnorörelsen känt och upplevt den där grundläggande kvinnosolidariteten. Men däremot har jag hittat vänner inom kvinnorörelsen och även före dess start som har hjälpt mig att överleva i situationer som varit så totalt fiasko annars i mitt liv. När vi tillsammans har berättat för varann om våra upplevelser, benat upp dom och man insett att ens problem inte är personliga utan allmängiltiga samhällsliga.

Ingen mall för kärlek

Gunilla: Jag kan idag inte komma närmare min vision av kärlek än den känsla jag upplever inför dom kvinnor jag framför allt lärt känna under dom senaste åren sen kvinnorörelsen startade. Därför att den känslan är så anorlunda. Därför att det ännu inte finns nån mall i samhället för hur kärlek mellan kvinnor ska se ut (jag menar kärlek som allmängiltigt begrepp, inte erotik). Kärlek och solidaritet mellan kvinnor, ingår på något sätt i den känslomässiga gerillakampen och den känslan är faktiskt tryggheten för mig idag.

Ulla: Just precis. Det är den nya tryggheten. Jag vill inte påstå att det är många kvinnor jag känner det här inför, men det är några stycken bl a mina båda äldsta döttrar. Men jag upplever samma känsla när jag träffar dom kvinnorna, som jag känner det när jag ska gå "till min älsklings möte" som Runeberg skriver: att det är spännande, kul och jag lever upp. Det är nån sorts väldigt djup kamratlighet som man känner. Dom här vännerna klarar att möta mig på alla plan och det är tryggheten. Jag har inga krav på dom att dom ska ställa upp i ur och skur som jag förväntar mig av en man och han av mig. Och dom har inga såna krav på mig. Men när jag ska träffa dom känner jag "gud, så kul det ska bli, vilka härliga timmar jag har framför mig".

Gunilla: Det är visionen om det allmängiltiga kärleksbegreppet utanför schabloner, kring ett livsmål — socialismen. Kärleken som en livsattityd.

Ulla: Jag skulle väldigt gärna vilja att mina möten med män vore så också. Men mellan man och kvinna finns ett rollspel som det tycks oceaner av fantasi för att vrida sig ur.

Myterna om medelåldern — könsproblem och klassproblem

Att slå fast sanningar om kvinnans medelålder är praktiskt taget omöjligt. Så snart man upptäckt och börjat beskriva en sanning glider den en ur händerna och övergår — om inte till sin motsats — så åtminstone till en ointressant upptäckt som visst inte gäller alla. Bara någon, bara kanske, bara ibland.

Verkligheten för en medelålders småbrukarhustru är knappast igenkännlig för en läkarfru i samma ålder. Problemet för arbetarklassens kvinna, som medelålders och utbildad får sitt första jobb, är inte betydelsefulla för den intellektuella med eget jobb sen tjugoårsåldern.

Text:
Ulla Torpe
Foto:
Göte Nyman
Peter de Ru

Är då allt som sägs och antyds skall gälla alla medelålders kvinnor bara myter?

Finns det inte ett uppbrott — ett svårt — då man frånar att ha varit ganska ung en dag bli gammal? Då man frånar att ha varit ganska vacker — en dag blir ganska ful. Då man frånar att ha varit ganska mycket medelpunkt i en familj — en dag hamnar vid cirkelns ytterkant?

Blir kvinnan inte osynlig som kvinna i och med att allt detta gradvis inträffar i hennes liv. Och eftersom en av kvinnomyterna alldeles bestämt handlar om att kvinnan bör ha *ungdom, skönhet och mor i familjen* — blir hon då inte också utplånad som människa i och med det tidsburna och oåterkalleliga uppbrottet?

Ja, antingen nu detta är sanningar om medelålders kvinnor eller bara fördomsfulla utsagor — så är det viktigt att komma dem på spåren. Det vi

kan slå fast är att det vimlar av dessa utsagor, att de bildar en ganska bedräglig och ouppklarad röra och att de vållar skada — ibland livshotande.

Dessutom har de ett nära och komplicerat samband med hela den ideologiska överbyggnad som likt ett väldigt papraply är spänt över vårt västerländska Sverige. De kan därmed maximalt utnyttjas av dem som slår mynt av myter, av dem som säljer många och dåliga varor till oss kvinnliga konsument i medelåldern och av dem som har dåliga jobb med låg betalning och på obestämd tid att erbjuda oss medelålders med våra ouppklarade bilder och ord om oss själva i huvudet.

Hur kommer vi då myterna på spåren?

Hur neutraliserar vi de skadliga följderna av dem?

Hur stiger vi ut ur myternas hölje och kastar dem på historiens sophög?

Den danska frun

Hur kommer vi myterna på spåren?

Det är viktigt att ur den otydliga röran av bilder försöka få myterna att framträda som tydliga gestalter, få dem att framstå reliefartat mot tillvarons bakgrund.

Myten om uppbrottet in i osynlighet framträder i skarpa konturer i den danska filmen "Ta't som en man, frun". Den långsamma processen där den danska frun går ur en insats som aktiv mor till två barn och som vital hustru till en man får vi inte bevittna. Vi möter henne när hon redan är tillintetgjord, osynligförklarad. Det hon gör är så meningslöst — hon för dammsugaren oupphörligt över dammfria mattor eller hon för dammtrasan långsamt över porslinsblommornas blomblad — att det knappast förutsätter ett levande subjekt — i filmen möter vi

både dammsugare och dammtrasa innan vi får möta henne, hennes ansikte. Det är ett ansikte som under sin mjuka avvärjande mask håller på att stelna i förgrämd halvgammal medelålder, i ett hem tömt på familj och med idel tom sysselsättning. Osynlig hemma, osynlig för sin man och osynlig för hans vänner — på ett party med hans arbetskamrater — har hon inte heller ett språk när hon skall försöka förmedla sin egen förtvivlan över detta.

Hon är inte bara osynlig — hon är stum också.

Det är viktigt att hålla kvar bilden av den danska frun länge, skärskåda henne. Hon är verklig, hon finns. Är knappast en myt som upplöses när vi går henne in på livet. Den här bilden är nämligen vad det västerländska samhället har haft och fortfarande har i beredskap åt oss medelålders kvinnor sedan vi under vår vitalaste ålder använts

som serviceapparatur åt våra barn och våra män. Med hjälp av modersmyt, frumyt och familjemyt hålls jag länge undan en överlastad kapitalistisk arbetsmarknad och utanför en ändlös daghemskö. När jag sedan inte längre är ung mor, ung hustru som lever i en ung familj så har utsugningsmekanismerna fungerat så raffinerat att min bild inte längre syns och min röst inte längre hörs.

Den danska frun är tidlös såtillvida att man kan finna henne i flera generationer, i min mormors, i min mors, i min egen och i mina döttrars. Frågan om hon är klasslös är mer komplicerad.

I den gängse marxistiska klassanalysen finner man henne ingenstans, hon räknas kanske vagt tillhöra sin mans samhällsklass, i det här fallet mellanskiktets. Hon skulle dock kunna tillhöra såväl överklass som arbetarklass utan att det förändrade bilden

av henne som osynlig och stum. Klasslös i den bemärkelsen är hon dock bara så länge hon inte tagit steget ut på arbetsmarknaden. I samma ögonblick hon gjort detta och hamnat i ett dåligt jobb med låg lön, diskutabla arbetsvillkor och osäker framtid är hon klassplacerad. Filmen låter sin danska fru ta just ett sånt jobb, låter henne möta jobbkompisar på kontor och verkstadsgolv, låter henne solidarisera sig med deras kamp för andra arbetsvillkor.

Uppbrottet ur osynlighet leder alltså till jobb och kan leda till politisk medvetenhet och kamp.

Den engelska läkarfrun

Om den danska frun låter oss möta den ansikts- och röstlösa medelålders kvinna som genom ett hemmaliv distanserat sig från arbetsmarknaden, låter Doris Lessing i romanen

"Den sista sommaren" oss möta kvinnan, vars *utseende* håller på att gå all världens väg i och med ålderns framfart. Och med utseendet avser hon den yttre masken. Det perfekta skalet, den sexiga framtoningen. Den unga kroppen, den attraktiva blicken. Sexobjektet i all sin glans. Även Lessing river hårdhänt bort allt barmhärtigt töcken. Det är inte en myt att utseendet betyder så mycket, menar hon, det är verklighet. När utseendet försvinner tynar kvinnan bort, försvinner, dör.

— Kate, 45 år, läkarfru, fyra vuxna barn, markservice till mannen under alla år, måste en sommar förändra sin tillvaro. Hon är vacker, varm, mänsklig, får en sommarplats i ett intressant serviceyrke, inleder ett förhållande med en ung man... Sen återvänder hon.

Det är nu komplikationen inträffar. Det medelålders spelet om utseendet blir huvudtemat. Lessing koncentrerar det till en punkt, h å r e t. Kate åker inte hem, hon hyr ett rum där hon långsamt och envist låter sig förfulas. Det tonade håret låter hon återfå dess egen färg — en gulgrå grötfärg. Ingen på gatorna ser henne längre. Hela utseendet som förut varit anlagt för att märkas, förändras på några dagar. Samtidigt drömmer hon om en säl som hon förtvivlat försöker släpa fram mot ett hav hon aldrig hittar.

Som jag ser det är det en ganska genial utgångspunkt för en vidare diskussion om den medelålders kvinnan som Doris Lessing funnit. I det utseende- och ungdomsfixerade västerland där den härskande klassens kvinnobild alltmer dominerar marknaden, faller den unga kvinnan och kvinnan något över trettio och även den gamla kvinnan som självklart lämnat allt detta, in i mönstret. Men den medel-

ålders måste göra våld på sin innersta personlighet/Kates framdrömda säl som hon släpar på utan att komma fram till sin bestämmelse — havet/för att passa in. Hon deformeras till sin person — byggd på fel /ett ungt/ utseende, blir t o m ihållig som kärlekspartner — hon utgår inte från sig själv utan från sin förment unga kropp — och när hon slutligen inser detta och låter sig normaliseras, förgamlas, med håret avtonat, finner hon ingen ny självklar social bestämmelse, vet sig bara osynlig och förvirrad. Lessing har med boktiteln angivit hur definitivt Kate bryter. "Den sista sommaren" kallar hon boken.

Kates osynlighet är lika litet som den danska fruns *klassbunden*, den drabbar den medelålders hemmakvinnan i arbetarklassen, mellanskiktets fruar och överklassens. Men den är nära förbunden med *kvinnan utan yrkesarbete* vars uppbrott blir lika med att avskiljas från moderskap och meningsfullt hustruskap. Eftersom detta sker samtidigt som det utseendemässiga uppbrottet kan dess verkan bli förödande för de kvinnor som drabbas. Och spridningseffekten är inte liten — de vuxna

barnen drabbas och deras barn. Och männen.

I den danska fruns fall förminskas hon som subjekt, d v s hennes aktiva skapande arbete i hemmet dör ut. I Kates fall försvinner hon som objekt, framförallt sexobjekt, i det att männens intresse för hennes *utseende* falnar och dör.

Kvinnan som arbetsmarknadsandel

I mitt intervjumaterial från en värmländsk by som länge utsatts för regeringens sk glesbygdspolitik finns två intervjuer med medelålders kvinnor. Innehållet är ganska anmärkningsvärt: Den ena H. beskriver sitt uppbrott så här:

— Du förstår, där jag satt som bondkvinna så hade jag kor och kalvar, grisar och hästar, höns och katter. I slättarna hade jag fem karlar i maten och då vi tog upp rågen åtminstone tre. Jag separerade, kárnade smör. Gjorde stora tunnbrödsbak. Bryggde enbärdricka. Jag stickade och sydde åt mina fyra barn. Vävde gardiner och mattor åt huset. Vid slakt tog jag vara på en hel kalv. Jag hann aldrig tänka på att jag blev medelålders. Det var fullt upp... Vi hade till

och med hingst. Och nu, sen allt är sålt, allt är förbi, *nu sitter jag här med min virkning...*

Den andra, M., säger så här:

— Ja när vi sålde jorden och inte hade några djur längre så försökte jag få arbete inom industrin. Jag jobbade i "Muttara", vi gjorde bultar och muttrar, det var en fabrik här i närheten. Men den la dom ner. Sen var jag arbetslös i två år. Nu har dom visst fått lokaliseringstöd så nu har dom satt upp en ny fabrik. *Volvo. Gör bilmotorer. Nu jobbar jag där. Så länge det varar.*

Under de mer än tjugofem år som gått sedan man började verkställa den sk glesbygdspolitiken har många kvinnor tvingats uppleva det som H. och M. försöker berätta om. När det mycket gamla arbets- och kulturmönstret som präglat lantbrukets miljöer runt om i landet, nu snabbt bröts ner, skapades det inte arbetstillfällen åt kvinnorna. För männen fanns jobb i industrierna runtom i landet, om de fann sig i att flytta eller acceptera långa resvägar. För de medelålders kvinnorna fanns nästan ingenting. Antingen blev de sittande "med en virkning" eller fick de ta tillfällighetsjobb inom de industrier som nyckfullt byggdes upp resp. lades ned av de privata ägarna.

Inneslutna i det trygga och knappast ifrågasatta/det framgår så tydligt i mitt intervjumaterial/ livsmönstret

som funnits på landsbygden i hundratals år, fanns varken de *arbetsproblem* eller de *utseendeproblem* som skissats här ovan. Däremot blev uppbrottet ur detta mönster en så definitiv omställning att det förlamade många. Dessa "glesbygdsrester" redovisas i byråkratiska rapporter i termer som ej för tanken till människor utan till ting. De kallas för "de kvarvarande", "de perifert boende", "det ringa transportunderlaget", utsatta för "befolkningsut-tuning" etc.

Avsikten var att denna "glesbygdsmönstret" skulle bli — och det blev den också — "industrisysselsatt" eller som det också kallades "industriandel". Kvinnan blev inte ens det utan stannade som passiv "komponent" i arbetarklas-

sen, från att ha varit en aktiv och mångsysslande lantbrukare.

Med andra ord — den "utveckling" som skett de senaste femtio åren har inte gynnat de medelålders kvinnorna. Möns-ter där de haft en självklar plats har raserats, nya möns-ter som skapats har inte inne-hållit jobb för dem utan inne-hållit idealbildningar som nedvärderat de medelålders.

Det är inte myterna om de medelålders kvinnorna vi skall kasta på historiens sop-hög. Dem ska vi erkänna och våga s e. De verkar inte vara så gamla — är de rentav barn av vårt i rasande fart accele-rerande ekonomiska system med sina utstötningmekanis-mer och sin kommersiellt in-riktade sexualitet? Inte fanns de i vårt gamla bondesamhäl-le som ju körts över av just detta system. Inte finns de i de socialistiska länderna enligt många bedömning. Inte finns de i det indiska samhället med sin fastfrusna livsform där de medelålders svärmödrarna är de som räknas, inte de unga svärdöttrarna.

Ja, självklart är myterna barn av nuets samhälle, ett samhälle som inte bygger på att individen skall utveckla sig utan på att hon skall anpassa sig, ett samhälle som har ett intensivt behov av myter och mytspråk för att göra oss an-vändbara i det ekonomiska spel som vi själva står utan-för.

Vi vill inte ha tillbaka de gamla mönstren och inte hel-ler mönster från andra länder. Vi vill ha kärlek, sex, barn, liv, arbete på våra egna vill-kor — här i Sverige — nu. I kvinnorörelserna över väst-världen håller den aktiva mot-attacken just nu på att forme-ra sina led, finna sina parol-ler. Den är livsfarlig för den kommersiella världen och de patriarkala kulturmönstren. För den verklighet som håller liv i medelålders myter. □

Boken en personlig gåva

Stort sortiment, personlig service i Kulturcirkeln.

kulturcirkeln

Sveavägen 41,
111 34 STOCKHOLM
Tel. 20 50 15

KLIMAKTERIEFÖRTRYCKET

Klimakteriet är inte någon särskild omskriven period av kvinnans liv. Man vet inte så mycket.

Medelålders kvinnor tillhör inte någon lönsam, attraktiv eller krävande grupp. De flesta av oss funderar inte så mycket på vad som ska komma. Litegrann har man "det händer inte mej"-inställningen.

Därför är det bra att det talas och skrivs om just de åren. Och man ser med tillfredsställelse att det kommit en ny bok. Den heter *Klimakterieproblem* och är skriven av *Mirjam Furuholm*, välkänd kvinnoläkare och östrogenets förkämpe nummer ett.

Men redan inledningen gör en misstänksam.

Fraser som "att löpa in på

lugnare vatten" och "när aftonen kommer efter en het somrardag" trodde man bara hörde hemma i dåliga högtidstal på 50-årsmiddagar.

Inte heller blir man gladare av att läsa beskrivningen av kvinnans liv. Där sägs det att graviditeterna utvecklar kvinnan och gör henne psykiskt och fysiskt fullvuxen. "Hon förlorar sin egocentriska inställning och lär sig att projicera sina känslor och sitt intresse till stor del på andra, på barnen, på familjen, hon glömmer sig själv. Efter det hon fött två barn är en kvinna i sin fulla blomning, som en ros som slagit ut".

Jo — det är sant, det är ett direktcitrat ur en bok från 1975.

Eftersom detta redan skrivs på sidan 9 är man beredd att

lägga ifrån sig boken. Kan en kvinnoläkare, som så definitivt placerar in oss i den traditionella kvinnorollen vara vår vän och syster? Som på fullt allvar skriver att man ska föda barn och därefter glömma sig själv och bara intressera sig för familjen? Hur går det ihop med personlig utveckling och arbetsliv? Med kvinnors krav på barn OCH arbete? Med möjligheten att klara av den period i livet då barnen inte behöver en längre och man kommer in i klimakteriet? Och vilket hån mot de kvinnor som av olika skäl inte lever ett traditionellt kärnfamiljeliv.

Dock — jag läser vidare. Nu kommer beskrivningen in på klimakteriet, först medicinskt. Äggstockarnas åldrande, brist på kvinnligt könshor-

mon. Där talas också om fördomar mot äldre kvinnor och om att klimakteriet är en övergående period.

Efter menopausen kan en kvinna bli "en mera värdefull arbetshjälp," skriver Furu-hjelm. Förvisso, barnpassningsfrågan behöver inte längre lösas, det dåliga samvetet gör sig inte påmint. Kanske kan kvinnan rentav bli en samhällsvarelse och inte bara "arbetshjälp"?

Kapitlen om anatomin, äggstocksfunction och hormonnella förändringar är medicinska beskrivningar och kanske intressanta för dem som arbetar inom gynekologin eller mera ingående vill veta hur kroppen fungerar. Åldern vid klimakteriets uppträdande tas också upp, och där konstateras att en kvinna vid 40 år är betydligt yngre än hennes mamma var i samma ålder. Klimakterieåldern har stigit, liksom åldern för den första menstruationen har sjunkit.

Symptomen har vi ofta hört beskrivas: Blodvallningar, svettningar, hjärtklappning, nervositet, irritabilitet, depressionen, onormala blödningar, huvudvärk, förändringar i bröstet, förändringar i könslivet. Alla kvinnor behöver förstås inte få alla symptomen. Och — som det påpekas — en del kvinnor får inte alls några symptom mer än att menstruationen upphör. Och alla dessa symptom beror inte enbart på östrogenbrist.

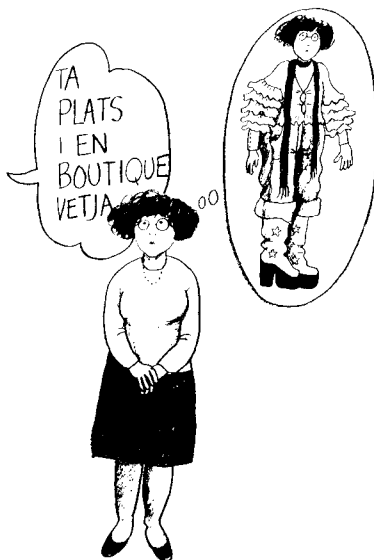
Bli sjukhusvårdinna eller stå i boutique!

Men de kvinnor som besväras av sina symptom, de söker läkare. Många av dem erbjuds då östrogen, dvs hormoner. En del vill inte ha. Men ändå klagar de, tycker att livet är trist.

Doktor Furu-hjelm skriver att hon då kan föreslå sina patienter att bli sjukhusvårdinna (ett oavlönat arbete min

anm.) eller ta plats i en boutique. I rättvisans namn ska sägas att hon förutom östrogener ibland också vill ge stöd av kuratorer och psykolog. Förslaget om inrättande av klimakteriepolikliniker förefaller dock mig inte särskilt lyckat. Bara ordet är dystert nog.

Här talas också om att en del kvinnor inte vill ha hjälp,

och det är säkert riktigt. Har man sin kvinnoroll så starkt förankrad är det ganska naturligt att man håller med omvärlden om att man är värdelös och förbrukad när man inte längre är ung och vacker och kanske inte ens smal. Medelålders kvinnor är inte heller eftertraktade på arbetsmarknaden, såvida det inte är högkonjunktur på gång.

Furu-hjelm betonar också värdet av utbildning. "För barnens skull är det uteslutande en fördel att modern har en vidare syn på livet än den hon får hemma mellan spisen och diskbänken". Hur det nu ska gå till när hon måste glömma sig själv och rikta intresset helt på andra.

Så har vi sexuallivet i klimakteriet. Då brukar kvinnor klaga över att lusten avtar. Kanske är den sexuella driften en fortplantningsdrift och då måste ju kvinnans drift

minska när hennes fruktsamma tid är förbi, skriver Furu-hjelm. Att mannens drift finns kvar skulle då bero på att hans fruktsamhet räcker längre upp i åren. Hans aktivitet däremot är i sjunkande tidigare än kvinnans. Men — vi kan trösta oss med Winstons Churchills mamma Jennie (känd från TV) som gifte sig vid 60 år med en 30-åring. Och den berömda historien om en 80-årig kvinnlig kongressdeltagare som på tal om sexuella klimakterieproblem svarade: fråga någon som är äldre än jag!

Här kommer östrogenet in igen — med hormoner ökar de sexuella känslorna, säger Furu-hjelm.

Behandlingen av klimakteriet handlar alltså i den här boken till stor del om att ge östrogen. Får man inga hormoner blir man en dålig fru och kan råka ut för skilsmässa — detta om man hårdtrar några av fallbeskrivningarna. Men ingenstans talas om kvinnans roller, kvinnor i skiftarbete, i dålig arbetsmiljö, lokaler där det knappast finns hyggliga möjligheter att sköta sin hygien, buller och ackordshets.

Har inte dessa kvinnor — kvinnorna i låglöneyrken — samma besvär av sitt klimakterium som damerna i Furu-hjelms bok? Damer, som får rådet att bli sjukhusvårdinna eller boutique-expedit? Är klimakteriebesvären överklassbesvär, välfärdsbesvär? Eller är det så att inte alla har tid att känna efter och gå till doktor? Är man van att tiga och lida?

Det är frågor man ställer sig efter att ha läst Furu-hjelms bok. Samtidigt känner man sig nedstämd. Behöver det verkligen vara så här vidrigt? Måste man absolut ta östrogen livet ut för att slippa? Och är det meningen att det var just så man skulle känna efter att ha läst boken?

I ett samhälle som bygger på YOUNG BEAUTIFUL & HAPPY är det klart att man känner sig gammal och utslagen vid 50.

Några av frågorna om vilka kvinnor det är som får speciella symptom fick jag svar på när jag talade med *Jane Silbersky*, gynekolog och nu verksam som personalläkare, där hon just kommer i kontakt med kvinnor i låglöneyrken.

— Jag skulle vilja dela in kvinnorna i två grupper, säger JS, en grupp av kvinnor som går på höga varv, yrkesverksamma, ambitiösa, bestämnda att hinna med allt de orkar och lite till. De får blodvallningar, svettningar och hjärklappning. Och för dem finns det bra mediciner, som

utan att vara hormonpreparat, dämpar besvären och som man bara behöver ta just medan symptomen ger sig till känna.

Och de här överambitiösa kvinnorna finns i alla yrkesgrupper, i alla samhällsklasser.

Sen är det de kvinnorna som är deprimerade och håglösa, som bara haft sin uppgift inom hem och familj och som sexobjekt. De blir nu värdelösa inför sig själva. I ett samhälle som bygger på young, beautiful and happy — ung, vacker och rik — är det klart att man räknar sig som gam-

mal och utslagen vid 50. Men de här kvinnorna finns inte så ofta bland låglönekvinnorna. Låglönekvinnorna har sällan en borgerlig fasad att putsa.

De ledsna och trötta finns högre upp på samhällsstegen.

Jag har ingen statistik att peka på, men jag har en känsla av att det är på det här viset.

Vad gäller östrogen så kan man ju säga att om alla klimakteriebesvären bara berodde på hormoner så skulle alla behöva östrogen. Men nu behöver inte alla det — alltså måste det också bero på andra faktorer.

Klimakterium —

jag vill inte höra det ordet
det är värre än jävla kossa och satkärring

— du är väl inte i klimakteriet
säger mannen som inte har argument

— du har väl kommit i klimakteriet

säger tonåringen som skäms

— hon är i klimakteriet

säger chefen

när fröken Bergström vägrar koka kaffe.

I tonåren var det puberteten

som gjorde att man var så besvärlig
sen mensén —

är det därför du är så tjatig?

Vara rädd att bli med barn

vara med barn

inte bli med barn

inte tåla p-piller, spiralen stöts ut

och så äntligen —

men då kommer den stora gråa kudden

klimakterie-förtrycket

Klimakterieproblem — så heter tröstmåsen
till oss som snart är där.

Till och med den förstående kvinnoläkaren
kvinna själv

talat om aftonrodnad och benskörhet.

Jag vägrar, jag skrattar och kastar boken i papperskorgen.

Men på eftermiddagen

beställer jag tid på kvinnokliniken.

Gunilla Myrberg

Men vi har ju blivit indoktrinerade till att tro att allt löses med piller!

JS och jag talar också om att det skulle vara intressant att se hur kvinnorna i de socialistiska länderna har det med klimakteriet. I länder där kvinnor självklart tar del i samhället — där man har en familjebildning som gör de äldre kvinnorna värdefulla, av typ det gamla bondesamhället. Kvinnorna i Vietnam — har de tid med klimakteriebesvär?

Jane Silbersky sa också att vår sexuella så kallade frigörelse sitter ganska löst. Om man talar med kvinnorna om att de kan leva friare när fruktsamheten upphör, så slår de ofta ifrån sig tanken.

Men att det sexuella livet skulle upphöra efter klimakteriet — då behöver man ju bara läsa Kinsey-rapporten om sex efter sextio för att se att det inte stämmer.

Bort med myten om sjuka 50-åringar:

Ytterligare en positiv bild får man efter att ha tagit del av Tore Hällströms undersökning "Psyksiska störningar och sexualitet i klimakteriet". Den bygger på intervjuer med 800 kvinnor i Göteborg i åldersgrupperna 38, 46, 50 och 54 år.

I den undersökningen avfärdas direkt myten om att kvinnan skulle vara särskilt mycket sjuk i klimakteriet. Tvärtom är kvinnan friskast i 50-årsåldern.

De kvinnor som söker hjälp under klimakteriet är ju just de som har problem, och det är alltså dessa kvinnor man känner till. Ofta har de inte problem på grund av sitt klimakterium, men de tar det som ett skäl att söka hjälp för andra svårigheter.

Kvinnor som i de här ålderna har psykiska besvär eller kanske alkohol-besvär har ofta haft liknande störningar tidigare i livet. Man har tidigare haft överdrivna uppfattningar om klimakteriets inverkan på hälsotillståndet, skriver Hällström. Och han ger den psykiatriska litteraturen en del av skulden för att man ogrundat hållit den myten levande. Visst visar sig klimakteriet på olika sätt, men aldrig så kraftigt som man haft för sig.

Kvinnor är inte oftare mentalt sjuka under klimakteriet än under andra år av sitt liv.

Här talas också om en undersökning på kvinnor i Nordafrika, som visar att psykiska besvär ofta uppstår i 30-årsåldern. Då har de flesta fött upp till åtta barn och haft flera missfall och nu överges de av männen som skaffat en ny ung fru. När menopausen inträder 20 år senare, är de stabila.

Man har också jämfört och funnit att hos kvinnor av europeiskt ursprung är en negativ inställning till menopausen vanligare än hos kvinnor i arabländerna.

Det pekar på att sociala-kulturella faktorer spelar större roll än hormonella.

I Hällströms undersökning visar det sig också att de unga kvinnorna på 38 år har den högsta frekvensen av psykiska besvär. Och ingen av dem är ännu i klimakteriet.

Bakom detta ligger naturligtvis kvinnornas förändrade sociala situation. Ökad självkänsla och ökat deltagande i yrkesliv gör att klimakteriet känns mindre definitivt. I yngre åldrar är presen större när man inte kan ägna sig helt åt arbetslivet på grund av problem med barnomsorg och liknande.

Doktor Elsa Ryde på Karolinska sjukhusets kvinnoklinik

säger, att utbildningen måste spela en avgörande roll för kvinnornas självkänsla och därmed deras upplevelse av sitt klimakterium. Alla kvinnor får visst inte besvär, och många besvär kan lösas genom mediciner utan hormoner, som man i varje fall bör pröva först. Eftersom kvinnorna har femton yrkesverksamma år framför sig — 50—65 — hoppas man att samhället ska inse att de är betydelsefulla samhällsvarelser också under de åren.

Kvinnor söker oftast läkare för svettningar och blodsvällningar, sällan vill de tala om sina sexuella problem. Ibland utgår de ifrån att sexuallivet är slut vid klimakteriet. Det måste bero på felaktiga slutsatser och fördomsfulla skrivelser, säger doktor Ryde.

Visst sker det ibland en förändring av slemhinnorna, som ger torrhet i slidan, men det kan avhjälpas med östrogensalva. Och så är det viktigt att inte tvätta sig för mycket, det torkar ut. En lagom hygien som inte ändrar den naturliga bakteriefloran är bäst.

Klimakteriet kan vara längre eller kortare tid och oftast blir allting mycket lättare när det är genomgången. Men hur man upplever sitt klimakterium — och hur omgivningen upplever det — det har naturligtvis en stor betydelse. □

Text:
Gunilla Myrberg
Teckningar:
Lena Andersson

Kvinnorörelsen i Lissabon ordnade internationell vecka

Text:
Paul Sandison
Anne-Marie Larsson

Foto:
Per Gustafsson

Under tiden 28/7 till 2/8 hölls en internationell kvinnovecka i Lissabon. Som arrangör för veckan stod den portugisiska kvinnorörelsen MLM (Movimento Liberacao Mulheres) och MCALG (Movimento para a Contracepcao e Aborto e Livre Gratuito), en aktionsgrupp för fri abort och fria preventivmedel.

MLM är en socialistisk kvinnorörelse som bildades i maj 1974, en månad efter kuppen.

Utgångspunkten för veckan och dess olika aktiviteter var Kvinnohuset, ett hus som ockuperades av en grupp kvinnor efter kuppen i april 1974 och där MLM nu har sina lokaler. Husfasaden är täckt med färgglada väggmålningar om kvinnans frigörelse och affischer och slagord som speglar dagens politiska händelser i Portugal.

När vi besökte Kvinnohuset under den internationella veckan visades en utställning som i text och bild skildrade den portugisiska kvinnans arbetssituation, prostitutionen, preventivmedels- och abortfrågan. I en bildsvit fick vi se hur en abort med vacuummetoden går till.

Affischer och bulletiner såldes och för intresserade fanns det en samling böcker om kvinnokampen i Portugal. Det rådde en öppen atmosfär i huset och det var lätt att komma i samtal med människor. Många stod och delade erfarenheter med varandra.

Ett intressant inslag i veckans program var en rapport om kvinnans situation i Portugal och hennes del i revolutionen. Det berättades om hur kvinnorna

ockuperat fabriker och om de svårigheter de haft utöver männens som kvinnor i ett patriarkaliskt land.

Två dagar ägnades åt debatt om abort och preventivmedel, två mycket omstridda frågor i det katolska Portugal. Abort är fortfarande olagligt, liksom propaganda för abort. Efter revolutionen har dock några sjuksköterskor börjat utföra aborter på egen hand, något som regeringen ser genom fingrarna med. I avslutning till denna debatt hölls ett möte på St Marias sjukhus i Lissabon med sjukvårdspersonalen. Man diskuterade abort och preventivmedel samt läkarens roll. Under resten av veckan debatterades kvinnorna i klasskampen, internationell solidaritet och olika aspekter på kvinnans förtryck.

Diskussionerna och debatterna som hölls under veckan var öppna för allmänheten och både män och kvinnor deltog. Till kvinnoveckan hade det strömmat in representanter för kvinnorörelser i Belgien, Luxemburg, Holland, Schweiz, Frankrike, England, Tyskland och USA, dock ingen från Sverige.

För att samordna den internationella kvinnokampen utges varje år en kvinnobulletin och 1975 är det Abortion Law Reform Association i England som står för den. Intresserade uppmanas att vända sig till: Abortion Law Reform Association (A Woman's Right to Choose), 186 King's Cross Road, London WC1X 9 DE, Storbritannien.

MLM och MCALG tar tacksamt emot ekonomiska bidrag, vilka kan sändas till:

Madalena Barbosa, MCALG,
AV. Sidonio Pais 28
Lisboa, Portugal.

P.S.
A-M. L

Fyrtio års fascism har berövat kvinnorna erfarenhet av att fatta egna beslut och av att organisera sig. Männen dominerar alla nya rörelser som uppstod efter revolutionen. En politiker långt ut på vänsterkanten förklarade att om han tog upp frågor som hushållsarbete eller abort skulle kvinnorna skratta. Men inom MLM har vi haft motsatta erfarenheter, sa Madalena Barbosa, som rapporterade om kvinnorna och revolutionen på kvinnoveckan i Lissabon.

— Strax efter kuppen den 25 april 1974 skedde en allmän mobilisering mot auktoriteter. Vi började ifrågasätta cheferna i fabrikena och godsägarna på landsbygden.

Många textilfabriker står nu under arbetarnas kontroll. Majoriteten av arbetarna inom textilindustrin är kvinnor och de har spelat en stor roll i kampen, i och med att de har varit de mest lågavlönade.

— Vi märkte att i hela denna kamp var kvinnorna inte rätt representerade inom arbetarkommittéerna utan var alltid i minoritet trots det faktum att de representerade majoriteten av arbetarna på fabrikena, sade Madalena Barbosa. Kanske det beror på att det är kvinnorna som sköter hemarbetet.

— Även där kvinnorna startade kampen blev det männen som tog över. Kvinnorna valde män till kommittéerna trots att kvinnorna gör samma arbete som männen.

Portugals kvinnor mot 40 års fascism

Männen anser att kvinnorna är oförmögna att diskutera och delta i kommittéarbetet.

I en ledarartikel i en lokal tidning i Alentejo föreslogs lika lön för alla vilket innebar 190 escudos per dag för män och 140 escudos per dag för kvinnor!

— Eftersom kvinnorna inte är representerade i kommittéerna diskuteras där inget om barntillsyn, abort, preventivmedel eller löneklyftorna, förklarar Madalena Barbosa.

De flesta kommittéerna accepterade olika lön och där ledarna ville införa lika lön hotade männen med att strejka och angav som skäl att kvinnorna inte gjorde samma arbete som dem. Några använde dessa strejker till att få ännu högre lön för männen på kvinnornas bekostnad. Som en följd av kampen på arbetsplatsen började folk ställa högre krav på bostäder och många som inte hade någonstans att bo tog över och ockuperade hus. Även i det här fallet följde kvinnorna männen och tog aldrig initiativet.

— De tycks göra vad männen anser vara bäst och tar inte upp sina egna problem. I alla revolutionära kommittéer är kvinnorna i minoritet, poängterade Madalena Barbosa.

— När kvinnorna tar över en fabrik har de att kämpa med extra svårigheter. De måste då stanna och bevaka fabriken även på natten. Det accepterar inte deras män och

försöker därför påverka dem att sluta arbeta och komma hem. En fabrik har till exempel nu bara 70 kvinnor anställda mot tidigare 140.

MLM anser att den ekonomiska krisen i Portugal beror på den importerade inflationen, den ekonomiska bojkotten mot Portugal och flykten av chefer och ägarna. Arbetarna har därför ofta tvingats ta över fabriken själva utan hjälp från fackföreningar eller MFA. Valet har stått mellan att antingen låta produktionen upphöra helt eller att själva överta driften.

Som exempel på de problem som kan uppstå när arbetarna tar över fabriker nämner Madalena Barbosa en fabrik där kvinnorna inte kunde få tag på nytt råmaterial på grund av den internationella bojkotten mot Portugal. Det finns nu bara 21 arbetare kvar mot tidigare 120 och produktionen har nästan upphört. Ofta får arbetarna ta hand om den här typen av problem själva, och på en fabrik bad kvinnorna gråtande den förre ägaren att komma tillbaka och hjälpa dem.

— Kampen måste verkligen samordnas, fastslår Madalena Barbosa.

— Den positiva sidan av kampen har varit att kvinnor har kommit samman och för första gången talat om gemensamma problem, till exempel behovet av barntillsyn, kollektivhushållsarbete, moderskapet, könsroller. Det här

är åtminstone ett första steg, men det återstår för kvinnorna att ta en aktiv del i den revolutionära och demokratiska processen. Faktum kvarstår att kvinnornas problem inte tas upp i arbetarkommittéerna.

Fyrtio års fascism har berövat kvinnorna erfarenhet av att fatta egna beslut och av att organisera sig. Männen dominerar allt nya rörelser som uppstod efter revolutionen. En politiker långt ut på vänsterkanten förklarade att om han tog upp frågor som hushållsarbete eller abort skulle kvinnorna skratta. Men inom MLM menar man att man haft motsatta erfarenheter.

Vad det gäller lagstiftningen så är det många lagar som kvarstår från den förra regimen, bl a gäller detta abort- och preventivmedelslagstiftningen. Dessa lagar har inte ändrats sedan 1866. I Portugal är abort strängt förbjudet och även propaganda för abort är förbjudet. Trots lagstiftningen har abort alltid förekommit, uppskattningsvis sker 150 000 illegala aborter per år. Dessa aborter utförs ofta med mycket primitiva metoder som leder till infektioner och dödsfall, till exempel gör kvinnorna på landet abort själva med nålar. Överklasskvinnor har alltid kunnat ordna detta på ett säkert sätt genom att åka utomlands eller genom att betala en läkare 2 000 till 3 000 escudos.

Abort har intagit en stor plats i det portugisiska samhället för att användning av preventivmedel är sällsynt. Detta beror på den portugisiska mannens reaktionära inställning till preventivmedel, menar MLM.

P-piller var före kuppen förbjudet genom regeringsdirektiv. Efter kuppen har privata kliniker börjat skriva ut recept på P-piller och utföra aborter. Men eftersom det fortfarande är olagligt läggs ansvaret på den enskilde läkaren. Kondomer, däremot, har alltid varit tillgängliga, kanske för att det är ett preventivmedel för män. För att få P-piller måste kvinnan gå till en läkare och få ett recept utskrivet. Många läkare har en reaktionär inställning till preventivmedel och vägrar att skriva ut recept. Kvinnan blir därmed utlämnad till läkarens godtycke.

Efter kuppen den 25 april har en grupp sjuksköterskor börjat utföra aborter på egen hand i liten skala mot en avgift av 200 escudos. En sjuksköterska utför enligt uppgift 7 aborter per dag.

— Vad vi behöver är en lagstiftning som försäkrar fri abort och fria preventivmedel så att kvinnan själv får bestämma, säger Madalena Barbosa. Trots svagt uttalat stöd från MFA har ingenting gjorts.

De flesta män i Portugal har en reaktionär inställning till kvinnor vilket stöds av den kvarstående fascistiska lagstiftningen. En kvinna kan inte lämna landet utan sin makes tillstånd. Om en man dödar sin hustru för att hon har knullat med en annan man blir hans enda straff att han får lämna distriktet sex månader. Mannen har makt över sin hustrus kropp genom

En medlem av MCALG (aktionsgruppen för fria aborter och fria preventivmedel) propagerar på Rossio-platsen i Lissabon.

att det är han som bestämmer om hon ska leva eller dö i en farlig förlossning. Han har också juridisk rätt till barnet innan det är fött.

— Det finns kvinnor som fött upp till fjorton barn av vilka hälften dött pga att kvinnan är för trött och för sliten för att bry sig om om hon själv eller barnet dör, tillade Madalena Barbosa.

Det Portugisiska Kommunistpartiet (PCP) har i sitt handlingsprogram tagit upp liberalisering av abort men punkten är vagt utformad och PCP har, enligt MLM, inte utövat någon påtryckning på regeringen i frågan. MDM, en kvinnoorganisation inom PCP anser att abortfrågan inte är

viktig just nu utan att det viktiga är att genomföra revolutionen. MLM och MCALG, däremot, anser att abortfrågan är en del av revolutionen.

(Med detta avslutades rapporten, och mötet öppnades för debatt. Några frågor citeras här.)

Fråga: Trots att revolutionen har ägt rum, har kvinnans ställning inte alls ändrats!

MCALG: Jag håller inte med om att kvinnans situation inte alls har ändrats. Vi måste komma ihåg att de flesta fabriker där man började strejka före kuppen var fabriker där kvinnor var i majoritet. Det självförtroende som har växt fram under kampen är mycket viktigt.

F: Kan ni klargöra de olika partiernas ståndpunkt till kvinnorörelsen?

MLM: Vänstern stödjer kvinnan som arbetare och när de har tagit över fabriker. Men kvinnor utestängs ofta från diskussioner och PCP tar inte alls upp kvinnans situation. Faktum är att männen behåller sin dominerande och förtryckande ställning.

F: Finns det en fara för att hö-

gern kan mobilisera kvinnor mot MFA på samma sätt som i Chile?

MLM: Många kvinnor är politiskt omedvetna och vänstern är emot kvinnorörelsen. De säger att de är för abort men det politiska klimatet tvingar dem inte att handla därefter. Även när kvinnor har någonting att säga på möten måste de uppträda som män för att bli hörda och de får bara prata om det som berör männen. Detta höjer knappast medvetandet.

— Vi anser emellertid, att det finns stora möjligheter för MLM, trots att organisationen fortfarande är liten och kvinnornas medvetenhet är låg. De flesta politiska aktiva kvinnor arbetar inom partier och har inte förstått nödvändigheten av att arbeta separat eller har inte tid för att de sköter hemarbetet. Det krävs en hög medvetenhet att förstå att en kvinnorörelse också är nödvändig. MLM går ut till fabriker och jordbruk individuellt eller i grupp och diskuterar med kvinnor om deras situation vilket är det bästa sättet att medvetandegöra dem. □

Kvinnokamp mot Franco-regimen

I Milano hölls i april i år ett möte för att fira 30-årsdagen av av kampen mot fascismen. Två dagar ägnades åt kvinnornas kamp mot fascismen förr och nu. Under dessa två dagar deltog två representanter för MDM (El Movimiento Democrático de Mujeres) i Spanien.

Fascismen innebär starkt kvinnoförtryck: kvinnorna anvisas en enda roll, den att sköta hem och barn. De anställs bara som billig andra klassens arbetskraft, om de alls kan få arbete. Kulturbudet är minimalt och stöder bara den traditionella kvinnollen. Skilsmässa är nästan omöjlig. Francolagarna omyndigförklarar kvinnan.

MDM är en demokratisk kvinnoorganisation som underjordiskt organiserar kvinnor ur alla sektorer i samhället. Man arbetar för bildandet av en bred politisk front av kvinnoorganisationer.

MDM anser att kampen för kvinnans frigörelse måste förenas med kampen för ett socialistiskt samhälle. I sitt tal på mötet framhöll MDM:s representant Maria (fingerat namn) att kvinnorna spelar en viktig roll i strejkerna i Spanien, tex textilarbeterskornas strejk i Cataluna, fiskarhustrurnas aktioner för att få rätt till regelbundet familjeliv, kvinnorna i Camona som demonstrerade för kampen till vattenförsörjning av sina hem, de politiska fångarnas hustrur som kämpar för amnesti. De spanska kvinnorna spelar en viktig roll i den allmänpolitiska kampen.

MDM verkar bl a genom de lagliga organisationerna som husmodersföreningar o dyl. Det var dessa lagliga organisationer som genomförde en köpstrejk mot de höga matpriserna och dyrtiden. Den 20 februari stod alla saluhallar utan kunder — det var Madrids 800 000 husmödrar som genomförde denna aktion. Fascistregimens svar blev att 23 olika kvinnoorganisationer förbjöds att verka under tre månader framöver.

A.H.

Kvinnornas världskongress i Östberlin

— När en kvinna gifter sig i mitt land, då blir hon mannens egendom. Han bestämmer över henne och över barnen, och min man har nu bestämt att min dotter inte ska få gifta sig med den hon vill. Det är väl fel! Jag har aldrig talat förr och nu har jag inget mer att säga. Patricia från Zimbabwe, en av 2000 deltagare i världskongressen i Östberlin, gick tillbaka till sin plats.

Patricias lilla tal var ett av de få spontana och personliga uttalandena under den fem dagar långa kongressen. Mest framfördes fastslagna sanningar och deklarationer.

Men, som någon påpekade, under förberedelsearbetet som pågått i ett år, har man inte talat om kvinnokongress. Man har arbetat för en världskongress under det internationella kvinnoåret.

DDR:s kvinnoförbund stod som värdar för 2000 delegater, observatörer och gäster. 140 länder representerades. Sveriges delegation på 17 kvinnor bestod av deltagare från Centerns kvinnoförbund, Folkpartiets kvinnoförbund, Fredrika Bremerförbundet, Yrkeskvinnors klubb, Internationella Kvinnoförbundet för Fred och Frihet samt SKV. Moderata Samlingspartiets Kvinnoförbund och Socialdemokratiska Kvinnoförbundet deltog inte.

Kongressen öppnades av Freda Brown, som varit ordförande för förberedelsekommittén och nu också valdes till kongressens ordförande. Budskap från olika regeringar framfördes — kvinnor läste upp vad deras manliga statschefer skrivit — från Sovjet, Kuba, Guinea, Mocambique, Somalia

och många fler. Det fanns också ett budskap från Yassir Arafat, PLO, som handlade om sambandet mellan kvinnans frigörelse och hennes folks frigörelse.

Det sambandet kom igen i många andra uttalanden. Egentligen kom kongressen mera att bli en solidaritetsmanifestation än en konferens om kvinnofrågor.

De palestinska kvinnorna fick en central plats genom att så många delegater kom in på deras situation. De fick många sympatiapplåder. Politiska demonstrationer förekom också när palestinskor tågade ut då israeliskor talade eller tvärtom.

Det varmaste stödet gavs ändå den vietnamesiska delegationen med representanter både från DRV och PRR. En buddist-nunna fanns också med. Och i det slutliga uttalandet fanns ett särskilt

stycke som handlade om stöd till Vietnam och dess återuppbyggnad.

Kongressen delades in i nio kommissioner: Kvinnans ställning i lagen och praktiken, Kvinnan i arbetslivet, Kvinnan och utvecklingen, Kvinnan och familjen, Kvinnan och utbildningen, Kvinnan i kamp mot imperialismen, Kvinnobilden i massmedia, Kvinnan och freden och Kvinnan i kamp för nationellt oberoende.

Varje kommission, som innehöll cirka 200 deltagare, enades om ett gemensamt uttalande, som kommer att skickas ut till alla som var med. Slutligen togs också ett uttalande från hela kongressen och en appell till alla världens kvinnor. Båda innehåller alla de krav på likställighet, utveckling och fred som de flesta människor vill ställa. Men tonvikten är klart politisk, mot imperialism och neokolonialism, mot fascism och rasism.

En grupp feminister, huvudsakligen från USA, men även några från Danmark, Italien, Frankrike och England, samlades till ett mycket informellt möte under en lunchrast och enades om ett ut-

Patricia från Zimbabwe

talande att kongressen helt missat de kvinnofrågor som handlar om nya samlevnadsformer, förhållandet mellan man och kvinna, kvinnan utanför rollen som maka och mor och våld mot kvinnor.

Några östtyska kvinnor som lyssnade till feministerna menade att sådana frågor var västvärldens lyxproblem och att det finns oändligt mycket viktigare saker

att börja med. Och när en dansk feminist på en av kommissionerna försökte tala om den lesbiska kvinnorörelsen blev hon nedtystad, framför allt av kubanskorna.

Feministerna lämnade dock fram sitt uttalande och berättade också att man ska hålla en tribunal om våld mot kvinnor — våldtäkt, hustrumisshandel, tvång att föda barn — i Bryssel i mars. Tribunalen ska öppnas av Simone de Beauvoir.

Berlinkongressen slutade festligt med att tvåtusen östtyska barn lämnade blommor till gästerna. Och barnen framhöll solidariteten som det viktigaste.

Min egen personliga upplevelse av kongressen blev just solidariteten. Den officiella delen var i och för sig intressant, men personliga möten under kafferaster och lunchuppehåll med systrar i Vietnam, Chile, Spanien och tredje världen gav mej en känsla av att stödet till dem och deras kamp måste komma i förgrunden.

Gunilla Myrberg
Ann Andrén (foto)

VIETNAMESISK GRAFIK,
varor fr Kina, DRV, DFR Korea.

SOLIDARISK HANDEL
Kungsstensg 27. Tel 08/31 86 42
(Nära T-banan, Rådmansgatan)

KVINNOKAMPEN

★

KLASSKAMPEN

Reportagen, intervjuerna,
kommentarerna som du inte
finner i monopolpressen
hittar du i vpk:s tidning

ARBETARTIDNINGEN

Ny Dag

Utkommer varje onsdag
och fredag. Ring och pre-
numerera 08/52 00 95 eller
031/12 76 07.

Sovjetkvinnor på besök

Galina Suchorotjenkova (th), ordförande i kemiarbetarnas fackförening i Moskva samt Lena Alexejeva (tv) från Sovjetunionens kvinnokommitté har gästat SKV i Stockholm och Göteborg. I mitten syns Evy Andrén, ordförande i Göteborgsdistriktet. Galinas fackförening har 160 000 medlemmar, av vilka 40 procent är

kvinnor.

Våra sovjetiska gäster besökte fackliga och statliga institutioner, skyddade verkstäder, bibliotek och skolor. De berättade vid flera möten och träffar om kvinnorna i Sovjet och om fackföreningarnas uppgifter för en intresserad och vetgirig publik.

E.P.

AKTUELLT

KVINNOR KAN

var huvudparollen för kvinnoförbundens gemensamma aktion i Stockholm söndagen den 19 oktober. Bakom aktionen stod partiernas kvinnoförbund, Husmodersförbundet Hem och samhälle, Fredrika Bremer-förbundet, SKV och Yrkeskvinnors klubb. De paroller man kunnat enats om gick i de ömsesidiga kompromissernas tecken: Kvinnor kan, Sida vid sida, Delat samhällsansvar — delat ansvar i hemmet, Kvinnan tale i församlingen, Fler kvinnor i styrelserummen, Den nye mannen är pappaledig, Tid att vara förälder. Grupp 8 ställde inte upp när de inte fick gå med egna paroller. SKV-medlemmarna markerade sin tillhörighet genom att bära var sitt ex av Vi människor i taget.

Kvinnodagen inleddes med demonstrationståget med ca 600 deltagare. På Sergels torg talade Judith Jederberg om kvinnans glömda roll i historien. Sedan var det program i Kulturhuset hela dagen med sång av Kjerstin Dellert och Elisabeth Söderström, utfrågning av olika myndigheter och organisationer, rapporter från Mexikokonferensen.

— Att vi ställde upp trots att vi inte fick föra fram våra egna krav, som t ex utbyggnad av daghemmen, beror på att vi tror att en sådan här aktion ändå riktar uppmärksamheten på kvinnornas problem, säger Eva Palmaer, ordförande i SKV. Vi fick också tillfälle att presentera SKV för åtskilliga tusen besökare på Kulturhuset.

Kvinnor kan

visade också kvinnorna på Island den 25 oktober. Då strejkade 40 000 kvinnor, så gott som hela den vuxna kvinnliga befolkningen. De strejkade från arbetsplatser och hemarbete och lamslog hela ön. Telefonväxlarna stod stilla, i affärerna fick butiksheferna sköta kassaapparaterna, postkontor och banker och skolor var tomma, fiskeindustrierna tysta. Männen fick ta med barnen till jobbet och kunde inte ens gå ut och äta eftersom servitriserna strejkade. De enda

som arbetade lär ha varit hårfri-sörskorna, eftersom de menade att en strejk av dem inte skulle drabba männen. Aktionen fick en väldig genomslagskraft och to m intervjuade män och chefer erkände det berättigade i aktionen. Också den här KVINNOR KAN-

aktionen byggde på kompromisser — ingen förde fram egna politiska krav. Vad man vann var viktigare: att nå kvinnor man aldrig förut nått, att aktivera kvinnorna och visa på den dolda kraft i samhället som kvinnorna utgör och som bara väntar på att bli väckt.

Ord & bild

ETT KVINNONUMMER

var Ord & Bild nummer 4/75. Artiklar om kvinnor och arbete, om kvinnor och privatliv, om kvinnolitteratur. (8:50)

KVINNOFRÅGAN OCH KVINNOKAMPEN

har Ord & Bild regelbundet skrivit om. Vi har satt samman ett studiepaket av åtta nummer (inkl. 4/75) med material om könsrollsrörelsen och arbetsmarknaden, kvinnoseparatismen, om kvinnliga bildkonstnärer, om arbetarkvinnorna och familjen, om feminismen och mycket annat. Paketet kostar 35:— och kan beställas via vårt postgiro 1683-2. Skriv "kvinnor" på talongen.

KVINNOR OCH KVINNOKAMP

är ämnen som vi skall behandla också i fortsättningen. Prenumerera! En prenumeration 1976 kostar 70:— (stud. 60:—). Sätt in summan på giro 1683-2. Gör du så innan årsskiftet får du också sista numret 1975.

Höstweekend i Göteborg

Göteborgsdistriktet frångick i år sin vana att anordna en studie-weekend varje år. Kungälvskonferensen tog för många krafter i anspråk. Men så stort är intresset för denna form av koncentrerad genomgång av vissa aktuella saker att distriktsstyrelsen fick i uppdrag att anordna en höstweekend i stället. Genom välvilja från styrelsen för SKF:s semesterö Lilla Brattön och medverkan av vår medlem Greta Johansson som i många år varit medhjälpare på ön fick vi för en i vårt tycke billig penning disponera anläggningen första veckan i sept. Deltagarna från olika delar av Göteborg och Mölndal transporterades med buss i härlande regn ut till Tjörnbroarna där en båt stod klar att ta oss den korta vägen över sundet till ön.

Efter ett middagsmål samlades vi till den första inledningen som gavs av fil kand Astrid Höglund. Hon gjorde en klar och fin bakgrund med historiskt perspektiv på Portugal vars situation idag verkar så förbryllande för många av oss. Efter att ha redogjort för vad de olika partierna och rörelserna står för i dag klargjorde hon motsättningarna och diskussionen som följde visade också att de deltagande med stort intresse följt de olika faser i det spel som vi alla hoppas skall leda till ett fritt och demokratiskt Portugal.

Man sov härligt i de trevliga stugorna runt om i bergknallarna när man äntligen kom i säng men trots detta var många spänstiga kvinnor uppe i ottan för en promenad runt ön i det härliga brittsommarvädret. Elisabeth Östberg, gymnastiklärare och f d landslagsidrottande kvinna, försökte mer eller mindre framgångsrikt böja några stela ryggar på en grön gräsmatta. Alla var tillräckligt glada för att åstadkomma riktigt nätta trippanden i strumplästen. Kl 9 00 serverades frukost och sedan vidtog inledning och diskussion om förslaget till 6-timmars arbetsdag. Under teknad inledare kunde konstatera att många hade samma uppfattning om ett bra förslag som inte får förfuskas eller sönderdelas på ett sätt som skulle återverka till skada för kvinnorna som attraktiv arbetskraft.

Med avbrott för lunch diskuterades och arbetades i grupper om förslag att föra fram i fack- och andra organisationer i denna fråga. Bodil Österlund från förbundsexpeditionen redogjorde kort om förbundets studieplaner för hösten.

Vi inbjuder gärna deltagare från närliggande orter till oss. Hör av er. Ett telegram till Spaniens regering och Sveriges ambassad om upphävande av dödsdomarna, och ett uttalande om vår solidaritet med de demokratiska krafterna i Portugal avsändes.

Evvy Andrén

AEROFLOT

är inte bara MOSKVA och LENINGRAD

Vi flyger också till

**JAPAN
OST- och SYDOST-
ASIEN**

Närmaste vägen går via Moskva

**Allt fler flyger också
från Stockholm till:
OSLO, AMSTERDAM
och KÖPENHAMN
MED AEROFLOT**

soviet airlines

Tel: 08/21 02 14, 21 70 07
Besöksadress: Sergels torg 6,
Postadress: Box 400 07,
103 41 Stockholm

öppna här

rätt 12 27 41 56 74 rad

SNABB*BINGO
Full rad ger 100

4 rätt ger 50 3 rätt ger 10
2 rätt ger 5 1 rätt ger 2

K/I Serie 1 164

SNABB-BINGO

Öppna denna lucka och se om du fått
VINST

Har du vunnit kan du välja
CHANS

KVITT eller DUBBELT
18 17 16 15 14
ger 50 ger 25 ger 15 ger 5 ger 2
Chans på dubbel vinst. Läs på lotterns baksida

KVITT ELLER DUBBELT

1 2 3
öppna här

LUCKORNA ÖPPNAS I NUMMERFÖLJD.
Ess räknas som 1 eller 14
21 ger 100
20 19 18 17
ger 50 ger 10 ger 5 ger 2
S/I Serie 239 *

"21"

13 rätt ger 1 vinst
12 rätt ger 2 vinst
11 rätt ger 3 vinst
10 rätt ger 4 vinst
9 rätt ger 5 vinst
rätt rad
öppna här

13 RATT

Samtliga kostar per kartong om 1 000 st. kr 58:— inkl. moms. Samtliga finnes med garanterade vinster för 500:—
Porto tillkommer

FÖRENINGSTRYCK minimum 25:—
Prov sändes på begäran.

G.V. GAJNER AB

Box 41 • 161 26 Bromma
Kvarnbacksvägen 67
Telefon 08/25 84 00, 25 84 75

Faderskap och vårdnad — SKV:s remissvar

SKV stöder i sitt remissvar de föreslagna ändringarna i föräldrabalken beträffande faderskapsreglerna. Man betonar att det är viktigt att inte göra någon skillnad mellan familjer där föräldrarna är gifta och där de lever samman utan giftermål. "Önskan från båda föräldrarna att gemensamt ta hand om sina barns vårdnad och gemensamt ta det rättsliga ansvaret för dem finns där oberoende av om de är gifta eller inte."

"Många ogifta föräldrar känner det som en orättvisa att endast den ena föräldern har den rättsliga vårdnaden. Det skulle också innebära en trygghet för de ogifta föräldrarna att veta att vid den enes död får den andre automatiskt stå kvar som vårdnadshavare för barnen — om föräldrarna haft gemensam vårdnad om barnen". Ett skäl till att lagen inte ändrats där tycks vara att vid gemensam vårdnad finns

ingen skyldighet till underhållsbidrag. SKV anser att frågan om vårdnadsbidrag och bidragsförskott måste omprövas så att det inte utgör hinder för en lagändring.

SKV säger vidare i sitt yttrande:

"Ogifta föräldrar skall alltså enligt förslaget inte automatiskt — som gifta föräldrar — få gemensam vårdnad om barnen utan måste formellt ansöka om detta.

Först när domstol beslutat att de ogifta föräldrarna skall ha gemensam vårdnad om barnen så betraktas de — i detta avseende — på samma sätt som gifta föräldrar.

Det är opraktiskt och förödmande att människor som önskar leva tillsammans utan äktenskap och gemensamt ta hand om sina barn skall behöva gå till domstol för att få tillstånd att utöva en så självklar rätt som den gemensamma vårdnaden om

barnen.

SKV vill betona vikten av att det inte skapas olika regler för gifta och ogifta föräldrar.

Vi vill därför föreslå att 6 kap 6 § ges en annan formulering än i det nya lagförslaget — med följande innebörd:

"Vare sig föräldrarna vid barnets födelse äro gifta med varandra eller ej står barnet under vårdnaden av dem bägge till dess annat förordnas!"

Rättelser

I Anna Lena Lindbergs rapport från den kvinnohistoriska konferensen i Holland i förra numret hade några ord blivit fel. Det var en konferens om litteratur-, konst- och socialhistoria. Inte bara i litteraturhistoria, som det stod i referatet.

I artikeln om Kvinnfolk i 3/75 hade Monica Sjöös namn fallit bort bland konstnärerna. Vi beklagar.

Det sägs att det pratas om Fönstret

Kan du ha minsta intresse av kultur utan att regelbundet läsa Fönstret?

Kan du gå i en studiecirkel utan att vara prenumerant? För bara 18 kr för hela 16 nummer? Knappast.

Det är svårt att vara med i snacket om du inte har läst Fönstret. Det är ju självklart att du ska ha en tidning som tar upp allt som angår just dig. Den är oundgänglig om du har minsta intresse av människan i folkrörelserna.

Finner du något som är snett, skriv om det i Fönstret. Kan du läsa en annan tidning utan att läsa kritik eller beröm av Fönstret? Det är svårt. Gör slag i saken på momangen om du inte redan gjort det.

PRENUMERERA!

Sänds till:
Fönstret, Box 11044, 100 61 Stockholm.

Jag vill prenumerera på Fönstret tills vidare.

Namn

.....

Adress

.....

Personnummer

Obs Skicka inte pengar förrän du fått inbetalningskort

Konsumentägt – ett skäl handla i Konsum och Domus!

Även om man är "konsumtrogen" händer det väl att man köper småsaker som frukt, läsk och tidningar – på annat håll. Men egentligen är det en dålig affär. Dels får du ofta betala högre priser och dels får du ingen återbäring. Men "många bäckar små..." som du vet – de här småsakerna blir ganska stora utgifter på ett år. Och varför avstå från den återbäringen!

Både du själv och din förening tjänar faktiskt på att du är köptrogen i stort som i smått!

Odhnoffs barnreform

I februari 1974 tillsattes Familjestödsutredningen för att undersöka möjligheterna att ge småbarnsföräldrar kortare arbetsdagar med inkomstbortfallet betalt av en särskild försäkring.

I juli 1975 kom betänkandet som heter: Förkortad arbetstid för småbarnsföräldrar (SOU 1975:62). Rekvirera den från Libers förslag, den innehåller en mängd nyttiga uppgifter.

Här är huvudpunkterna i reformförslaget:

- 6 timmars arbetsdag för småbarnsföräldrar. 10 månader för mamman och 10 månader för pappan. Om bara den ena föräldern utnyttjar reformen gäller bara 10 mån, men för ensamstående föräldrar gäller 20 månader. Rätten till kortare arbetsdag kan utnyttjas tills barnet är 3 år.

- Heltidsledigheten i föräldraförsäkringen förlängs till 8 månader, (från tidigare 7 mån) förutsatt att pappan tar ut en av dem.

- Rätten till sjukpenning för att vara hemma hos sjuka barn utökas från 10 till 15 dagar. Under en dag per år skall också föräldrar kunna få ersättning för sk föräldramedverkan i förskolan.

- Rätten för adoptivföräldrar att utnyttja föräldrapenning förlängs från nuvarande 20 dagar till 90 dagar.

Reformförslaget har orsakat en intensiv debatt, och det socialdemokratiska lägret var ganska splittrat under september. Socialdemokratiska

Kvinnoförbundet hade kongress i samma månad och röstade ned förslaget med stor majoritet. Kvinnoförbundet ville ha 6 timmars arbetsdag för alla, och man såg förslaget i motsättning till utbyggnaden av barnomsorgen. LO som tidigare deklarerat sitt motstånd mot en särlösning

för småbarnsföräldrar, tyckte att regeringen borde vänta på svaren. Men regeringen klargjorde, utan att direkt fatta beslut, redan i mitten av september att reformen skulle drivas igenom.

Att det är barnen utredarna tänker på, det är uppenbart och positivt, (om sen följden blir att småbarnsföräldrar, främst kvinnorna, diskrimineras på arbetsmarknaden, det ursäktar Camilla Odhnoff med att säga: "Dom är ju redan diskriminerade").

Odhnoff och regeringen har förklarat för Socialdemokratiska Kvinnoförbundet att "reformen är ett komplement till en fullt utbyggd barnomsorg", och vips så sätter Lisa Mattson upp tummen (och tycks glömma de andra argumenten mot reformen) för hela det familjepolitiska programmet där delreformen ingår.

Kostnaderna för förslaget är 525 miljoner kronor (lika mycket som en barnbidragshöjning på 300 kr per barn och år).

**Köp
en
bok
från**

**Bo
Cavefors
Bokförlag**

Föräldraförsäkringen och nu utbyggnaden av den, finansieras till 85 procent av socialförsäkringsavgifter från arbetsgivare och till 15 procent av statsbidrag. Reformförslaget innebär en höjning av avgifterna med ca 0,3 procent. Alltså inte ens 1 procent. Delreformen är ett billigt och enkelt sätt att tysta en grupp människor som skulle kunna vara den bäst motiverade, pådrivande kraften för 6-timmars arbetsdag för alla.

SKV har tagit ställning mot förslaget. Uttalandet som refererades i 4/75, kan fås från SKV:s kansli, Box 31 20, 103 62 Stockholm.

B Ö

Göteborg

**Länsmansgårdens
Tobak**

Daggdroppegatan 2 - Tel. 54 45 72

**NYA MODUL-TV
— FÄRG —**

hos

Philip Carlsson Radio o TV

Husargatan 24, Göteborg.

Tel. 031/11 15 86

Bagarmossen

Nyheter varje vecka

O. L:s Textil

Emågatan 29 — Bagarmossen

Tel. 48 03 47

Julgotter

Goda presenter hos

Evas Frukthop

Lagaplan 6

Bokhandeln Kvinnfolk

öppnas i Stockholm den 8 november. Bokhandeln drivs av en grupp kvinnor med anknytning till kvinnorörelsen och där kommer att finnas böcker, bilder, skivor, tidningar om och för kvinnor. Dessutom kommer tidvis att finnas utställningar. Liten kaffeservering blir det också.

Gruppen bakom bokhandeln utkristalliserades under arbetet med utställningen "Kvinnoarbete — kvinnokultur" som ingår i utställningen "Kvinnfolk". Vi som är med är Anna-Lisa Bäckman, Harriet Clayhills, Irene Lundholm, Birgit Lundin och Lotta Melanton.

Tanken bakom projektet är dels att vara en central för kvinnokultur, dels att vara en samlingspunkt för kvinnor. Bokhandeln ligger på Heleneborgsgatan 46 i Stockholm, tel. 69 79 70. Öppetider: Onsdagar 12—19, fredagar 12—19 och lördagar 12—16.

I pressläggnings- ögonblicket

meddelas att en av den radikala arbetarrörelsens mest entusiastiska kämpar, *Hildur Lönnström*, avled den 24 oktober.

Hennes insatser för bl a Vietnams kämpande folk är väl känt.

Porjusvännerna

Tyvärr måste recensioner och tidskriftsbevakning utgå ur det här numret av utrymmeskäl. Vi återkommer i nästa nummer med de avdelningarna i ordentligt omfång.

Red.

Kom till

I JULKLAPPSJAKTEN!

Ni går inte förgäves, vi har stora storlekar upp till 54, rymliga i måtten.

Egen tillverkning

Fleminggatan 29. Tel. 51 60 30
Hörnet Fleminggatan/Agneatan

KUNGSBROBAREN

Kungsgatan 82
Väläggad mat, Gott kaffe

GUNBORGS BLOMSTERHANDEL

T-stationen i Björkhagen Tel: 49 72 88

"Kvinnorna bär halva himlen på sina skuldror och de skall erövra den"

Med detta Mao Tsetungcitat inleder Claudie Broyelle sin studie över kvinnans situation i Kina idag i Halva himlen. Ett komplement till Kvinnor i alla länder där 13 kvinnor redogör för kvinnans och kvinnokampens villkor i Europa. I USA och England uppstod den diskussion om kvinnorörelsen som alltjämt pågår. Läs Kvinnokamp! för en revolutionär kvinnorörelse, liksom V.I. Lenins Om kvinnans frigörelse. Till den fortlöpande diskussionen hör också Maria Marcus bok om kvinnor och masokism i Den fruktansvärda sanningen och Våra kroppar våra jag som förmedlar kunskaper om kvinnokroppen, kunskaper som också är en viktig förutsättning för insikt och frigörelse. Juliet Mitchells Psykoanalys och feminism utkommer i vår (1976) på Gidlunds. Vi fortsätter också med Kvinnofrågans sociala grunder del II och III av Alexandra Kollontay efter I Kvinnans kamp för ekonomisk frigörelse. En bit av hennes skönlitterära produktion presenteras med Arbetsbiens kärlek.

Ring eller skriv

om Du vill veta mer om våra böcker: 08/54 99 84, 56 00 28.

Postadress: Box 12016, 102 21 Stockholm.

Maria Marcus

GIDLUNDS

NU FINNS ALLA BÖCKERNA OM MARTHA QUEST I SVENSK ÖVERSÄTTNING AV SONJA BERGVALL

Staden med fyra portar är den sista delen i Doris Lessings stora romanbygge kring Martha Quest. Det omfattar cirka 2000 sidor, tog tjugo år att skriva och behandlar världen sedd genom Marthas ögon från första världskriget fram till omkring år 2000. Våldets barn, samlingsnamnet på de fem böckerna om Martha, är en skildring av en kvinnas hela liv mot det tjugonde århundradets dynamiska sociala och politiska bakgrund.

I originalpocket finns nu alla fem delarna utgivna

MARTHA Våldets barn I, 34:—

BRA GIFT Våldets barn II, 37:—

EN FLÄKT AV STORMEN Våldets barn III, 34:—

INSTÄNGD Våldets barn IV, 34:—

STADEN MED FYRA PORTAR Våldets barn V, 39:—

Varje bok i Martha Quest-seriens fem delar kan läsas helt fristående.

Alla priser är cirkapriser och inkluderar moms

Kvinnor för kvinnokultur gå med i Kvinnokultur!

Kvinnokultur är namnet på en nybildad kulturförening för kvinnor. Föreningen är ideell och partipolitiskt obunden.

- Kvinnokultur vill verka på en antiimperialistisk, antipatriarkal och antikommerciell grund.

- Kvinnokultur arbetar för att definiera vår kvinnokultur i Sverige, utveckla en ideologisk kamp och skapa sanna kvinnobilder.

- Kvinnokultur ser som sin uppgift att knyta an till de värdefulla inslagen i kvinnokulturen förr och nu.

Föreningen är öppen för kvinnor, medlemsavgiften är 35 kronor per år, stödmedlem betalar 40 kronor. Ansökan om medlemskap görs till föreningens styrelse.

Föreningen äger en projektfond ur vilken bidrag kan sökas för projekt som överensstämmer med föreningens syfte. Gruppprojekt prioriteras.

Projektfonden är uppbyggd på royaltypengar från kvinnoskivorna "Sånger om kvinnor", "Sånger om kvinnor och män" samt skivorna från teaterföreställningen "Jösses flickor".

För ytterligare information eller ansökan om medlemskap skriv till Föreningen Kvinnokultur c/o A Nordin Mårdstigen 5, 171 71 Solna.

NYÅRSRESA TILL MOSKVA

**Förbundet Sverige—Sovjets
traditionella Nyårsresor bör
ingen missa!**

Avr. 30 dec. hemkomst 6 jan.

**Pris från
1.275:—**

Begär upplysningar:

**Förbundet
Sverige—Sovjetunionen**
Katarinavägen 20
116 45 Stockholm.
Tel. 08/44 64 34

För Indokinas kvinnor och barn

PG 5 13 23-4

För några veckor sedan kunde vi överlämna 20 000 kronor till två vietnamesiska kvinnor som besökte Stockholm. Deras glädje var stor och de tackade och hälsade till alla goda givare. Det var så man skämdes när man hörde hur högt de uppskattade vår solidaritet — det är ju vi som ska tacka dem. De berättade från Sydvietnam om de stora problem de har att lösa och hur små deras ekonomiska resurser är och hur stora de sociala problemen är i ett land där USA spritt sin "kultur" och efterlämnat inte bara en ödelagd jord men också tusenden och åter tusenden ödelagda människor, förstörda av narkotika, sprit, prostitution. De här människorna ska omskolas till ett hederligt liv. Hur svår den uppgiften är kan vi ana när vi tänker på hur svårt vi i ett land som vårt med snart tvåhundra års fred har att lösa just sådana sociala problem...

Arbetet för stöd åt våra vietnamesiska vänner fortsätter. Vårt postnummer finns här ovan. En julkapp, en nyårgåva till Vietnams folk är just nu parollen.

Och här redovisningen:

Transport	308 220:93	Ingrid Wikström, Johanneshov	25:—
Maja Bolling, Göteborg	200:—	Birgitta Gunnarsson, Linköping	10:—
Elsa Andersson, Domsjö	15:—	Viola Harnell, Ölvsjö	20:—
Elisabeth Skagerberg, Täby	10:—	Ruth Davidsson, Solna	30:—
Eva Danielsson, Johanneshov	40:—	Birgit Bergman, Iggesund	50:—
Eskilstuna SKV-avd.		Gunnel Löfberg, Sollentuna	25:—
Till Greta Linderborgs minne	30:—	Barbro o. Christer Andersson	
Anna Pettersson, Avesta	20:—	Linköping	75:—
gm. Mia Emsheimer Stockholm,		Svea Trumstedt, Saltsjöbaden	25:—
Bössinsaml.	256:90	Edith Sundström, Karlsborg	10:—
Partilleflickorna, Onsala	125:—	S. Arvidsson, Göteborg	25:—
Sonja Borg, Partille	100:—	Stina Hammarström, Enskede	50:—
Hildur Lönnström, Porjus	50:—	Gunilla Petrén, Styrsö	25:—
Anny Ohman, Porjus	50:—	G. Landberg, Stockholm	26:75
Edith Hübinette, V:a Frölunda	100:—	Olle o. Gudrun Hambert,	
NN Solna	100:—	Mölnadal	100:—
Elly Francke, Göteborg	25:—	Signe Lundström, Kiruna	15:—
Tyra Westerlund, Farsta	30:—	Eva Berndtson, Göteborg	50:—
Karin Persson, Skärholmen	100:—	Lilian Andersson, Göteborg	50:—
Bojan Risberg, Enskede	10:—	Inga-Lill Aspelin, Göteborg	50:—
Britta Öberg, Saltsjö-Boo	50:—	NN	50:—
Ulla Bohman, Uppsala	50:—	Roy o. Anne-Marie Fjällstad	
Sara Liljebäck, Furulund	50:—	Dalsjöfors	50:—
Greta o. Bengt Segersson,		Harriet Clayhills, Stockholm	35:—
Göteborg	100:—	Ingrid Ask, Malmö	25:—
Elin Lagerkvist, Bromma	30:—	Elisabet Sonesson, Kristianstad	25:—
Sonja Pettersson, Partille	25:—	Agnes Brix, Luleå	10:—
Monica Hagberg, Norrköping	25:—	K R N, Bollnäs	50:—
M. Tamm—Götling, Uppsala	20:—	Karla Gustavsson, Lenhovda	10:—
Siri Aschberg, Stockholm	20:—	Eva Falk, Stockholm	25:—
Hilda Danielsson, Ludvika	10:—	B. Ö. Johanneshov	30:—
Gunborg Bergman, Stockholm	50:—	Erik Johansson, Mölnadal	10:—
Jan Lodin, Stockholm	25:—	Henrik Ström, Bålsta	97:—
Mirgit Hagberg, Luleå	25:—	Hilding o. Birgit Andersson,	
Elisabeth Curman, Stockholm	25:—	Johanneshov	20:—
S. Lundell, Bandhagen	25:—	Astrid Sjöqvist, Johanneshov	10:—
Märtha Andreasson, Göteborg	15:—	Ester Carlsson, Braås	20:—
Brita Petersen, Lidingö	20:—	Gunilla Palmstierna-Weiss,	
Kristina Stringberg,		Stockholm	100:—
Johanneshov	20:—	Anna Jansson, Bollnäs	10:—
Anna Bernhard, Skärblacka	20:—	Evy Jacobsson, Mölnadal	25:—

Astrid Svensson, Mölnadal	25:—
Annelie Jansson, Uppsala	25:—
Ebba Johansson, Göteborg	15:—
Eivor Marklund, Kiruna	50:—
H. O. Johansson, Göteborg	20:—
Sonia Andersson, Hägersten	10:—
Ulla Brosow, Karlstad	100:—
Sonja Hedström, Sundbyberg	20:—
O. Eriksson, Göteborg	10:—
Marie-Louise Svensson,	
Stockholm	10:—
Linnéa Jansson, Gävle	10:—
Kerstin Sinha, Vittskövle	25:—
Eva Larsson, Johanneshov	15:—
Ottilia Fredriksson, Ramvik	20:—
Sigrid Granbom, Lidköping	10:—
Kerstin Lindahl, V:a Frölunda	25:—
Gunni Blomé, Vallentuna	25:—
Alma Ylipää, Pajala	20:—
Ritva-Leena Lindqvist, Bromma	15:—
Valborg Holmberg, Österbymo	25:—
Karin Samuelsson,	
Hising Backa	50:—
Olga Wikdahl, Kiruna	25:—
Tuulikki Toivonen, Lund	60:—
Linne Johansson, Partille	10:—
Mona Malmqvist, Stockholm	25:—
Karlshamns SKV-avd.	60:—
Siv Marklund, Piteå	50:—
Bell Berg, Hägersten,	
Till Verner Lestanders minne	100:—
Soumi Liljgren, Göteborg	25:—
Rosa Wiendl, Deje	50:—
Dora Thenggren, Partille	100:—
Ester Lindmark, Vännäs	25:—
Holz, Saltsjö-Boo	50:—
Margit Raskh, Vingåker	20:—
Rut Karlsson, Storfors	75:—
Wivi Karlsson, Arboga	25:—
Eira Andersson, Älta	20:—
Kirsten Persson, Bjurslätt	
Göteborg	25:—
Anneröslil Kuhn-Pettersson,	
Rönninge	20:—
Ruth Skoglund, Partille	20:—
Aune Mukka, Haparanda	20:—
Anonym givare	100:—
Friderborg Abrahamsson, Luleå	25:—
Marianne Clarin, Uppsala	20:—
Eva Alexandersson, Rimbo	25:—
Berta Johansson, Borås	10:—
Vilma Gustavsson, Hägersten	25:—
Margot Mårdh, Stockholm	75:—
Rut Andersson, Södertälje	20:—
Christina Berntsson,	
Kungshamn	100:—
H. Brusewitz, Lidingö	20:—
kronor	313 101:58

Beställ foldern
**"USA MÅSTE BIDRA
TILL ATT LÅKA
KRIGETS SÄR"**
med information om
återuppbyggnaden i Syd-
vietnam samt en namn-
insamlingslista. Beställ
den från:
"Följ Paris-avtalet"
Box 100 54, 100 55 Stock-
holm 10.

KVINNOBILDER. En bok om kvinnors liv och arbete, producerad av SKV och Grupp 8 i samarbete med Ordfront. 12 kr + 75 öre i porto. Vid beställning av 5 ex portofritt.

Det är vi som hade dom byktvättande mödrarna.
Det var dom som strök karlarnas blåskjortor.
Det var dom kvinnorna som slutligen lämnades med elektrisk köksutrustning och ensamhet.
Vi talar om våra gamla mödrar nu.
Vi var aldrig på allvar deras döttrar då Vi bara bilgade och förskräcktes.
Nu vill vi bära dom gamla kvinnorna med oss.
Vi skulle vilja återföda dom och vaggas dom in i den nya tiden.
Dom är ändå med oss och gör oss starka och veka.

Ur Anna-Lisa Rückman: Manifest

**TEMANUMMER:
NU VILL VI ÅTERKNYTA
BANDEN...**
Om de äldre kvinnornas liv och arbete, erfarenhet och kamp

5/6—74: Nu vill vi återknyta banden... Om de äldre kvinnornas liv och arbete, erfarenhet och kamp. 3 kr + 75 öre i porto. Vid beställning av 5 ex portofritt.

VI MÄNSKOR
Prenumeration heldr
20 kr/6 nr

8 MARS-AFFISCHEN. En historisk kavalkad ritad av Anne Lidén. 5 kr+2 kr porto/emballage. Vid beställning av 5 ex portofritt.

2/75: Kvinnor i u-länder och f d u-länder. 4 kr + 75 öre i porto. Vid beställning av 5 ex portofritt.

**KVINNA I U-LAND
OCH F.D. U-LAND**

EN STUDIEHANDLEDNING TILL
HÄNDSKIVNING, RAPPORT 3/75
(SIDA) Vi människor 2/75, 3/75

KVINNA I U-LAND OCH F D U-LAND.
En studiecirkel från SKV med studiematerial, handledning, frågor m m 20 kr inkl. porto.

JULKLAPPAR

till dej själv och andra

PRENUMERATION PÅ Vi människor

till dig själv och andra — med i det här numret finns en blankett för gåvoprenumerationer. En prenumeration på Vi Människor är en personlig present — och ett stöd till oss om du vill hjälpa till att sprida tidningen.

PRICKA FÖR VAD DU VILL HA RIV UT DEN HÄR SIDAN OCH POSTA DEN TILL OSS SÅ SKICKAR VI DET DU VILL HA MED ETT INBETALNINGSKORT.

Till SKV/Vi Människor, Box 3120,
103 62 Stockholm

Skicka mig det jag prickat för så betalar jag när jag fått det

- ☐ skicka mig fler blanketter för gåvoprenumerationer
- ☐ skicka mig prenumerationskort på Vi Människor för spridning bland vänner och bekanta

Namn

Adress

Postadress med postnummer